

België - Belgique
PB. - PP
B-21

Res Publica

politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen

Themnummer:
De macht van partijen
in België sinds 1981 -
particratie revisited

Agitatiekantoor · 3000 Leuven X | Driemaandelijks tijdschrift | Oktober-december 2018 | P 702166 |

Volume 60 | 2018/4

accoo

Res Publica

www.acco.be/respublica

Hoofdredacteur

Nicolas BOUTECA (Universiteit Gent)

Redactiesecretaris

Lorenzo TERRIÈRE (Universiteit Gent)

Redactie

Nicolas BOUTECA (Ghent University, Belgium), Annelien DE DIJN (University of Amsterdam, Netherlands), Silvia ERZEEL (Vrije Universiteit Brussel, Belgium), Jonas LEFEVERE (Vesalius College, Belgium), Peter THIJSSSEN (University of Antwerp, Belgium), Margo TRAPPENBURG (University of Utrecht, Netherlands), Julien VAN OSTAAIJEN (Tilburg University, Netherlands), Daphne VAN DER PAS (University van Amsterdam, Netherlands), Stefanie BEYENS (University Utrecht, Netherlands), Min REUCHAMPS (Catholic University of Louvain, Belgium), Katja BIEDENKOPF (Catholic University of Louvain, Belgium).

Redactieadres

Ghent Association for the Study of Parties and Representation t.a.v. Nicolas Bouteca, Universiteitsstraat 8, 9000 Gent, België
res.publica@acco.be

Uitgever

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, B-3000 Leuven

www.acco.be

tel. +32 16 62 80 00

fax +32 16 62 80 01

e-mail: uitgeverij@acco.be

Vertegenwoordiging in Nederland:

Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, NL-2495 AA Den Haag

tel. + 31 70 386 88 54

fax + 31 70 386 14 98

e-mail: info@uitgeverijacco.nl

Abonnementenprijzen

	Individu	Instelling	Student
België & Nederland	€ 50	€ 120	€ 38
EU	€ 95	€ 125	/
niet EU	€ 145	€ 145	/

Los nummer

€ 20

Dubbel nummer

€ 40

Abonnementen worden niet stilzwijgend verlengd.

Als **bestaande abonnee** ontvangt u jaarlijks een herinnering aan de hernieuwing van uw abonnement.

Met vragen over uw abonnement kunt u terecht bij tijdschriften@acco.be.

Nieuwe abonnees kunnen bij de start van een nieuwe jaargang abonneren door een abonnement aan te kopen in de Acco-webshop:

www.acco.be/respublica.

Rekening

België – Abroad

Postrekening 000-0964500-29,

Acco-Boekbestellingen, Blijde Inkomststraat 22, B-3000 Leuven

IBAN-code: BE26000096450029

Swift- of BIC-code: BPOTBEB1

Nederland

Giro 4436148,

Acco-Boekbestellingen, Blijde Inkomststraat 22, B-3000 Leuven

UNIVER
SITEITS
BIBLIO
THEEK
GENT

000011043993

07 JAN 2019

Tweekerkenstraat 2
B-9000 Gent

RES PUBLICA

politiek-wetenschappelijk tijdschrift
van de Lage Landen

Driemaandelijks tijdschrift
Volume 60 – 2018/4

Inhoud

Inleiding

De macht van partijen in België sinds 1981 – participatie revisited –
Karel Van Nieuwenhuysse, Stefaan Fiers en Frederik Verleden 302

Deel 1 – Wetenschappelijke artikelen

Ze halen hun slag wel thuis: over participatie en het aanpassingsvermogen van
Belgische partijen – *Jean-Benoit Pilet en Petra Meier* 321

Twee handen op één buik? Hoe en waarom de mediatisering van de Vlaamse
politiek en participatie hand in hand gaan – *Peter Van Aelst* 347

Deel 2 – Rubrieken

Essay:

La Belgique confédérale wil unitair beleid voeren zonder democratie –
Wilfried Dewachter 375

Symposium: Is de wetenschap de voeling met de politieke praktijk kwijt? 387

Politologie hoeft niet ten dienste te staan van de politici – *Kris Deschouwer* 388

Relatie politologie-politiek is veranderd, maar niet verslechterd – *Stefaan
Walgrave* 391

De revolutie eet haar eigen kinderen op – *Marc Hooghe* 394

Waarom Dewachter gelijk heeft – *Bart Maddens* 397

Politologie en politici, twee aparte werelden – *Carl Devos* 400

Slechts nu en dan een bui – *Joop van Holsteyn* 403

Onderzoek uitgelicht:

Het potentieel van denktanks als strategische partner in beleidsvorming –
Bert Fraussen en Darren Halpin 407

Parlementarisering als tweerichtingsverkeer: een verklaring voor voorafgaande
parlementaire consultatie bij militaire operaties – *Daan Fonck en Yf Reykers* 410

Auteursinfo 413

Verantwoordelijke uitgever:

Vereniging voor Politieke
Wetenschappen
Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2
1050 Elsene

ISSN 0486-4700

PB-PP B-21

P 702166

Afgiftekantoor: 3000 Leuven X

Omslagontwerp: www.dsigngraphics.be

Coverfoto: Vlaams Parlement © Marnix Van
Esbroeck

© 2018 by Acco

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fo-
tokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
de uitgever.

No part of this review may be produced in any form,
by mimeograph, film or any other means without per-
mission in writing from the publisher.

Inleiding

De macht van partijen in België sinds 1981 – particratie *revisited*

Karel Van Nieuwenhuysse, Stefaan Fiers en Frederik Verleden

In een opiniestuk in de krant *De Morgen* van 12 december 2013 getiteld 'Het probleem van de politiek? Er is te veel politiek' haalde toenmalig chef politiek Bart Eeckhout zwaar uit naar de particratie. Hij deed dat in antwoord op een eerdere bijdrage van de liberale politica Fientje Moerman. Zij had daarin de, in haar ogen, onjuiste, negatieve en eenzijdige blik op politici, vooral door de media, aan de kaak gesteld. Eeckhout (2013) stelde in verweer van de journalistiek: "Het is de particratie die voor de schermen geen nuance in het politieke denken toestaat, maar enkel harde gepersonaliseerde conflicten volgens de partijbreuklijnen. Het is de particratie die achter de schermen partijgenoten tegen elkaar opzet in een meedogenloze kamp om schaarse verkozen plaatsjes. Het is de particratie die burgers soms onbegrijpend het hoofd doet afwenden van de politiek."

De 'particratie' is wel vaker kop van jut in het publieke debat. Maar wat wordt precies bedoeld met particratie? Het begrip wordt zowel door opiniemakers als wetenschappers vaak gebruikt en in relatie gebracht tot allerlei instellingen en actoren zoals media, politici, regering en parlement, en de kiezer vermag er niets tegen. Particratie wordt ook gelinkt aan politieke fenomenen zoals het bezetten van de macht en het verstoren van het 'normale' verloop van de democratie (wat dat laatste ook moge betekenen). Maar particratie wordt niet altijd nader gepreciseerd, en als dat wel het geval is, wordt het vaak op verschillende wijzen geconceptualiseerd. De grootste gemene deler in die definiëring is dat particratie beschouwd wordt als het politieke stelsel waarin politieke partijen een dermate overwegende impact hebben op de politieke besluitvorming, dat ze de andere politieke instellingen (parlement, regering, administratie) overvleugelen in het bepalen van het beleid en het politieke besluitvormingsproces.

Terwijl de term 'particratie' pas na de Tweede Wereldoorlog in zwang kwam, deed het fenomeen zich in België al voor in het interbellum (Dewachter, 2001, 347 e.v.). Velen verwijzen naar het overleg over de heropbouw van het land na de Eerste Wereldoorlog, dat plaatsvond tussen vertegenwoordigers van de belangrijkste politieke partijen en Koning Albert I op het kasteel in Loppem, als de eerste openlijke manifestatie van die particratie. Veelbetekenend wordt naar die vergadering verwezen als 'de coup van

Loppem'. Ook later in dat interbellum vinden we sporen terug die de te grote macht van de politieke partijen hekelden. Zo onder meer de opvallende demarche van koning Leopold III, op 12 april 1939, tijdens een lopende regeringsvorming. Hij riep toen twaalf vooraanstaande politici bij zich op het Paleis en leverde in zijn toespraak tot hen zware kritiek op de vorm en inhoud van het politieke bedrijf. In de ogen van de vorst, die zelf streefde naar een versterking van de eigen, koninklijke macht, liep de situatie uit de hand. Hij was van oordeel dat de politieke partijen zich te zeer concentreerden op de verdeling van de macht en hun invloed en vooral uit waren op eigen voordeel, eerder dan het staatsbelang voor ogen te houden. Door ministers aan de partijleiband te houden, verzwakten ze de slagkracht van de uitvoerende macht, en bij uitbreiding de rol en het prestige van de staat. Voor Leopold III was het duidelijk: "De belangen van de partijen moeten worden opzijgeschoven om alleen de belangen van het land te behartigen" (Gerard & Van Nieuwenhuysse, 2013, 154).

Echo's van die kritiek op de participatie weerklonken ook in het werk van historici over het politieke landschap in het interbellum, zo bijvoorbeeld in de *Politieke Geschiedenis van België* (1973) van Theo Luyckx. In zijn algemene inleiding bij het deel over het interbellum typeerde Luyckx de partijen als steeds machtiger wordende instellingen die zowel regering als parlement in toenemende mate gingen patroneren. Andere auteurs, zoals Herman Balthazar (1981), waren dan weer van oordeel dat het participatieve syndroom in de periode van het interbellum eerder moest worden gerelativeerd. Hij wees onder meer op het verschillende uitzicht van politieke partijen (of 'blokken') in die periode en relativeerde hun toenemende rol met verwijzing naar andere invloedrijke en machtige (f)actoren, zoals onder meer de financiële bankierselite.

Over de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog daarentegen bestaat onder wetenschappers wel een grote consensus over de participatie als een systematisch sterker wordende realiteit in België. Het is overigens in die periode dat de term voor het eerst werd gelanceerd door oud-minister Marcel Grégoire in 1965 (D'Hoore, 2003). Factoren aan de basis van de toenemende impact van politieke partijen waren onder meer de negatieve ervaringen met het autoritaire oorlogsbewind, de communistische bedreiging van het parlementaire democratische bestel, de verzwakte positie van de monarchie met de koningskwestie en de ontwikkeling van de verzorgingsstaat. Het functioneren van de zuilen, de rol van de televisie, de personalisering van de politiek en de centralisering en professionalisering van de partijorganisatie droegen verder bij aan de groeiende impact van de partijen op het politieke besluitvormingsproces (Van Haegendoren, 1981).

Hoe en op welke terreinen uitte zich dan die toegenomen participatie? Een antwoord op die vraag vinden we in een overzichtsartikel van De Winter (1981). Hij vermeldt als eerste de impact op de regeringsvorming en het regeringsbeleid. Daarbij

kan worden vastgesteld dat sinds 1945 de partijen de rol van de koning meer en meer uitholden en dat partijvoorzitters de machtigste actoren werden. Zij werden de voornaamste besluitvormers die hun stempel drukten op zowel de aard van de coalitie als op de verdeling en toewijzing van de ministerportefeuilles. Daarenboven werd het zwaar onderhandelde en steeds meer gedetailleerde regeerakkoord van langzaam meer de bindende leidraad voor het concrete regeringsbeleid. Ook in de totstandkoming van belangrijke politieke pacten (zoals bijvoorbeeld het schoolpact) die het beleid op het betreffende domein sterk bepaalden, speelden partijvoorzitters een belangrijkere rol dan de regering en het parlement (Dewachter, 2001).

Algemeen nam de greep van partijen op het regeringswerk toe, via de ministeriële kabinetten die een sterke uitbreiding kenden en steeds meer werden bevolkt door *cabinetards* aangesteld op voorspraak van partijen. De werking en het personeelsbeleid van de overheidsadministratie kwamen eveneens in partocratisch vaarwater terecht. Aanwervingen werden in toenemende mate gepolitiseerd en het beleidsvoorbereidende werk door de administratie werd uitgehold door de machtiger wordende kabinetten. Ook het parlement werd door de partijen op verschillende manieren aan banden gelegd. Nationale partijbesturen werden steeds vaker de beslissende instantie inzake de samenstelling van de kandidatenlijsten voor de parlementsverkiezingen. Zeker in de jaren zeventig van de vorige eeuw geraakte de algemene ledenpoll als methode voor de samenstelling van kieslijsten compleet in onbruik (Fiers, 2006). Bovendien verloor het parlement gaandeweg steeds meer aan reële impact. Het verloor zijn greep op zowel de regeringsvorming en de regeringsontbinding, als op het wetgevende werk. De regeringsvorming gebeurde steeds vaker buiten (of beter 'naast') het parlement: de socialist Edmond Leburton was in 1973 de eerste formateur die voor zijn regeerakkoord het fiat moest krijgen van vijf partijcongressen (Gerard, 2003). Het aantal parlementaire wetgevende initiatieven daalde sterk (Sägesser, 2003) en de partijdiscipline over stemmingen in de plenaire vergaderingen nam toe. De controlefunctie van het parlement werd steeds meer uitgehold (Gerard, 2003). Begrotingen werden er nog wel gestemd, maar onder meer het ingewikkelde en ondoorzichtige karakter van de begrotingsontwerpen in combinatie met het vaak laattijdig indienen ervan werkten een reële controle allerminst in de hand. Interpellaties en parlementaire vragen namen toe, maar vooral bij leden van de oppositie. Parlementsleden van de meerderheid werden niet geacht in plenaire zitting kritische vragen te stellen bij het regeringsbeleid.

De derde (rechterlijke) en vierde (media: televisie, radio, kranten) macht ontkwamen evenmin aan de tentakels van de partocratie. Zo bleven net als tijdens het interbellum benoemingen en bevorderingen binnen de rechterlijke macht aan politieke voorspraak onderhevig. Hetzelfde gold voor de invulling van leidende functies in de redactie van de openbare omroep BRT-RTB. Het was een publiek geheim dat

de mandaten van de raad van beheer in deze en andere semipublieke instellingen verdeeld werden onder de traditionele partijen. In de geschreven pers bleven tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw – zij het minder formele – banden bestaan tussen veel kranten en politici (en zuilorganisaties) (De Winter, 1981).

Het fenomeen van de participatie beperkte zich niet uitsluitend tot België. Wilfried Dewachter (1981) waagde zich aan een proeve van meting van de participatie in de westerse polyarchieën. Zijn internationaal comparatief onderzoek wees uit dat veel West-Europese polyarchieën een overwegende politieke actor hebben. Waar dat in andere landen veeleer de president of regering was, betrof het in het geval van België en Italië voornamelijk de partijleidingen.

Diverse bijdragen die hierboven werden vermeld, verschenen in 1981 in een speciaal themanummer van het tijdschrift *Res Publica*, dat volledig gewijd was aan de participatie. Daarin werd het gegeven participatie in historisch maar vooral in contemporain perspectief grondig gefileerd. Sindsdien deden zich veel en verstrekkende evoluties voor, in de (samenstelling van de) samenleving, in het uitzicht van de Belgische (federaal geworden) staat, in de verhouding regering-parlement, in de plaats van zuilen en levensbeschouwing in de samenleving, in genderverhoudingen, in het politieke bedrijf en de politieke cultuur (onder meer professionalisering, technocratisering en personalisering), in het politieke partijenlandschap, in de kieswetgeving, in de ledenaantallen van partijen, in de regels over partijfinanciering, in de benoemingen van ambtenaren en rechters, in de wijze en mogelijkheden van communicatie (met de opkomst van sociale media), enzovoort.

De vraag naar de invloed van dit alles op de participatie dringt zich dan op. Drogen die evoluties de ‘overwegende impact’ van politieke partijen op de politieke besluitvorming terug, of versterkten ze integendeel nog hun positie? Is de aard van de impact van politieke partijen op de besluitvorming gewijzigd dan wel constant gebleven? En valt er onderscheid te maken in de evolutie in verschillende publiek-politieke domeinen en tussen (grote en kleine, traditionele en nieuwe) politieke partijen?

De afgelopen decennia bleef de participatie een belangrijk studieobject, in binnen- en buitenland en in historisch en (vooral) politicologisch perspectief. Denken we onder meer aan onderzoek naar de campagnevoering door politieke partijen, naar politieke participatie en ledenevoluties (met inbegrip van gender en minderheden), naar partijpolitieke organisatie, naar partijfinanciën en –financiering, naar veranderende kieswetgeving en kiesstelsels, naar de rol van politieke partijen in regeringsonderhandelingen, naar de relatie tussen politieke partijen en samenstelling en werking van parlementen, het middenveld/verenigingsleven, de (sociale) media en de overheidsadministratie, en naar de interne democratie binnen politieke partijen.

Gegeven die veranderde maatschappelijke omstandigheden en de veelheid aan wetenschappelijk onderzoek leek het een opportuniteit om, een kleine veertig jaar na datum, een nieuw en beschouwend themanummer samen te stellen over participatie. De vaststellingen uit het themanummer van 1981 dienen als beginpunt voor deze *revisited* versie, en roepen de volgende vragen op: hoe evolueerde de participatie sinds de beginjaren tachtig van de vorige eeuw, en gelden de conclusies van toen nog steeds, of niet (meer)? Onder invloed van welke (f)actoren deden zich veranderingen voor? Welke evoluties zetten zich (niet) door, en welke nieuwe ontwikkelingen manifesteerden zich?

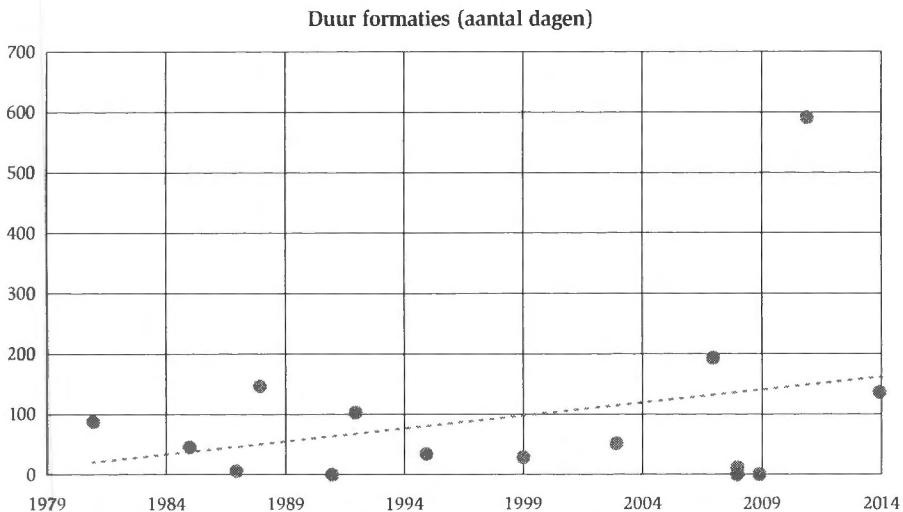
Bij wijze van inleiding brengen we in eerste instantie enkele voor de hand liggende aspecten van participatie voor het voetlicht. Het gaat meer bepaald om de rol van de politieke partijen in de federale regeringsvorming en de rol van politieke partijen in de samenstelling en werking van het (voornamelijk federale) parlement. Die aspecten proberen we te duiden aan de hand van een aantal tabellen en grafieken.

1. Politieke partijen en de federale regeringsvorming

De federale regering is, volgens de Grondwet althans, de spil van het Belgische politieke systeem. Dewachter (2001, 2014) stelt vast dat de politieke partijleiders in toenemende mate, en ook steeds openlijker, de rol van de koning overnamen, niet alleen inzake het benoemen en ontslaan van ministers, maar in het gehele proces van regeringsvorming, volgens De Winter en Dumont “hét cruciale beslissingsmoment van de Belgische politiek” (2006, 289). De Winter (1981) stelde eerder al vast dat in de onderhandelingsfase van de regeringsvorming de partijleiders samen met de formateur de belangrijkste en machtigste actoren zijn. Temeer omdat de federale regering als concurrerend machtscentrum naast de partijen dan per definitie ontbreekt, aangezien ze enkel de ‘lopende zaken’ behartigt. De partijleiders regisseren het besluitvormingsmoment en leggen – door de inhoud van het steeds omvangrijker wordende regeerakkoord en de verdeling van de portefeuilles onder de partijen – de krachtsverhoudingen voor de duur van de legislatuur vast. Monarchie en parlement spelen daar amper een rol in, tenzij een haast zuiver formele op het einde van de rit, wanneer de ministers worden benoemd en de Kamer het vertrouwen stemt. In die zin is het interessant om de duur van de federale regeringsvorming na te gaan, als een eerste indicatie van de invloed en macht van de partijleiders.

Uiteraard is het niet zo dat de lengte van de formatieduur zomaar een gevolg is van de participatie of omgekeerd. Andere factoren, zoals de versplintering van het partijpolitieke landschap, de constante campagnemodus waarin partijen zich

bevinden en het feit dat de deelstaten kunnen functioneren zonder dat er een federale regering is, spelen hierin een bijkomende rol. Maar de regeringsvorming is anderzijds wel het moment bij uitstek waarop politieke partijen, en politieke partijen alleen, het politieke gebeuren domineren. Een langere formatieduur, om welke redenen dan ook, betekent een langere periode in het politieke machtsspel die geheel volgens een uitsluitend partijpolitieke logica verloopt. Uit onderstaande grafiek blijkt heel duidelijk dat de federale regeringsvorming sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw stelselmatig langer is geworden, met de uitschieters in 2007 en vooral in 2010-2011. Waar de regeringsvorming Martens V in 1981 na 87 dagen rond was, nam die van Verhofstadt III 193 dagen in beslag en die van Di Rupo maar liefst 592 dagen – een wereldrecord op dat moment. Dewachter (2014) stelt dat de partijen bereid zijn de prijs van een lange regeringsvorming te betalen om toch maar in de federale regering te treden. Dat geeft hun immers macht, status en, niet onbelangrijk, een toename van hun inkomsten.

Bron: Verleden, F., Matheve, N., Heyneman, C., & Gerard, E. (2019). *Belelite. De Belgische regering sinds 1837*. Digitale realisatie P. Aspeslagh; zie ook www.kcgeschiedenis.be/belelite.

FIGUUR 1. Duur van de Belgische/federale regeringsvorming sinds 1981.

2. Politieke partijen en de samenstelling van het (voornamelijk federale) parlement

Voor de periode 1945-1981 stelde De Winter (1981) al vast dat de partijen in toenemende mate bepaalden wie in het parlement kon komen. Vooral vanaf de jaren

zestig van de vorige eeuw trad er een centralisering van de lijstvorming op, en werden de plaatselijke ledenpolls gekortwiek. Particratie uitte zich onder meer in de troeven van politieke partijen om de carrières van de gekozenen des volks te sturen. De rechtstreekse verkiezing van het Europees Parlement in 1979 en de rechtstreekse verkiezing van de gewestparlementen (1989/1995) zorgde voor een proliferatie aan rechtstreeks te verkiezen mandaten, waardoor die tendens alleen maar versterkt werd. Partijen, die intern zelf geen onderscheid kennen (of maken) in federale en regionale organisatie, schuiven met hun politiek personeel en hun stemmentrekkers van het ene politieke niveau naar het andere, als waren het pionnen op een schaakbord. We stellen bij elke verkiezing veel beweging van politiek personeel tussen de verschillende beleidsniveaus vast, met federale politici die voor een zitje in een regionaal parlement kandideren of omgekeerd. Dat fenomeen wordt als *levelhopping* bestempeld (Fiers, 2001; Verleden, Hooghe, Demeulemeester & Pattyn, 2017). Het heeft verhinderd dat er een duidelijk onderscheiden elite van regionale politici ontstond, die zelfstandiger van de politieke partijleiding kon functioneren. De particratie laat als het ware niet toe dat haar dochters en zonen het huis verlaten en op eigen benen gaan staan.

TABEL 1. Levelhoppen (1979-2014).

Jaar	Aantal verkozenen dat het mandaat niet opneemt ('het verzaken')	Verandering van assemblee	Te verkiezen assemblees
2014	8	79	Kamer, Europa, Gewesten en Gemeenschappen
2010	21	15	Kamer en Senaat
2009	37	25	Europa, Gewesten en Gemeenschappen
2007	21	19	Kamer en Senaat
2004	39	29	Europa, Gewesten en Gemeenschappen
2003	23	17	Kamer en Senaat
1999	11	54	Kamer en Senaat, Europa, Gewesten en Gemeenschappen
1995	6	188	Kamer en Senaat, Gewesten en Gemeenschappen
1994	1	7	Europa
1991	3	36	Kamer en Senaat
1990	1		Duitstalige Gemeenschap
1989	4	7	Europa, Brussels Gewest
1987	4	17	Kamer en Senaat
1986			Duitstalige Gemeenschap
1985		32	Kamer en Senaat
1984	1	6	Europa
1981	5	21	Kamer en Senaat
1979	3		Europa

Bron: Verleden et al., 2017.

Anders dan in andere federale staten, zoals de Verenigde Staten of de Duitse bondsrepubliek, waar het federale mandaat het belangrijkste is (ook vaak inzake financiële vergoeding), valt er in dit land naar waarde van het parlementaire mandaat tussen het federale en gewestelijke mandaat geen duidelijke hiërarchie te bespeuren. Waar dat enerzijds samenvalt met een internationale tendens naar ‘meerlagige’ politieke systemen (d.i. met diverse bestuursniveaus: nationaal, Europees, deelstaten), valt het anderzijds evenzeer te verklaren vanuit de specificiteit van het Belgische federalisme. De intrede van regionale instellingen ging immers gepaard met de taalkundige splitsing van de nationale partijen. Sindsdien zijn de partijen (op PVDA-PTB na) slechts in de helft van het koninkrijk meer actief en maken ze derhalve geen intern onderscheid tussen een nationale en regionale partijwerking. Partijen laten zich in dit land dan ook vaak verleiden om bij iedere verkiezing op volle sterkte met telkens dezelfde boegbeelden naar de kiezer te gaan, ongeacht het beleidsniveau dat wordt verkozen. Hun berekening is duidelijk genoeg: electorale sterkhouders moeten telkens opnieuw renderen in het streven naar zoveel mogelijk stemmen. Een wettelijk verbod bestaat in dat verband overigens niet, al kan men niet tegelijk in meerdere assemblees zetelen (de Senaat uitgezonderd). Wordt een kandidaat effectief meermaals verkozen, en moet die bijgevolg aan een mandaat verzaken, dan blijft de zetel niettemin binnen de partij en gaat hij naar de eerste kandidaat-opvolger van dezelfde lijst. Aan de praktijk van het ongebreideld schuiven van politieke pionnen werd onlangs, bij het akkoord over de zesde staatshervorming, wel paal en perk gesteld. Voortaan geldt de regel dat parlementsleden van het ene niveau die verkozen worden op een kandidatenlijst voor een parlementaire assemblee op een ander niveau, meteen ontslagnemend worden in hun eerste assemblee (Bouteca, Devos, Reynaert et al., 2018). Bij dezelfde hervorming zijn ook gelijktijdige kandidaturen voor meerdere assemblees niet langer toegestaan.

Vanaf 2003, op het ogenblik dat de verkiezingskalenders voor het federale en gewestelijke niveau gedurende een decennium niet samenvielen, speelden de partijen de opvolgersplaatsen sterk uit en ging het fenomeen van het zogenaamde levelhoppen nog veel meer opvallen. Verleden et al. (2017) stellen in dat verband vast dat zetelende parlementsleden in volle legislatuur gingen kandideren voor een ander beleidsniveau. In 2003 bijvoorbeeld namen sterkhouders op het regionale niveau deel aan de verkiezing voor Kamer en Senaat. Een jaar later volgde de omgekeerde beweging. Zetelende federale politici stonden toen op kieslijsten voor de regionale assemblees. Dat leidde telkens tot een resem verzakingen, waarbij verkozenen des volks hun nieuw verworven mandaat niet opnamen, maar onmiddellijk plaatsmaakten voor hun opvolgers. Werd de overstap naar het nieuwe parlement wel gemaakt door de levelhopper, dan kwam in de vorige assemblee zijn plaats vrij voor een opvolger. Tabel 1 toont de omvang van die praktijk. Het aantal verzakingen ging vooral in de hoogte sinds de verkiezingskalender werd

losgekoppeld tussen het federale parlement en de Gewesten en de Gemeenschappen in 2003.¹

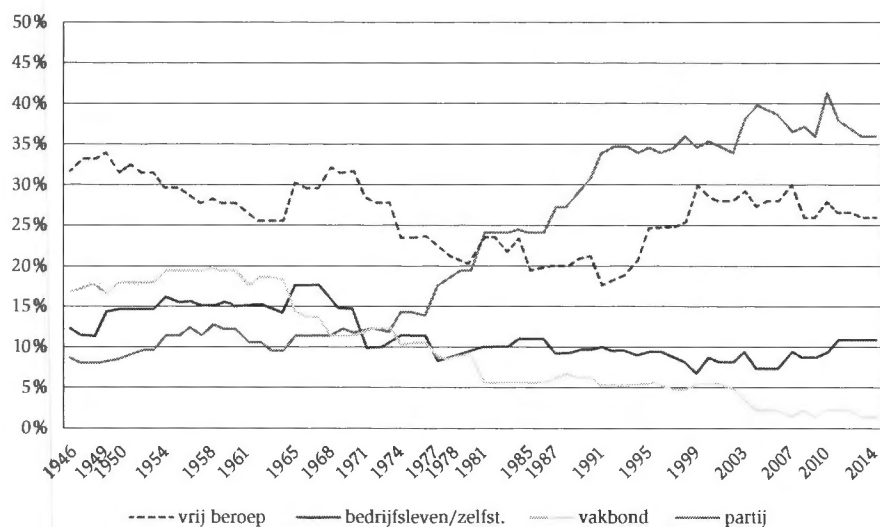
Uit het voorgaande kunnen we meteen afleiden dat het belang van een plaats op de opvolgerslijst sterk is toegenomen. De plaats van eerste opvolger lijkt zelfs nog meer een 'partijplaats' dan de lijsttrekkersplaats. Een paar factoren liggen daaraan ten oorzaak. Het levelhoppen, een andere verkiezingskalender voor federale en gewestelijke verkiezingen (2003, 2004, 2007, 2009, 2010), maar ook de invoering van de onverenigbaarheid tussen de functie van parlementslid en minister in 1995 verhoogden het belang van de opvolgerslijst. Nemen we de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers als voorbeeld. Daar kunnen we een sterke toename van het aantal zetelende opvolgers waarnemen sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw (tabel 2). Tot het einde van het dubbelmandaat (1995) kwam minder dan 10% van de leden van de Kamer gedurende een legislatuur via opvolging in de assemblee terecht. Sinds 1995 is dat percentage toegenomen tot haast een derde van de Kamerleden in de legislatuur 2003-2007 (met een intermediaire gewestverkiezing in 2004). Het belang van de opvolgerslijst als toegang tot de Kamer vormt een uitgesproken verzwakking van de band tussen gekozenen en kiezer. Zeker ook gezien het minder aantal voorkeurstemmen voor de opvolgers in vergelijking met de effectieven. Tegelijk illustreert het gegeven de toegenomen greep van partijen, en meer bepaald van de partijleiding die de lijsten samenstelt, op de parlementaire carrières, op wie in het parlement komt en hoe lang die mag blijven.

Eenzelfde vaststelling kan overigens worden gemaakt wat de regeringsvorming betreft. Ook in deze fase schuwen de partijen het niet om met hun pionnen te schuiven. Noch bij de vorming van de regering op het regionale niveau noch bij de vorming van de federale regering voelen partijen zich in een participatief bestel gebonden aan enige regel. De gelijktijdige regeringsonderhandelingen en -vormingen op het regionale en federale niveau bieden uitgelezen kansen aan de partijvoorzitters, in wiens handen de coördinatie van die onderhandelingen rust, voor strategische doorschuifoperaties met hun politiek personeel. Zo komt het regelmatig voor dat net verkozen regionale parlementsliden in de federale regering terechtkomen of omgekeerd. In de periode 1981-2007 verlieten 24 ministers en staatsecretarissen de federale regering om een ministerpositie op regionaal niveau op te nemen, goed voor bijna een op de vier redenen voor ontslag uit de federale regering in die periode (Dumont, Fiers & Dandoy, 2009). Ook hier levert de participatie een sterk staaltje van haar kunnen.

TABEL 2. Toegenomen belang van opvolging als toegang tot de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers sinds 1978.

Jaar	Omvang Kamer	Effectief aantal leden	Via opvolging
2010	150	197	23,9%
2007	150	208	27,9%
2003	150	219	31,5%
1999	150	184	18,5%
1995	150	177	15,3%
1991	212	234	9,4%
1987	212	233	9,0%
1985	212	219	3,2%
1981	212	234	9,4%
1978	212	224	5,4%

Bron: Verleden, F., & Heyneman, C. *Databank Belgische Parlementsleden sinds 1830*. Centrum voor Politicologie KU Leuven.

Bron: Verleden (2014). Zie ook Verleden, F., & Heyneman, C. *Databank Belgische Parlementsleden sinds 1830*. Centrum voor Politicologie KU Leuven.

FIGUUR 2. Beroepsachtergrond van de volksvertegenwoordigers in de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers sinds 1946.

De toegenomen slagkracht van politieke partijen op de samenstelling van het federale parlement komt daarnaast ook tot uiting in hoe een achtergrond als ‘partijmedewerker’ – hier als verzamelterm gehanteerd voor kabinets- en/of fractiemedewerkers – een steeds belangrijker kenmerk wordt van de federale volksvertegenwoordigers (Verleden, 2014). Sowieso valt al vast te stellen dat na de Twee-

de Wereldoorlog het aantal kabinetmedewerkers uitdijde en een sterke partijtrouw vertoonde (Walgrave, Caals, Suetens & De Swert, 2004). Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw stellen we eenzelfde evolutie vast voor het aantal professionele en betaalde parlementaire fractiemedewerkers. Die fractiemedewerkers fungeren minder als steun voor de individuele parlementsleden, maar worden vaak als medewerkers van de partij(studiedienst) ingeschakeld. Het is vaak de partij die de aanwerving controleert, wat de greep van partijen op het parlement meteen versterkt. Figuur 2, die de beroepsachtergrond van de volksvertegenwoordigers in de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers sinds 1946 weergeeft, maakt duidelijk dat in toenemende mate uit die groep van partijmedewerkers wordt geselecteerd voor de toekenning van de verkiesbare plaatsen op de lijst. Zo meent de partijleiding zich te verzekeren van trouwe steun in het parlement, aangezien parlementsleden vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw nog vóór hun verkiezing hun inkomen al aan de partij te danken hadden.

3. Politieke partijen en het functioneren van het federale parlement

Dat de politieke partijen in toenemende mate de parlementaire carrières bepalen, hoeft uiteraard nog niet automatisch te betekenen dat de parlementsleden vervolgens de partijlijn helemaal volgen. Evengoed zouden volksvertegenwoordigers, eenmaal verkozen, zich onafhankelijk en vrij van de partij kunnen opstellen. Daarom is het van belang om, naast de samenstelling van het parlement, ook de activiteiten van parlementsleden van naderbij te bekijken. Tabel 3 geeft de fractiediscipline weer in de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers voor de periode 1995-2014.

TABEL 3 Partij- en meerderheidsdiscipline in de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers (1995-2014).

Legislatuur	Periode	Naamstemmingen	Uitgebrachte individuele stemmen	Afwijkende stemmen	%	Uitgebrachte individuele stemmen: meerderheid	Afwijkende stemmen: meerderheid	%	Kamer stemt anders dan meerderheid
49	1995-1999	3.603	484.879	4.624	0,95%	277.398	723	0,26%	5
50	1999-2003	2.458	324.127	5.058	1,56%	201.231	2.319	1,15%	17
51	2003-2007	1.831	236.959	2.585	1,09%	154.368	709	0,46%	3
52	2007-2010	1.022	133.374	921	0,69%	83.846	257	0,31%	16
53	2010-2014	1.924	254.383	388	0,15%	159.645	123	0,08%	2

Bron: Eigen berekeningen op basis van Verleden, F. Databank naamstemmingen Kamer van Volksvertegenwoordigers, integraal verslag, Plenumvergadering, 1995-2014.

De cijfers in de tabel onderstrepen de bijzonder hoge fractiediscipline die de partijen in het federale parlement onder hun leden realiseren. Het aantal afwijkende stemmen – dat zijn uitgebrachte stemmen die afwijken van het meerderheidsstandpunt van de fractiegenoten – vertegenwoordigt sinds 1995 slechts een minimale portie van de uitgebrachte stemmen door de leden van de Kamer. De percentages liggen bovendien nog lager wanneer we enkel kijken naar de leden van de meerderheidsfracties. Bovenop een algemeen hoge fractiediscipline is de discipline onder de federale volksvertegenwoordigers – spontaan dan wel afgedwongen, daarover kunnen deze cijfers geen uitsluitel brengen – nog hoger. Sinds de paars-groene regering (1999-2003), die een ruime ideologische (liberale, socialistische en ecologische) waaier verenigde en een ‘open debatcultuur’ predikte, gaan de cohesiecijfers steevast in stijgende lijn. Tijdens de 53^e legislatuur zijn de cohesiecijfers, over alle fracties samen gemeten, zo goed als absoluut.

Deze participatieve greep op het functioneren van het federale parlement wordt ook bevestigd wanneer een aantal andere activiteiten van de Kamerleden worden geanalyseerd. Dandoy (2011) kwam in grote lijnen al tot die conclusie na analyse van de schriftelijke vragen van Kamerleden voor de periode 1995-2007. Eenzelfde vaststelling kunnen we maken voor de interpellaties in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De interpellatie is het traditionele parlementaire controle-instrument bij uitstek. Een regeringslid wordt ter verantwoording geroepen en ondervraagd. Na afloop van de interpellatie kan het parlementslid een motie indienen waarbij de regering beleidsdaden wordt aangeraden dan wel het vertrouwen in de minister of de regering wordt ingetrokken.

TABEL 4. Interpellaties in de federale Kamer van Volksvertegenwoordigers (1987-2014).

Legislatuur	Aantal interpellaties	Stemming over een motie in plenum	%	Stemming van de eenvoudige motie	%	Interpellaties uit meerderheid	%
1987-1991	820	328	40,0%	307	93,6%	276	33,7%
1991-1995	1.366	626	45,8%	517	82,6%	315	23,1%
1995-1999	2.328	1.140	49,0%	944	82,8%	559	24,0%
1999-2003	1.639	981	59,9%	919	93,7%	261	15,9%
2003-2007	1.077	707	65,6%	691	97,7%	91	8,4%
2007-2010	442	253	57,2%	229	90,5%	34	7,7%
2010-2014	119	85	71,4%	85	100,0%	0	0,0%

Bron: Databank Interpellaties & Mondelinge vragen (Kamer van Volksvertegenwoordigers, geraadpleegd via <http://www.dekamer.be>).

In de periode 1987-2014 ging het aantal interpellaties aanvankelijk in stijgende lijn. Dat had alles te maken met het einde van het dubbelmandaat (1995), waardoor de gekozenen des volks zich volledig op hun parlementaire werk in de federale Kamer konden toeleggen zonder tegelijkertijd in een assemblee van de deelstaat actief te zijn. Sinds de legislatuur 1995-1999 is het aantal interpellaties evenwel sterk afgenomen. Sterker nog is de daling van het aantal interpellaties door volksvertegenwoordigers uit meerderheidsfracties. Daaruit lijken we te kunnen concluderen dat de cohesie en de discipline onder de meerderheidsfracties kennelijk met zich meebrengen dat interpelleren vanuit de meerderheid niet langer wordt getolereerd. De meeste interpellaties die worden afgehandeld en waarbij een motie is ingediend, eindigen overigens met de stemming van een zogenaamde eenvoudige motie. Die stelt eenvoudigweg dat de interpellatie is afgehandeld, zonder meer. De meerderheid hoeft op die manier geen standpunt in te nemen. De eenvoudige motie wordt daarom stevast gehegeld door de oppositiepartijen.

4. De macht van partijen in België sinds 1981 – particratie revisited

Bovenstaande eerste verkennende analyse van de particratie in relatie tot de federale regering en het parlement lijkt erop te wijzen dat sinds het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw de particratie niet in kracht afnam, maar integendeel verder toenam (De Winter & Dumont, 2006). Maar algemene conclusies kunnen we daaruit niet trekken, aangezien hierboven slechts enkele evoluties in kaart werden gebracht waarmee de invloed van de particratie kan worden gemeten. Er zijn nog een resem andere domeinen die in acht kunnen worden genomen. Uiteraard is een themanummer te beperkt om alle evoluties inzake particratie van de afgelopen bijna veertig jaar te vatten. Een selectie drong zich dan ook op. Er werd geselecteerd voor twee analytisch-reflectieve wetenschappelijke artikels, gebaseerd op én literatuurstudie én op empirische onderzoeksresultaten. Jean-Benoit Pilet en Petra Meier analyseren in hun bijdrage het aanpassingsvermogen van Belgische partijen aan de veranderende politiek-maatschappelijke omstandigheden om de particratie in stand te kunnen houden. Vanuit vijf belangrijke evoluties die zich sinds de beginjaren tachtig van de vorige eeuw voordeden – de evolutie van de Belgische staatsstructuur, de toenemende diversificatie van de bevolking, het eroderende vertrouwen van het publiek in politieke partijen, de dalende electorale steun aan traditionele partijen en de personificatie van de politiek – stellen ze telkens de vraag of, in welke mate en hoe politieke partijen het hoofd boden aan die evoluties, en hun dominantie eerder verzwakt dan wel versterkt zagen. Peter Van Aelst richt zich in zijn bijdrage op de relatie tussen politiek en media. Hij analyseert hoe politieke

partijen zich aanpasten aan de mediatisering van de politiek en in hoeverre dat de greep van de participatie al dan niet aantastte.

In de rubriek 'essay' laat Wilfried Dewachter zijn (erg kritisch) licht schijnen over participatie in België in de recente periode. Hij schuift de stelling naar voren dat België in de feiten een confederale staat is geworden, onder impuls van de grote Franstalige partijen, maar dat er tegelijk wel nog zoveel mogelijk een unitair beleid gevoerd wordt binnen het bestel van het *confédéralisme francophone*, waarbij bovendien de democratie (de wil van het volk, uitgedrukt in verkiezingen) door de participatie aan banden wordt gelegd. Tegelijk stelt hij een aantal oplossingen voor die volgens hem voor de hand liggen om een echte democratie weer in te voeren.

Van de gelegenheid van dit historische, want laatste Nederlandstalige, nummer van *Res Publica* (dat de overstap maakt naar het Engels als voertaal), wordt eveneens gebruikgemaakt om in retrospectief stil te staan bij evoluties en ontwikkelingen in de politieke wetenschappen in Vlaanderen/België en Nederland in de afgelopen zes decennia waarin *Res Publica* verscheen. Voor de symposiumrubriek werd aan een van de *founding fathers* van dit wetenschappelijke tijdschrift en *éminence grise* van de politieke wetenschappen in de lage landen, professor emeritus Wilfried Dewachter (hoofdredacteur 1967-1993 en 1997-2000), gevraagd om enkele bespiegelingen te maken over de stand van de politieke wetenschappen in de Lage Landen en het tijdschrift *Res Publica*. Vervolgens werden de voormalige hoofdredacteurs van het tijdschrift gevraagd op enkele van zijn prikkelende stellingen te reageren. Reacties zijn opgenomen van Kris Deschouwer, Stefaan Walgrave, Marc Hooghe, Bart Maddens, Carl Devos en Joop Van Holsteyn. Samen vormen ze een mooie balans van meer dan een halve eeuw politicologie in de Lage Landen.

De rubriek 'onderzoek uitgelicht' tot slot gaat in op twee zaken: het potentieel van en de uitdagingen voor denktanks om een strategische partner in de beleidsvorming te worden, met focus op de Australische context, en de mate van parlementarisering in België van het buitenlands en veiligheidsbeleid.

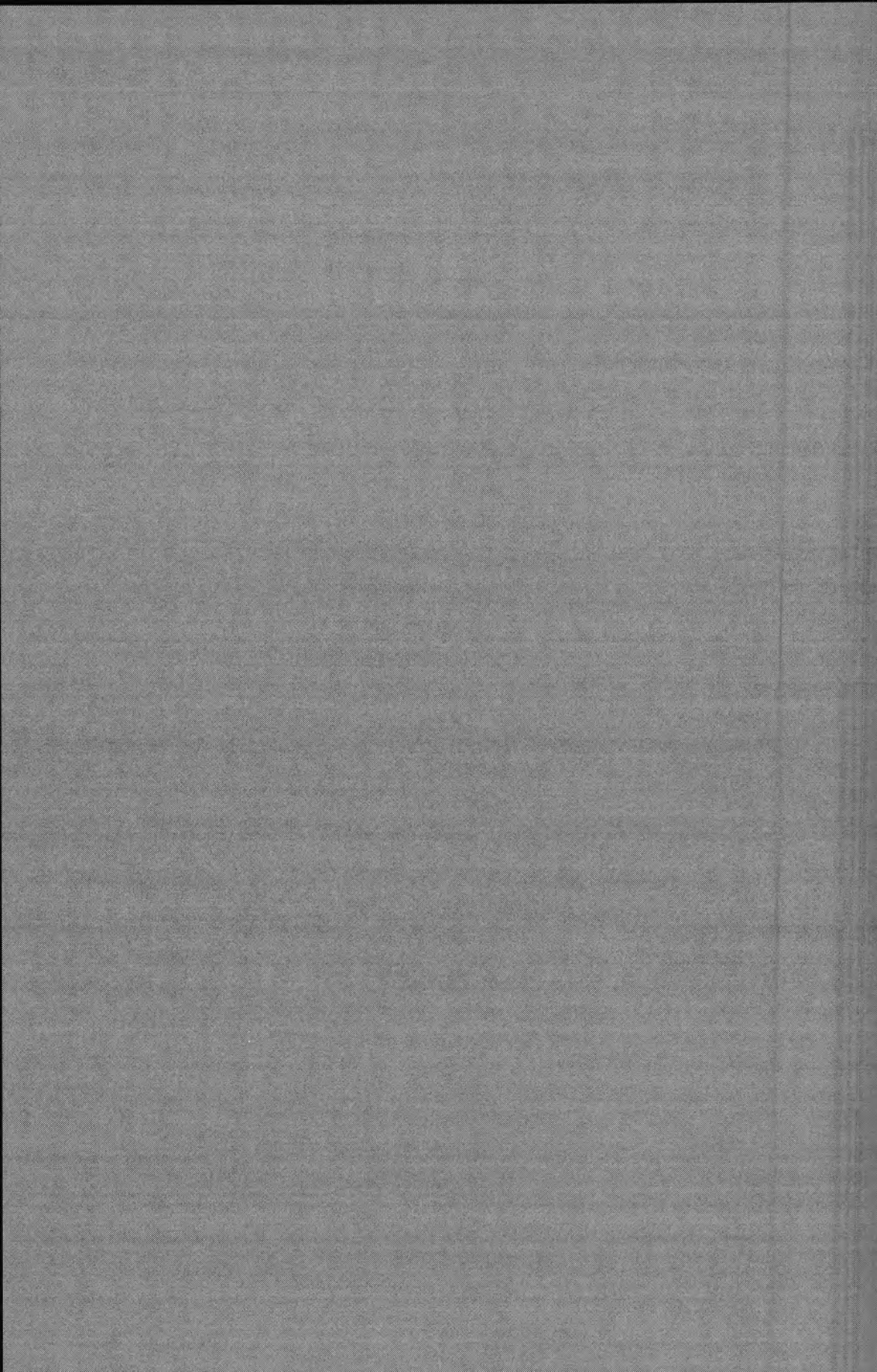
Noten

1. In de tabel valt ook het grote aantal veranderingen van assemblee in 1995 op. Dat had alles te maken met het einde van het zogenaamde dubbelmandaat: voortaan werden Vlaams en Waals parlement rechtstreeks verkozen, terwijl het aantal federale mandaten werd gereduceerd (Verleden et al., 2017).

Bibliografie

- Balthazar, H. (1981). De ontwikkeling van de participatie vóór de Tweede Wereldoorlog. *Res Publica*, 23(1), 9-22.
- Bouteca, N., Devos, C., Reynaert, H., Valcke, T., & Van Trappen, S. (2018). Le visage de l'Etat: un portrait des élus depuis 1945. In F. Bouhon & M. Reuchamps (Eds.). *Les systèmes électoraux de la Belgique* (pp. 539-567). Brussel: Bruylant.
- D'Hoore, M. (2003). Democratie of participatie? Politieke partijen en volksvertegenwoordigers in België na 1918. In E. Gerard, E. Witte, E. Gubin, & J.-P. Nandrin (Red.). *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002* (pp. 159-177). Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- Dandoy, R. (2011). Parliamentary questions in Belgium: testing for party discipline. *The Journal of Legislative Studies*, 17(3), 315-326.
- Dewachter, W. (1981). De partijestaat in de West-Europese polyarchie: een proeve tot meting. *Res Publica*, 23(1), 115-123.
- Dewachter, W. (2001). *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven-Leusden: Acco.
- Dewachter, W. (2014). *De trukendoos van de Belgische participatie. Een Europese schande*. Kalmthout: Pelckmans.
- De Winter, L. (1981). De partijpolitiserings als instrument van de participatie. Een overzicht van de ontwikkeling sinds de Tweede Wereldoorlog. *Res Publica*, 23(1), 53-107.
- De Winter, L. & Dumont, P. (2006). Do Belgian parties undermine the democratic chain of delegation? *West European Politics*, 29(5), 957-976.
- De Winter, L. & Dumont, P. (2006). Regeringsformatie. In E. Witte & A. Meynen (Red.). *De geschiedenis van België na 1945* (pp. 289-329). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Dumont, P., Fiers, S., & Dandoy, R. (2009). Belgium: Ups-and-downs in a partitocratic federal state. In K. Dowding & P. Dumont (Eds.). *The Selection of ministers in Europe. Hiring and Firing* (pp. 125-146). London: Routledge.
- Eeckhout, B. (2013). Het probleem van de politiek? Er is te veel politiek. *De Morgen*, 12 december. Geraadpleegd via <https://www.demorgen.be/binnenland/bart-eeckhout-het-probleem-van-de-politiek-er-is-te-veel-politiek-ba38a194/>.
- Fiers, S. (2001). Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979-99). *Res Publica*, 43(1), 171-192.
- Fiers, S. (2006). Evoluties in het parlementaire bestel. In E. Witte & A. Meynen (Red.). *De geschiedenis van België na 1945* (pp. 263-288). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Gerard, E. (2003). Kamer versus regering? Vertrouwensstemmingen, begrotingsdebatten en interpellaties. In E. Gerard, E. Witte, E. Gubin, & J.-P. Nandrin (Red.). *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002* (pp. 251-289). Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- Gerard, E. & Van Nieuwenhuysse, K. (Red.) (2013). *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2012)*. Leuven-Den Haag: Acco.
- Luykx, T. (1973). *Politieke geschiedenis van België*. Brussel: Elsevier.

- Sägesser, C. (2003). De Kamer als wetgever. In E. Gerard, E. Witte, E. Gubin, & J.-P. Nandrin (Red.). *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002* (pp. 219-248). Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- Van Haegendoren, M. (1981). Veranderingen in het Belgische partijstelsel van 1945 tot 1980. *Res Publica*, 23(1), 29-45.
- Verleden, F. (2014). Het volk en zijn vertegenwoordigers. *Samenleving en Politiek*, 21(4), 60-67.
- Verleden, F., Hooghe, M., Demeulemeester, J., & Pattyn, E. (2017). *Het parlementaire jaar 2015-2016*. Kortrijk: INNI Publishers.
- Walgrave, S., Caals, T., Suetens, M. & De Swert, K. (2004). *Ministerial cabinets and partitocracy. A career pattern study of ministerial cabinet members in Belgium*. PSW Paper 2004/7. Antwerp: M2P.

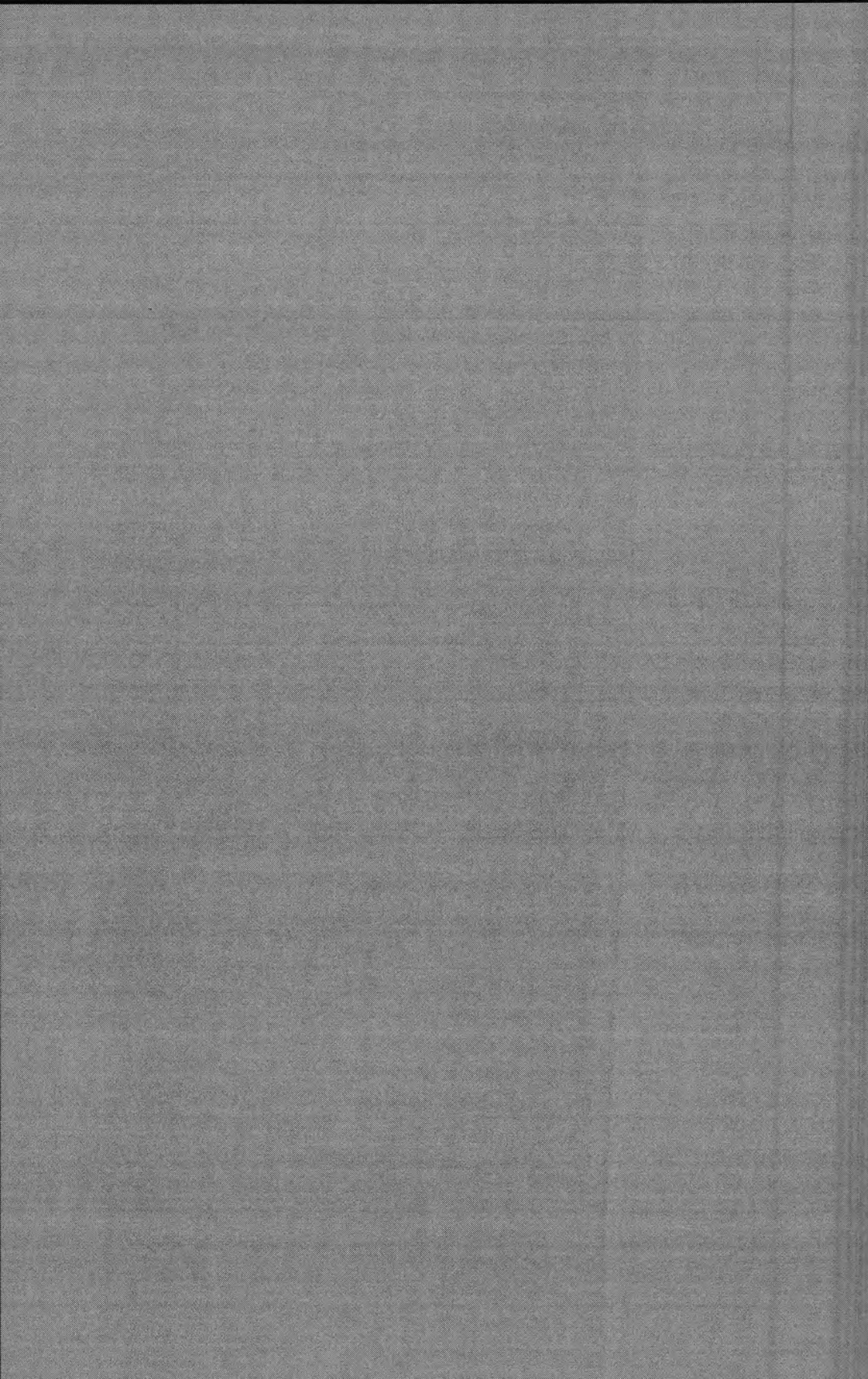

DEEL 1

WETENSCHAPPELIJKE ARTIKELEN

INHOUD

- Ze halen hun slag wel thuis**
Over participatie en het aanpassings-
vermogen van Belgische partijen **321**
Jean-Benoit Pilet en Petra Meier
- Twee handen op één buik?**
Hoe en waarom de mediatisering
van de Vlaamse politiek en participatie
hand in hand gaan **347**
Peter Van Aelst

Ze halen hun slag wel thuis

Over participatie en het aanpassingsvermogen van Belgische partijen

Jean-Benoit Pilet en Petra Meier

ABSTRACT: In the end they always win: On participatory and the Belgian parties' capacity to adapt themselves

Participatory has been widely used to describe Belgian politics after World War II. Yet, Belgian politics has changed. We examine five changes – the federalisation of the state architecture, diversification of the demos, erosion of political support, party's dealignment and personalisation of politics – to evaluate how they have affected participatory in Belgium. The answer is twofold: participatory is still very strong, but it has changed. The three traditional party families that had institutionalised participatory in Belgium (Christian-democrats, socialists and liberals) had to face new challengers. They co-opted the most moderate ones (greens, regionalists), while excluding others (radical right/left). Intraparty democracy/participatory/transparency reforms, or changes to the electoral system, all of them opening the political system, were also implemented, but parties were able to overcome them. Yet, the ever-growing gap between traditional parties and citizens and the growth of new parties building upon voters' dissatisfaction with traditional parties, may put participatory more radically into question.

KEYWORDS: dealignment, electoral support, federalism, gender, participatory, personalisation

Participatie wordt alom gebruikt om de Belgische politiek na de Tweede Wereldoorlog te beschrijven. Hoewel de conceptuele definitie van de term niet altijd de scherpste is, kunnen we stellen dat participatie kan worden omschreven als de dominantie van partijen over de belangrijkste takken van de macht in een democratie (Dewachter & De Winter, 1981; De Winter & Dumont, 2006). Daarnaast verwijst participatie ook naar de oligarchische aard van partijen (Michels, 1915) en naar de controle die het partijhoofdkwartier uitoefent over de rest van de partij (Deschouwer, 2012; Delwit, 2013). Vanwege al die redenen behoorde België traditioneel tot de landen die hoog scoren op het vlak van participatie en werd het samen met Italië beschreven als het ideaaltype van een participatistisch regime. Maar participatie gaat

niet zomaar over de macht van alle partijen. In België spreken we bij participatie over de dominantie van de drie traditionele partijfamilies: christendemocraten, socialisten en liberalen. Ze hebben de dominantie van partijen over de staat opgezet en geïnstitutionaliseerd (zie ook Katz & Mair, 2009). In deze bijdrage spreken we bij participatie over de dominantie van partijen, en vooral de traditionele, over de takken van de macht. Naar de oligarchische aard van partijen verwijzen we slechts zijdelings.

In deze bijdrage evalueren we de staat van participatie anno 2018 en stellen we de vraag hoe sterk de participatie in België is. Als vergelijkingspunt nemen we grofweg de vroege jaren tachtig van de vorige eeuw, omdat toen een volledig nummer van *Res Publica* aan de participatie in België gewijd werd. Deze oefening is relevant omdat sinds die publicatie een aantal belangrijke evoluties plaatsvonden die de dominantie van partijen over de takken van de macht kunnen beïnvloeden. We stellen dus meer bepaald de vraag of die evoluties de partijen en hun dominantie eerder verzwakt dan wel versterkt hebben. Een eerste transformatie heeft betrekking op de structuur van het Belgische staatsapparaat, zijnde de evolutie van een unitaire naar een federale staat. Een tweede evolutie heeft betrekking op de demos zelf, zijnde een meer diverse bevolking, wat zich vertaalt naar de intrede van nieuwe sociale groepen in de politiek. Daarnaast hebben we aandacht voor drie evoluties die betrekking hebben op de relatie tussen partijen en hun achterban of kiezers, namelijk het eroderende vertrouwen in partijen, de dalende steun aan vooral traditionele partijen en de toegenomen personificatie van de politiek. Terwijl de federalisering van de staatsstructuur een specifiek Belgisch fenomeen is, gaat het bij de andere vier om bredere sociaal-politieke verschijnselen die we in Westerse democratieën en daarbuiten kunnen waarnemen.

Om de vraag of die evoluties de partijen en hun dominantie eerder verzwakt dan wel versterkt hebben te kunnen beantwoorden, beschrijven we elk van de vijf evoluties sinds begin jaren tachtig van de vorige eeuw en analyseren we vervolgens hoe de partijen erop gereageerd hebben. We gaan daarbij uit van drie hypothesen. Ten eerste, het argument dat we in deze bijdrage willen verdedigen, is dat de Belgische participatie in sommige opzichten is veranderd maar zeker niet verdwenen. De verschillende Belgische partijen hebben hun structuur en werking aangepast, maar over het algemeen blijft de controle van de partijen over de Belgische politiek (en van het partijbestuur over zijn afdelingen) zeer groot. Ten tweede, de dominantie van de traditionele partijen mag sterk zijn, ze ging wel gepaard met de coöptatie van nieuwe partijen. Traditionele partijen zijn nog steeds centrale spelers, maar nieuwe partijen zoals N-VA, Groen, Ecolo of Défi, zijn nu *regular members of the club*. Maar, en dat is onze derde hypothese, de Belgische participatie staat bloot aan voortdurende druk. Meer en meer burgers zijn ontevreden over partijen, en

vooral over sommige traditionele partijen, zoals ook de recente lokale verkiezingen bevestigden.

Met dit artikel wensen we te reflecteren over de dynamiek die we vandaag in de Belgische politiek bespeuren en de mate waarin die samenhangt met een aantal transformaties van en in de Belgische politiek. We ondernemen daarbij geen poging om kwantitatief te meten of en van hoeveel meer of minder participatie er sprake is. Dat kan door empirisch vervolgonderzoek opgenomen worden. Los daarvan lijkt ons de hier gevoerde reflectie over de vraag of en waarom België nog steeds een participatie is, ondanks het feit dat de samenleving sterk evolueerde sinds de participatie zich als *modus operandi* nestelde, een belangrijke bijdrage op zich. Deze bijdrage helpt ons nadenken over de rol en plaats van partijen in de Belgische samenleving en politiek, en intrinsiek dus over de invulling van democratie in België, relevant in huidige tijden waarin beide onder druk staan.

1. Federalisering van de staatsstructuur

Een van de ingrijpendste evoluties in het Belgische politieke systeem is wellicht de federalisering van de staatsstructuur, in gang gezet met de eerste staatshervorming van 1970. Tot op heden volgden er nog vijf (1980, 1988-1989, 1992-1993, 2001-2002, en 2011-2013). De vierde staatshervorming wordt algemeen beschouwd als het sluitstuk van de transformatie van een unitaire naar een federale staat, de twee daaropvolgende als een verfijning van het systeem (Deschouwer, 2012; Popelier, Sinardet, Velaers & Cantillon, 2012; Alen et al., 2014). Voor deze bijdrage zijn de tweede, derde en vierde staatshervorming belangrijk, die de samenwerking van de verschillende entiteiten van de federatie, de rechtstreekse verkiezing van de deelstaatsparlementen en de loskoppeling van de regeringen van de deelstaten van de federale regering uittekenden. Die ingreep in de staatsarchitectuur had verregaande gevolgen voor de partijen. Ten eerste omdat België geen federale partijen kent, wat hen tot een specifieke wijze van werken noopte. Ten tweede omdat de meerderheidspartijen zich van een plek in het centrum van die federale samenwerking verzekerden.

Met de oprichting van Gewesten en Gemeenschappen werd initieel in de schoot van het toen nog nationale parlement en de toen nog nationale regering een vertegenwoordiging van de verschillende deelstatelijke niveaus ingericht (Deschouwer, 2012; Fiers, 2006). Kamerleden, senatoren en regeringsleden hadden dubbelmandaten. Al naargelang hun kieskring/taalgroep vormden zij voor specifieke dossiers de wetgevende respectievelijk uitvoerende macht van een bepaalde deelstaat. Dezelfde actoren keken, in functie van het dossier, ernaar vanuit een federaal of

deelstaatniveauperspectief. Met ingang van de vierde staats hervorming werden die dubbelmandaten finaal afgeschaft en sinds 1995 verkiezen alle deelstaten zelf hun parlement (voor de parlementen van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en van de Duitstalige Gemeenschap was dat al het geval).

Maar, de drie traditionele partijen zijn in de periode eind jaren zestig tot eind jaren zeventig van de vorige eeuw gesplitst in een Vlaamse (de huidige CD&V, Open Vld en Sp.a) en een Franstalig evenknie (de huidige cDH, MR en PS). Nieuwe partijen hebben zich van meet af aan in één taalgebied genesteld, ook al is er soms een intensieve samenwerking over de taalgrens heen (Groen en Ecolo). Daarnaast zijn er de partijen die in Duitstalig België opereren (Delwit, Pilet, & van Haute, 2010; Deschouwer, 2012). Wat de Belgische federatie niet kent, zijn nationale partijen, met uitzondering van de recent opklimmende PVDA-PTB. Doordat die er zo goed als niet zijn, opereren dezelfde partijen op verschillende niveaus van de federale staatsstructuur, zowel het federale als dat van de deelstaatniveaus. Een belangrijke bijkomende factor is de loskoppeling van de verkiezingen voor de Kamer en de parlementen van de deelstaten (Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Duitstalige Gemeenschap, Vlaanderen en Wallonië) sinds begin jaren 2000. Terwijl er in 2003, 2007, 2010 en 2014 federale verkiezingen gehouden werden, waren er in 2004, 2009 en 2014 verkiezingen voor de parlementen van de deelstaten. Enkel in 2014 vielen die door een overlap van verkiezingskalenders samen, zoals ook het geval zal zijn in 2019 (en wellicht ook daarna). Parallel met en als gevolg van die loskoppeling van verkiezingen is de congruentie van regeringscoalities over de verschillende niveaus van de staatsstructuur sterk gedaald de laatste anderhalf decennia. Partijen opereren in toegenomen mate in een bepaalde regering van de federatie samen met andere partijen, terwijl ze in een ander parlement als meerderheids- en oppositiepartij tegenover elkaar zitten. Een andere belangrijke bijkomende factor is de grote autonomie van de politieke niveaus. België is een schoolvoorbeeld van een duale of centrifugale federatie (Lacey, 2017; Popelier & Sinardet, 2012; Swenden & Jans, 2006). De bestaande regels en procedures tot verticale en horizontale samenwerking worden voornamelijk benut om problemen te beslechten (het Europese niveau vormt hier een uitzondering op, zie Beyers en Bursens (2013)). De drijvende kracht achter de federalisering was grotendeels een onmacht om nog langer tot compromissen te komen. Competenties werden overgeheveld naar de deelstaten opdat elke entiteit haar eigen weg kon gaan (Van Dyck, 1996). Dat brengt met zich mee dat naast de grote politieke (en voor de gewesten ook fiscale) autonomie van de verschillende constituerende entiteiten van de federatie, er geen traditie – en wil – bestaat om samen te werken.

De afwezigheid van nationale partijen in combinatie met het niet samenvallen van verkiezingen en een grote autonomie van de verschillende politieke niveaus,

leidde ertoe dat partijen gespreider moeten opereren dan ten tijde van de unitaire Belgische staat. Op zich zou dat de participatie kunnen verzwakken. Partijen moeten immers met meer en soms tegengestelde externe factoren op de uiteenlopende niveaus rekening houden en hebben daardoor minder greep op de omgeving en op andere politieke spelers. Ze ageren in diverse ideologische constellaties. Ook verschillen al die politieke contexten van elkaar qua uitdagingen op sociaal-demografisch, economisch, ruimtelijk, cultureel vlak en wat andere beleidsdomeinen betreft. De Vlaamse context biedt Vlaamse partijen andere uitdagingen dan de Brusselse en evenzeer verschilt voor Franstalige partijen de Brusselse context van de Waalse. Ook daagt Brussel de Franstalige en Vlaamse partijen op een andere wijze uit. Gevoeligheid voor die verschillen zou met zich mee kunnen brengen dat partijen zwakker staan (en dat de partijleiding de interne greep op haar afdelingen verliest).

In de praktijk zien we evenwel dat de Belgische partijen zich aan de gewijzigde context hebben aangepast door hun interne coördinatie op te drijven. Doordat partijen in diverse slagorde moeten optreden, verhoogt de behoefte aan coördinatie binnen partijen over de verschillende niveaus heen om posities op elkaar af te stemmen en coherentie uit te stralen. De Winter, Swyngedouw en Dumont (2006) omschrijven dat als een oligarchische coördinatie in de vorm van regelmatige vergaderingen tussen de partijvoorzitters en de centrale spelers van de partij in parlementen en regeringen (zie ook De Winter & Dumont, 2006). Partijen coördineren hun fracties in de verschillende parlementen en hun eventuele ministers. Bij de meeste partijen zetelen de fractievoorzitters in het wekelijkse partijbureau. Hetzelfde geldt voor eventuele ministers op het federale niveau en/of dat van een of meerdere deelstaten. In een groot aantal partijen woont de partijvoorzitter de fractievergaderingen bij. In een aantal partijen organiseren de verschillende fracties regelmatig gezamenlijke vergaderingen, al dan niet in het bijzijn van de partijvoorzitter. Al bij al leidde de federalisering tot meer centralisatie van partijen en een versterkte greep van de partijleiding op de posities van de verschillende partijfiguren in de parlementen en regeringen van de federatie. Maar, van belang in het kader van deze bijdrage is de greep van de partijhoofdkwartieren op de regeringsleden (Deschouwer, 2006). België is een typisch voorbeeld van wat in de literatuur *executive federalism* (Meier & Bursens, 2019) genoemd wordt: een federaal systeem waarbij de organisatie van de federatie en vooral de relaties tussen de verschillende entiteiten via de uitvoerende macht verlopen en ze die laatste bevoordelen ten opzichte van de wetgevende macht. En die worden, zoals we later in deze bijdrage meer in detail zullen bespreken, gedomineerd door de traditionele partijen. Ze hebben het systeem mee bedacht en uitgetekend en zich, willens nillens, van een centrale plaats verzekerd in alle belangrijke organen die de Belgische federatie aansturen en de werking ervan controleren. Door de strakke controle op

de verschillende fracties en regeringen door de partijleiding, in combinatie met de dominantie van de werking van de federatie door de uitvoerende macht, hebben de Belgische partijen, en vooral die van de meerderheid, meestal de traditionele, alles-behalve hun greep op de Belgische politiek verloren. Integendeel, de federalisering van België heeft de participatie eerder versterkt dan verzwakt (zie ook De Winter & Van Wynsberghe, 2015).

2. Heterogenisering van de demos

De Belgische samenleving is – zoals vele andere – in de loop van de laatste decennia geëvolueerd naar een meer diverse en multiculturele samenleving, tenminste in de grote(re) steden. Die nieuwe maatschappelijke groepen worden politiek actief en/of worden door de politiek aangesproken als doelpubliek. EU-burgers hebben stemrecht verworven voor zowel de Europese als de lokale verkiezingen. Tweede- en derdegeneratie-immigranten met een Belgische nationaliteit verwerven parallel daarmee passief en actief stemrecht. Daarnaast zijn er maatschappelijke groepen die al sinds meer dan een eeuw strijden om politiek gehoord te worden, zoals vrouwen (Van Molle & Gubin, 1998), of die meer recent zichzelf roeren en/of eveneens een politieke doelgroep worden, zoals senioren, jongeren, holebi's en mensen met een beperking (Celis, Meier & Wauters, 2010). Voor een aantal groepen werden maatregelen in het leven geroepen om hen een plek te geven in de politiek. In sommige gevallen namen partijen daar zelf het initiatief toe, in andere heeft de wetgever die opgelegd, soms tegen de wil van – een aantal – partijen in.

Het Belgische kiesstelsel is zeer proportioneel en de grote omvang van veel kieskringen en van het vaak daarmee gepaard gaande aantal zetels per partij is een stimulans om de profielen van kandidaten op de kieslijsten te diversifiëren. Hoe hoger de *party magnitude*, hoe meer diversiteit op de kieslijst. Partijen kunnen zo immers verschillende subgroepen in het electoraat proberen aan te trekken door hun iemand van de eigen groep als kandidaat te presenteren (Matland, 1993). Bij lage party magnitude zoeken partijen eerder passe-partout kandidaten. Met de vervanging van arrondissementele door provinciale kieskringen voor de verkiezingen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en het Vlaamse parlement na de eeuwwisseling en door de van oudsher grote kieskringen voor het parlement van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de Duitstalige Gemeenschap (en ook van de Senaat toen een deel senatoren nog rechtstreeks verkozen werd), is het aantal kleine kieskringen in België beperkt, zeker voor wat de federale verkiezingen en die van de deelstaatniveaus betreft (Sliwa, Meier & Thijssen 2011). Dat biedt partijen een incentive om kieslijsten op te stellen met diverse profielen. Zo zien we

bijvoorbeeld dat de grote Franstalige partijen in het parlement van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest niet zomaar kandidaten van allochtone afkomst bevatten, maar dat zij kandidaten van diverse etnische afkomst tellen en binnen een etnische groep vaak ook nog eens diversifiëren qua beroepsachtergrond, sekse of leeftijd. Naast die vaak strategische overweging is er ook een normatieve. Die vertrekt van Pitkins (1967) descriptieve dimensie van vertegenwoordiging, waarbij politiek een afspiegeling van de samenleving is. Descriptieve vertegenwoordiging is nuttig, aangezien leden van gediscrimineerde of gemarginaliseerde groepen door hun particuliere ervaring door de band genomen beter in staat zijn de behoeften en noden van lotgenoten in te schatten dan actoren die deel uitmaken van dominante maatschappelijke groepen (Mansbridge, 1999; Philipps, 1995). Waar die diversiteit in de politiek niet gegeven is, kunnen maatregelen helpen om de bestaande drempels te neutraliseren. Quota voor een evenwicht aan kandidaten van mannelijke en vrouwelijke kunne op de kieslijsten zijn daar de meest bekende van (Dahlerup, 2006; Krook, 2009; Tremblay, 2012).

In de Belgische politiek zien we lange tijd weinig beweging op dat vlak. Terwijl er vroeger nog redelijk wat arbeiders en laaggeschoolden zetelden, is hun aantal met de tijd gedaald (Wauters, 2010). Vrouwen waren lange tijd sterk ondervertegenwoordigd. Terwijl ze in 1948 volledig actief en passief stemrecht verworven hadden, bleef hun aandeel tot in de jaren negentig van de vorige eeuw beperkt tot maximaal 10% (Van Molle & Gubin, 1998). Nochtans lag de eis om genderquota in te voeren al sinds eind de jaren zeventig van de vorige eeuw op tafel (Meier, 2012). Na herhaaldelijke vergeefse pogingen werd in 1994 de eerste quotawet van kracht – een voorstel uitgewerkt door de voorzitters van de meerderheidspartijen aangezien de coalitiepartners in de regering het niet eens werden over het onderwerp. Die wet Smet-Tobback verplichtte partijen om een derde van hun plaatsen op de kieslijsten te reserveren voor kandidaten van het ondervertegenwoordigde geslacht. Doordat de een-derde/twee-derde-maatregel vrouwen echter slechts een beperkt en geen gelijk aantal posities op de lijsten en al helemaal geen verkiesbare plaatsen garandeerde, trad in 2002 een nieuwe quotawet in voege. Sindsdien beschikken mannen en vrouwen elk over de helft van de plaatsen op elke kieslijst en horen ze ook – minstens – de twee eerste posities te delen (Meier, 2004). Voor andere sociaal-demografische groepen bestaan geen soortgelijke quota als voor mannen en vrouwen (de taalgroepen buiten beschouwing gelaten, zie Pilet en Pauwels, 2010). Een aantal partijen hebben zelf wel maatregelen getroffen om jongeren en kandidaten van allochtone afkomst plaatsen voor te behouden op hun kieslijsten (Celis, Meier & Wauters, 2010).

Men kan nu de vraag stellen in welke mate dat de participatie aantast. Veel Belgische partijen hebben zich lange tijd verweerd tegen bij wet opgelegde genderquota

en daarbij als argument ingeroepen dat de wetgever hun vrijheid om naar eigen goeddunken de voor de partij beste kieslijsten samen te stellen niet mocht aantasten (Meier, 2012). Hun argument was er een van een inperking van hun macht, en vooral van die van de partijleiding. Onderzoek heeft evenwel uitgewezen dat geen van de twee quotawetten tot een fundamentele herziening van de rekruterings- en selectieprocedures van partijen geleid heeft (Erzeel & Meier, 2011). Ze moesten – met uitzondering van de groene partijen – op zoek naar een aanzienlijk groter aantal vrouwelijke kandidaten, maar de overgangsfase was ruim bemeten en partijen konden eveneens spelen met de niet-verkiezbare plaatsen. Recenter onderzoek heeft verder uitgewezen dat in een aantal partijen de positie van de vrouwenwerking zelfs verzwakt is sinds de invoering van genderquota (Erzeel, Meier & Vandeleene, 2018). Dat ligt er onder andere aan dat partijen er over het algemeen in slagen deze – en andere – nieuwkomers in de eigen rangen redelijk gemakkelijk te coöpteren door voor profielen te kiezen die aansluiten bij hun eigen denkbeelden. Zo slaagt een eerder conservatief ingestelde partij als N-VA erin om zowel de federale staatssecretaris als de Vlaamse minister bevoegd voor gelijke kansen te leveren en onder haar mandatarissen een aantal bekende holebi's te tellen, zonder dat zij posities innemen die de partij in verlegenheid brengen (Meier & Severs, 2018). En waar de profielen niet te coöpteren vallen, worden zij uitgesloten, zoals CD&V in de aanloop naar de lokale verkiezingen van oktober 2018 deed door een zeer conservatief boegbeeld van de Antwerpse Joodse gemeenschap uiteindelijk niet te weerhouden als kandidaat. Al bij al kunnen we stellen dat de nieuwe groepen werden ingekapseld door de partijen en hun leden gesocialiseerd tot loyale partijsoldaten.

3. Eroderend vertrouwen in partijen

De erosie van vertrouwen in partijen is een derde belangrijke evolutie die de sterkte van partijen rechtstreeks zou kunnen beïnvloeden. Het lage vertrouwen in democratische instellingen en in partijen baart wetenschappers in toenemende mate zorgen (Dalton, 2004; Norris, 2011; Armingeon & Guthman, 2013). Ook in België verklaart een meerderheid van de kiezers nog steeds vertrouwen te hebben in de regering en het parlement (Henry, van Haute & Hooghe, 2015), maar het vertrouwen in partijen is extreem laag. In de jaren negentig van de vorige eeuw had zelfs minder dan 10% van de Belgische burgers vertrouwen in de partijen. Dat aandeel trok vervolgens weer op, maar al bij al geven slechts 25%-30% van de kiezers vandaag aan vertrouwen te hebben in partijen. Het lijkt er verder op dat die politieke onvrede zich vertaalt in een grote kans om te stemmen op antisysteem- en protestpartijen, of om blanco, ongeldig of zelfs helemaal niet te stemmen (Hooghe,

Marien & Pauwels, 2011). De opkomst bij verkiezingen daalt en bereikt – voor Belgische normen – historisch lage niveaus (Delwit, 2013). Daarbovenop is het partijlidmaatschap in België gekrompen. Tussen 1978 en 2010 is het totale aantal leden van partijen, uitgedrukt als percentage van het electoraat, met de helft gedaald (van Haute, Amjahad, Borriello, Close & Sandri, 2013). Met uitzondering van N-VA en de groene partijen is geen partij daarvan gespaard gebleven, ook al verschilt de timing per partijfamilie. De liberalen verloren meer aanhang in de jaren tachtig van de vorige eeuw, de sociaaldemocraten in de jaren negentig van de vorige eeuw en de recentste verliezen zijn voor de christendemocraten.

Geconfronteerd met die uitdagingen hebben de Belgische partijen, en met name de traditionele, een aantal institutionele hervormingen doorgevoerd, zoals hun zusterpartijen elders in Europa ook deden (Bedock, 2017). Dergelijke hervormingen zijn van tweeërlei aard: de invoering van regels en procedures ter bevordering van transparantie van en ethiek in de werking van het openbare bestuur enerzijds, en hervormingen die de participatie van burgers bevorderen anderzijds. Het eerste type hervormingen begon met de invoering van een systeem van publieke financiering van partijen en hun verkiezingscampagnes. Aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw en het begin van de jaren 2000 werd een reeks hervormingen doorgevoerd met het oog op een depolitisering van benoemingen in het openbare bestuur en de rechterlijke macht. Selectie door onafhankelijke overheidsinstanties zoals Selor of de Hoge Raad van Justitie moest de tussenkomst van de regeringspartijen beperken. Vervolgens werd gesleuteld aan de transparantie en werking van de publieke sector. Die hervormingen omvatten de bekendmaking van de betaalde en niet-betaalde mandaten van alle verkozen politici op alle niveaus. Het Waalse Gewest ging nog een stap verder door een salarislimiet in te stellen voor de leden van het Waalse parlement. De som van al hun mandaten (ongeacht het politieke niveau waarop ze betrekking hebben) mag maximaal 150% van de gebruikelijke wedde van een mandataris in het Waalse parlement bedragen. Verder mag maximaal 25% van de leden van elke fractie tegelijkertijd in het Waalse parlement zetelen en een uitvoerend mandaat op lokaal niveau uitoefenen.

Het tweede type hervormingen had als doel de kloof tussen burgers en politiek te verkleinen door de burgerparticipatie aan politieke besluitvorming te stimuleren. Die hervormingen, met het oog op meer burgerparticipatie, hebben plaatsgevonden op twee niveaus: binnen de partijen zelf en binnen vertegenwoordigende instanties. Bij de partijen was de logica om de leden toe te staan meer te wegen op de selectie van de politieke staf. Dat komt tot uiting in de geleidelijke overgang van alle partijen naar de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter via algemeen stemrecht door de leden. De cDH (toen nog PSC) sloeg al in 1970 die weg in. Ze werd daarin gevolgd door de twee groene partijen, die het principe toepasten

vanaf hun oprichting in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Het was vooral in de jaren negentig van de vorige eeuw dat dit principe bredere ingang vond. De Franstalige liberalen keurden het in 1990 goed, gevolgd door de Vlaamse liberalen en christendemocraten in 1993, de Vlaamse sociaaldemocraten in 1997 en hun Franstalige tegenhanger in 1999. De laatste partijen die het principe invoerden, waren de Vlaamse regionalisten (VU) in 2000 en het Vlaams Belang in 2008 (Pilet & Wauters, 2014).

Terwijl voornoemde partij-intern genomen maatregelen zijn, legde ook de overheid hervormingen op die erop gericht waren de politieke besluitvorming voor de burgers open te stellen, als reactie op het groeiende wantrouwen ten opzichte van de partijen. De meest zichtbare hervorming in dat opzicht is de wet van 1995 die het mogelijk maakte om – weliswaar niet-bindende – volksraadplegingen te houden op zowel gemeentelijk als provinciaal niveau. Sinds de al besproken zesde staatshervorming behoren regionale volksraadplegingen eveneens tot de mogelijkheid. Tot op heden heeft enkel het Waalse Gewest stappen in die richting ondernomen en staat het op het punt een decreet goed te keuren dat het wettelijke kader voor dergelijke regionale volksraadplegingen uitstippelt. Daarnaast ontplooiden verschillende gemeenten initiatieven om te experimenteren met vormen van participatieve democratie, waaronder burgeradviesraden en -jury's, onder andere voor inspraak in budgetbestedingen (Pilet, Verlet, Heyerick, Delwit & Block, 2007; Damay, 2013). Recenter is de wetgevende macht gestart met een nieuw model te verkennen. Geïnspireerd door de Belgische G1000 van 2011 en door de burgerassemblees die werden getest in Ierland, Nederland en Canada, hebben de Belgische Senaat en de parlementen van Wallonië, van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en van de Federatie Wallonië-Brussel de afgelopen twee jaar ad random geselecteerde groepen burgers uitgenodigd om omtrent specifieke politieke kwesties beleidsinitiatieven voor te stellen via onderlinge deliberatie.

Het antwoord op de vraag in welke mate die ontwikkelingen de participatie in België beïnvloed hebben, is gemengd. Over het algemeen konden partijen hun centrale rol in de politieke besluitvorming behouden. Op het vlak van transparantie en ethiek zijn de regels strenger geworden, maar het zijn wel de partijen die controleren of verkozen politici en partijen hun verplichtingen nakomen. In tegenstelling tot andere landen zoals Canada, Frankrijk of het Verenigd Koninkrijk, is er geen onafhankelijke instantie zoals een verkiezingscommissie die verantwoordelijk is voor de controle van partijfinanciën of campagnekosten. De controle daarvan is in handen van parlementaire commissies, ook al worden daar soms externe deskundigen aan toegevoegd. Ook op het vlak van participatieve democratie zijn de partijen hun dominante rol niet kwijtgespeeld. De partijen zijn snel gewend geraakt aan de rechtstreekse verkiezing van hun voorzitter.

De partijleiding is erin geslaagd om grote controle te houden over dat proces, waarbij weinig, zo niet geen, ruimte voor verrassingskandidaten is om verkozen te geraken. Verwijzend naar Katz en Mair (2009), kunnen we zelfs stellen dat de partijelites van die hervorming gebruikgemaakt hebben om de intermediaire structuren binnen de partij (afdelingen, federaties, standen, ...) te kortwieken, doordat een directe link ontstaat tussen de partijvoorzitter en de leden, die gemakkelijker te controleren vallen dan sterke en georganiseerde intermediaire partijelites.

Wat participerende experimenten betreft: ze zijn in aantal toegenomen, maar slechts van raadgevende aard. Ook al worden burgers aangezet tot deelname aan besluitvorming, het maakt hen niet tot besluitvormers. Het belangrijkste voorbeeld daarvan zijn volksraadplegingen die louter adviserend blijven. Hoewel het onderwerp van bindende referenda regelmatig op de politieke agenda staat, is de grondwetswijziging die nodig is om ze in te voeren verre van een concreet scenario. De enige hervormingen die de macht van partijen aanzienlijk hebben doen afnemen, hebben betrekking op de nieuwe regels voor de selectie en benoeming van ambtenaren en rechters (De Winter & Dumont, 2006). De selectiecommissies die door onafhankelijke instanties beheerd worden, hebben de politisering van overheidsdiensten en van de rechterlijke macht doen afnemen. Belgische partijen hebben op dat terrein veel van hun discretionaire macht verloren en een functie aanbieden die louter een cliëntelistische logica volgt, zoals een aantal decennia geleden nog het geval was, kan niet meer.

4. Dalende steun aan traditionele partijen

De tot hertoe aangehaalde evoluties betroffen alle partijen, maar zoals vermeld in de inleiding, zijn het de traditionele politieke partijen die de participatie in België uitgebouwd hebben en de politiek domineren. Maar, die partijen verliezen overal in Europa terrein en België vormt in dat opzicht geen uitzondering. West-Europese partijssystemen werden gekenmerkt door hun opmerkelijke stabiliteit die wordt verklaard door de *freezing hypothesis* van Lipset en Rokkan (1967), bijna drie decennia later bevestigd door Mair (1993) toen hij de West-Europese partijssystemen onderzocht. De belangrijkste partijen en hun relatief gewicht, evenals de dominante breuklijnen waren in wezen niet veranderd. Maar, vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw ontsproten nieuwe partijen, en de affiliatie van de traditionele was tanende (Pedersen, 1979; Crewe & Denver, 1985). Die verandering werd verkiezing na verkiezing bevestigd om uiteindelijk uit te komen bij de huidige situatie waarin

de traditionele breuklijnen bestaan naast nieuwe partijen en het stemgedrag veranderd is (Drummond, 2006; Franklin, Mackie & Valen, 2009).

In het geval van België kunnen we stellen dat de tekenen van een dalende steun voor traditionele partijen al duidelijk zichtbaar waren toen Dewachter en De Winter in 1981 hun bijdrage over de Belgische participatie schreven. Toch waren de liberalen, christendemocraten en sociaaldemocraten nog steeds dominant. In 1981 kregen de drie partijfamilies nog meer dan 70% van alle geldige stemmen voor nationale verkiezingen (figuur 1). Dat stemaandeel daalde licht door de tijd heen, maar bleef in het algemeen stabiel tot 2010. Sindsdien is het gedaald tot minder dan 60% van de geldige stemmen.

Figuur 1. Gecumuleerd aandeel stemmen (in %) van de drie traditionele partijfamilies sinds de Tweede Wereldoorlog (Kamer van Volksvertegenwoordigers).

De geleidelijke achteruitgang van de drie belangrijkste partijfamilies kan niet anders dan in samenhang gebracht worden met de opkomst van vier nieuwe groepen partijen. Het begon met de regionalistische partijen (VU, FDF, RW) in de jaren zestig van de vorige eeuw. Vervolgens kwamen er de groene partijen (Agalev/Groen, Ecolo) in de jaren tachtig van de vorige eeuw bij, de radicaal-rechtse partijen (Vlaams Blok/Belang, FN) in de jaren negentig van de vorige eeuw, en N-VA in 2010. Bij die meest recente periode kunnen we ook de eerste zetels toevoegen die naar radicale populistische partijen zowel op de linkse als rechtse zijden gingen met PTB-PVDA en Parti Populaire. Naar aanleiding van de laatste federale verkiezingen in 2014 hebben dertien partijen mandatarissen afgevaardigd naar de

Kamer van Volksvertegenwoordigers. Wanneer we die cijfers bekijken, kunnen we participatie, als een systeem dat is geïnstitutionaliseerd door de drie belangrijkste partijfamilies, in twijfel trekken.

Als we kijken naar het individuele stemgedrag, moeten we eveneens vaststellen dat de huidige situatie sterk verschilt van die van begin jaren tachtig van de vorige eeuw. De volatiliteit van de kiezers is vandaag een belangrijk onderdeel van de electorale dynamiek in België. Onderzoek van verkiezingsuitslagen toont aan dat tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw minder dan 15% van de kiezers van partij veranderde tussen twee verkiezingen in. Dat percentage steeg tot 30% in de jaren negentig van de vorige eeuw, om sinds de laatste twee verkiezingen van 2010 en 2014 rond de 40% te schommelen (Dassonneville & Baudewyns, 2014).

De vraag die wederom gesteld moet worden, is hoe de Belgische participatie door dergelijke evoluties beïnvloed werd. Ook hier is ons antwoord gemengd. De belangrijkste vaststelling is dat de traditionele partijfamilies, die de kern vormden van de participatieve logica, niet in staat waren uitdagers af te blokken. En hun erosie is niet gestopt. Verder vormt sinds 2010, en voor het eerst in de geschiedenis, een niet-traditionele partij, namelijk N-VA, de grootste fractie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Sinds de opkomst van regionalistische partijen proberen de traditionele partijen kwesties te coöpteren die nieuwkomers op de politieke agenda plaatsten. Uiteindelijk evolueerden de traditionele partijen geleidelijk aan naar *catch-all* partijen. Hun afkalving tijdens verkiezingen is evenwel niet gestopt, vooral niet die van de christendemocraten en sociaaldemocraten.

Maar als we naar de samenstelling van regeringscoalities op federaal en regionaal niveau kijken, lijkt het erop dat traditionele partijen de controle over de kern van de politieke besluitvorming behoorlijk succesvol gehandhaafd hebben. Tot op heden heeft geen enkele nieuwere partij een eerste minister geleverd, en slechts één partij een minister-president. N-VA'er Geert Bourgeois leidt sinds 2014 de Vlaamse regering. De traditionele partijen hebben ook nog altijd een meerderheid van zetels in de regeringscoalities. Hun volharding op regeringsniveau kan worden verklaard door twee strategieën. Ten eerste hebben de traditionele partijen de minder radicale nieuwere partijen gecoöpteerd als – meestal – juniorpartners. Ze begonnen met VU, FDF en RW, vervolgens deden ze hetzelfde met de groene partijen, en meer recent met Défi in Brussel. Tegelijkertijd zijn de traditionele partijen er tot nu toe in geslaagd radicalere, nieuwere partijen buiten de coalitie te houden. Het meest voor de hand liggende voorbeeld is het 'cordon sanitaire' rond het Vlaams Blok/Belang en het FN. Maar ook voor andere partijen, zoals Lijst Dedecker, Rossem, Parti Populaire, en PTB-PVDA, is er geen plek op het regionale of federale niveau. Zelfs de groene partijen hadden het moeilijk om zich een weg naar de uitvoerende macht te banen,

en dat ging ten koste van hun radicaalste eisen. De enige – belangrijke – uitzondering vormt N-VA. Sinds 2014 is N-VA niet langer een juniorpartner gecoöpteerd door traditionele partijen. N-VA is de grootste partij in Vlaanderen, levert de minister-president en was een cruciale speler in de vorming van de huidige federale regering.

Een andere effectieve strategie van de traditionele partijen om de uitdaging die nieuwere partijen vormen in te dijken, is de vermenigvuldiging van regels die het leven van gevestigde partijen vergemakkelijken in vergelijking met dat van de nieuwkomers. Ze hebben een strategie geïmplementeerd die in hoge mate overeenkomt met wat Katz en Mair (1995, 2009) beschrijven voor kartelpartijen. Volgens hen handelen de gevestigde partijen in Europa sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw als een kartel van grote bedrijven die onderling afspraken maken om de concurrentie te beperken tot spelers die zich al op de markt bevinden. Op die wijze worden nieuwkomers afgeblokt. Een dergelijke coördinatie maakt geen deel uit van een opzettelijke/frauduleuze strategie. Ze wordt ontplooid in het kader van beslissingen waarvan actoren die actief zijn op de markt begrijpen dat ze er een gemeenschappelijk belang bij hebben om drempels in te bouwen voor nieuwkomers. Het gaat om een convergentie van belangen, waarbij hoofdzakelijk drie soorten drempels worden ingevoerd. Ten eerste bevoordeelt de wetgeving die de publieke financiering van partijen regelt partijen die al veel mandatarissen tellen. Ten tweede zijn de verkiesbaarheidsvereisten gunstiger voor partijen die al mandatarissen hebben. Ten slotte is de toegang tot de publieke media in het voordeel van gevestigde partijen.

Al die drempels vinden we terug in de Belgische politiek. Ten eerste werd in 1989 de wet betreffende de beperking en controle van verkiezingsuitgaven en de financiering en open boekhouding van partijen ingevoerd. De financiering is voorbehouden aan partijen met een parlementaire vertegenwoordiging. De wijze waarop de overheidsdotatie berekend wordt, bevoordeelt eveneens de grootste fracties. Het onmiddellijke gevolg ervan was een verhoging van het budget van de grotere partijen.

Dezelfde wet van 4 juli 1989 bevat ook regels met betrekking tot de verkiezingsuitgaven en de controle ervan. Het maximaal te besteden bedrag is voor alle partijen één miljoen euro, maar het maximale bedrag dat elke kandidaat mag uitgeven, is gunstiger voor grotere partijen. Elke lijst kan immers een aantal kandidaten aanduiden die het plafond van 5.000 euro verkiezingsuitgaven mogen overschrijden. Dat is gelijk aan het aantal vertegenwoordigers gekozen tijdens de vorige verkiezing plus één.

De kieswetgeving bevat nog een aantal andere bepalingen die de grootste en meest gevestigde partijen bevoordelen. Ten eerste werd in 2002 een provinciale kiesdrempel van 5% ingevoerd voor de federale en regionale verkiezingen.¹ De wijze waarop kieslijsten ingediend moeten worden, is eveneens gunstiger voor partijen die al mandatarissen hebben. Om geldig te zijn, moet elke lijst immers worden ondertekend door een bepaald aantal kiezers of door een – redelijk klein – aantal uittreedende mandatarissen. Dat laatste is veel gemakkelijker dan handtekeningen verzamelen bij stemgerechtigde burgers zoals nieuwe formaties per definitie moeten doen.

De drempels die het leven van kleinere – en nieuwe – partijen in België bemoeilijken, houden niet op bij het mogen deelnemen aan verkiezingen. We vinden ze ook terug in de parlementaire werking. Partijen worden als fractie erkend als ze ten minste vijf gekozen leden hebben, wat extra financiële en personele middelen oplevert. Parlementaire commissies zijn samengesteld op basis van erkende fracties. Leden die niet tot een fractie behoren, mogen deelnemen, maar hebben geen stemrecht. De verdeling van spreektijd en het recht om regeringsleden te interpellieren vallen eveneens gunstiger uit voor fracties. De recentere proliferatie van kleine partijen met minder dan vijf mandatarissen (PTB, PP, Défi, Union des Francophones, J'Existe, Vuye-Wouters) maakt dat de huidige regels een aanzienlijk aantal gekozen vertegenwoordigers discrimineren.

Ten slotte is in België ook de toegang tot publieke media tijdens verkiezingscampagnes gereguleerd, waarbij eveneens partijen met gekozen mandatarissen bevoordeeld worden. De openbare omroepen en televisie hanteren specifieke protocollen voor de periode van de verkiezingscampagnes. Partijen zonder mandatarissen beschikken weliswaar over toegang tot de openbare omroep en televisie tijdens de campagne voorafgaand aan de verkiezingen. Ze worden evenwel minder tot niet uitgenodigd voor debatten. Partijen die in het parlement zijn vertegenwoordigd, genieten van een zekere media-aandacht die de wettelijk voorgeschreven tijd waar elke partij in aanloop naar de verkiezingen recht op heeft, overstijgt. Die laatste wordt bepaald op basis van het electorale gewicht van elke partij. De grotere partijen beschikken daarom over meer zendtijd en dus meer tijd om zich aan de kiezers te presenteren. Al die regels geven aan hoe de gevestigde partijen erin geslaagd zijn om nieuwe regels en voorschriften naar hun hand te zetten om zo de opkomst van nieuwkomers in het partijstelsel af te remmen en de groeiende volatiliteit van de kiezers het hoofd te bieden.

5. Personificatie van de politiek

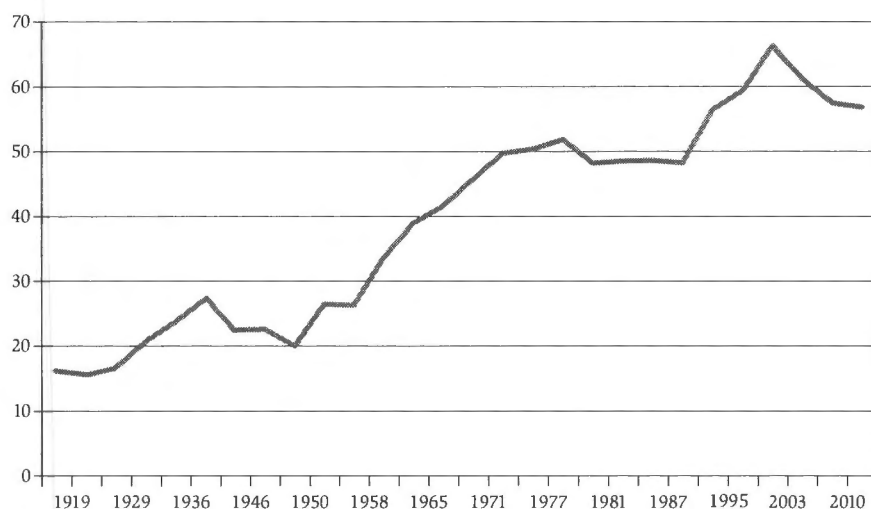
Ten slotte is een van de meest besproken trends in geconsolideerde Westerse democratieën het toegenomen belang van persoonlijkheden in de politiek. Karvonen (2010, 4) definieert personificatie als “the notion that individual political actors have become more prominent at the expense of parties and collective identities”, algemeen gezien als een direct gevolg van zowel de erosie van politiek vertrouwen in en politieke steun voor partijen alsook de volatiliteit van kiezers (McAllister, 2007).

Het concept personificatie is veelzijdig. Ten eerste kan het gaan over zowel politici in het algemeen als, meer specifiek, en daar heeft de literatuur vooral aandacht voor, politieke leiders. Balmas en collega's spreken daarom over gecentraliseerde en gedecentraliseerde personificatie (Balmas, Rahat, Sheaffer & Shenhav, 2014). De eerste verwijst naar de groeiende rol van een handvol toppolitici, de tweede naar de groeiende rol van politici in het algemeen. Ten tweede kunnen verschillende sferen van de politiek gepersonaliseerd worden. Wetenschappelijk onderzoek schenkt vooral aandacht aan (1) partijen en overheid, (2) media en (3) verkiezingen. Met betrekking tot de eerste sfeer analyseren Poguntke en Webb (2005) wat zij de ‘presidentialisering’ van parlementaire democratieën noemen: de toegenomen macht van partijleiders, zowel binnen de regering als in de partijen. De traditionele intermediaire structuren van partijen, zoals afdelingen, fracties en ledencongressen, hebben macht en invloed verloren. Zoals al besproken, sturen partijleiders hun partij nu met meer autonomie aan dan enkele decennia geleden (Cross & Katz, 2013). Wat de tweede sfeer betreft, zo hebben de media en vooral televisie per definitie de zichtbaarheid van politici vergroot. Berichtgeving over en van partijen op televisie vergt een gezicht, wat minder geldt voor de geschreven pers (Mazzoleni & Schulz, 1999; Van Aelst, Sheaffer & Stanyer, 2012). Die behoefte werd verder versterkt door de nieuwe sociale media. De grote hoeveelheid onderzoek naar het gewicht van kandidaten in het stemgedrag van kiezers (Cain, Ferejohn, & Fiorina, 1987; Wattenberg, 1991) kan onderverdeeld worden in een meerderheid van studies die de aandacht die kiezers bij hun stemkeuze besteden aan topfiguren uit de partij bestudeert (Aarts, Blais & Schmitt, 2011; Bittner, 2011; Garzia, 2012; Lobo & Curtice, 2015), en studies die meer algemeen naar de personificatie van kandidaten kijken (Marsh, 2007; Mattes & Milazzo, 2014).

Die verschillende aspecten van personificatie zijn gemakkelijk te bespeuren in de Belgische politiek sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Binnen partijen waren partijleiders al zeer machtige actoren, maar hun rol is uitgebreid (Fiers & Krouwel, 2005; Delwit, Pilet, & van Haute, 2010). Vooral de invloed van afdelingen, organen en geledingen (zoals de standen) binnen de partij is aanzienlijk afgenomen door

de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter door alle leden. Het verhoogt de legitimiteit van de voorzitter ten opzichte van de partijelite op het intermediaire niveau evenals van de organen binnen de partij (Pilet & Wauters, 2014).

Ook op het niveau van verkiezingen is de trend naar meer personificatie duidelijk. Ten eerste kunnen we een toename van het aandeel kiezers vaststellen dat een of meerdere voorkeurstemmen uitbrengt. Toen Dewachter en De Winter in 1981 hun artikel over participatie schreven, was het gebruik van voorkeurstemmen al toegenomen. Maar die evolutie zette begin jaren negentig van de vorige eeuw sterker in en kan waargenomen worden tot midden jaren 2000. In 1919 bracht slechts 15% van de kiezers een voorkeurstem uit, in 1981 was dat 48% en in 2003 betrof het 66% (figuur 2). De trend is sindsdien een beetje dalende en lijkt te stabiliseren. Bij de laatste federale verkiezingen in 2014 was 57% van alle geldige stembriefjes gemarkeerd met minstens één voorkeurstem (Wauters et al., 2015).

FIGUUR 2. Aandeel geldige stembiljetten voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers die minstens één voorkeurstem tellen (1919-2014).

De recente daling van het aantal stemmen met ten minste één voorkeurstem kan geduid worden als een teken van depersonificatie. Zoals Wauters, Thijssen, Van Aelst en Pilet (2018) recentelijk hebben aangetoond, is het eerder een teken van een versterking van gecentraliseerde personificatie, het gewicht dat kiezers aan topfiguren toekennen. Het aantal voorkeurstemmen neemt enkel af op kieslijsten zonder partijvoorzitter, minister, enzovoort. Waar een dergelijke actor op de kieslijst voorkomt, blijft het aandeel kiezers die een of meerdere voorkeurstemmen uitbrengen stabiel. Kiezers willen wel stemmen op een partijboegbeeld, maar wan-

neer in hun kieskring geen topfiguur op de lijst staat, verkiezen ze een lijststem uitbrengen boven stemmen op een kandidaat met minder aantrekkingskracht.

Dat partijleiders en andere kandidaten het stemgedrag beïnvloeden, is de afgelopen decennia in België duidelijk waarneembaar, en het neemt ook toe. Maar dat mag niet overschat worden. De persoonlijkheid van de kandidaat heeft aan gewicht gewonnen, maar dat betekent niet dat die meer gewicht heeft dan partijgebonden factoren. Dat blijkt alleszins uit een recente studie naar de personificatie van stemgedrag door Andre, Depauw en Pilet (2018). Personificatie heeft hier betrekking op “the part of a candidate’s vote share that is unique to him or her” (Coates, 1995, 277). Slechts ongeveer 10% van de Belgische kiezers gaf aan meer belang te hechten aan de kandidaat dan aan de partij. De meeste kiezers verklaren dat de karakteristieken van kandidaten belangrijk zijn, maar minder dan die van partijen.

Alles bij elkaar bevestigen die gegevens dat België, zoals de meeste Europese democratieën, een personificatie van de politiek ondergaat. Maar de participatie werd daardoor niet aangetast. Partijen hebben zich aangepast door hun rekruterings- en selectiestrategieën aan te passen. Gezien het belang van de bekendheid van potentiële kandidaten, gaan partijen in toenemende mate op zoek naar kandidaten die al bekendheid genieten op het moment dat ze in de politiek stappen. Zo zochten partijen de laatste jaren veel kandidaten die al bekend waren via de media, de showbusiness, de sport, ... ook al is die tendens recent weer afgezwakt. Dergelijke zoektochten vertaalden zich ook in het promoten van dochters en zonen van bekende politici (Wynants, 2004; Bouhon, Dodeigne, & Vandeleene, 2018).

Partijen hebben mede de personificatie van de politiek versterkt door een reeks hervormingen door te voeren die de prominente rol van individuele politici in de hedendaagse Belgische politiek bevestigen. Een ervan is de al besproken rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter. Een andere, meer voor de hand liggende, is de geleidelijke toename van het gewicht van de voorkeurstem bij verkiezingen (Renwick & Pilet, 2016). Het begon met de invoering van meervoudige (ten opzichte van de vroegere enkelvoudige) voorkeurstemmen in 1995. In 2000 volgde de halvering van de impact van de lijststem. In Wallonië tellen, sinds de lokale en provinciale verkiezingen van 2018, zelfs enkel nog de voorkeurstemmen in de berekening wie op een lijst verkozen is. Die maatregelen versterken het gewicht van de kiezers in de bepaling wie verkozen is, aangezien lijstvolgorde geen rol meer speelt.

Het effect van die hervormingen op de macht van partijen mag niet worden onderschat. Het aantal gekozenen dat de lijstvolgorde doorbreekt, is duidelijk toege-

nomen. Voordat de impact van het devolutieve effect van de lijststem halveerde, werden zelden kandidaten verkozen die buiten de lijstvolgorde vielen. Tijdens de verkiezingen van 1995 slaagde geen kandidaat erin, tijdens die van 1999 één. Met een met ingang van de invoering van de halvering van de impact van de lijststem veranderde dat. In 2003, tijdens de eerste verkiezingen die deze regel toepasten, werden zeventien mandatarissen, 11,3% van het totale aantal mandatarissen, verkozen ten koste van collega's die hoger op de lijst stonden (Renwick & Pilet, 2016, 242). Maar, ook die evolutie mag niet overschat worden. Partijen hebben zich aangepast en controleren wie op de lijst komt. En ook al worden meer kandidaten buiten de nuttige volgorde verkozen, ze blijven in de minderheid. Al bij al zijn de partijen nogal veerkrachtig en passen ze zich aan.

6. Besluit

In deze bijdrage hebben we de vraag gesteld hoe het in België anno 2018 met de participatie gesteld is in vergelijking met de vroege jaren tachtig van de vorige eeuw, toen dit tijdschrift een volledig nummer aan de participatie in België wijdde. Deze oefening was ingegeven door de vaststelling dat sinds die publicatie een aantal belangrijke evoluties hebben plaatsgevonden die de dominantie van partijen over de takken van de macht kunnen beïnvloeden: de federalisering van België, de diversificatie van de demos, het eroderende vertrouwen in partijen, de dalende steun aan vooral traditionele partijen en de toegenomen personificatie van de politiek. In het algemeen kunnen we concluderen dat de participatie in België niet dood is. Dat geldt in eerste instantie voor de traditionele partijen. Ze hebben hun dominantie over de takken van de macht opgezet, geïnstitutionaliseerd, en zijn erin geslaagd zich aan te passen aan de nieuwe uitdagingen en die naar hun hand te zetten. Ook het oligarchische karakter van vooral, maar niet uitsluitend, de traditionele partijen is door de evoluties van de laatste decennia niet verdwenen, ook al verwijzen we er slechts zijdelings naar.

De partijen hebben zich aangepast door regels te introduceren die de evolutie van de Belgische samenleving en politiek kanaliseren om zichzelf in het centrum van dat systeem te handhaven. De uitdaging van de personificatie werd aangegaan door het kiesstelsel te openen via de invoering van meervoudige voorkeurstemmen, maar zonder een radicale herziening van het kiesstelsel die partijen tot minder centrale spelers zou maken. De dalende partijaffiliatie en toegenomen volatilititeit van de kiezers werd deels opgevangen via de maatregelen die de instroom van nieuwkomers regelen en die de traditionele partijen hebben weten te coöpteren. Geconfronteerd met een almaar groeiende erosie van politieke steun,

hebben partijen geprobeerd aan te tonen dat ze openstaan voor participatie, zowel intern (bijvoorbeeld door de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter) als in de politieke besluitvorming in het algemeen (bijvoorbeeld via maatregelen die vormen van participatieve democratie mogelijk maken). Die hervormingen werden mee vormgegeven door de partijen zelf. De Belgische partijen hebben zich eveneens aan de uitdagingen aangepast door intern te transformeren en vooral door zich meer gecentraliseerd te organiseren, waarbij een sterkere rol is weggelegd voor de partijleiding. Daardoor hebben vooral de meerderheidspartijen, vaak nog de traditionele, een centrale positie weten in te nemen in de aansturing van het gefederaliseerde systeem. Over het algemeen lijkt het erop dat de participatie een belangrijk kenmerk van de hedendaagse Belgische politiek blijft. Partijen, en met name de traditionele, blijven het zwaartepunt van de politiek. De dominantie van de traditionele partijen mag sterk zijn, ze ging wel gepaard met de coöptatie van nieuwe partijen, die voor een stuk die dominantie gretig kopiëren.

Niettemin mogen die conclusies niet leiden tot de overtuiging dat de participatie niet onder druk staat. Ten eerste lijkt de erosie van politieke steun aan partijen een blijvend probleem. Het vertrouwen van burgers in partijen is zeer laag. Het veelvoud aan schandalen sinds de jaren negentig van de vorige eeuw (Agusta-Dassault, Carolo, Publipart, Publifin, Samusocial) heeft geleid tot een toename van hervormingen naar meer transparantie en ethiek in de politiek. Ze hebben de capaciteit van partijen om het openbare bestuur te domineren doen afnemen. Verordeningen betreffende openbare aanbestedingen, aanwervingen binnen de publieke sector en de rechterlijke macht en de transparantie van politieke mandaten en verloningen hebben oude cliëntelistische praktijken beperkt. Partijen zijn dus sommige hefbomen van het participatistische model kwijt. De andere dreiging betreft vooral de traditionele partijen. Hun erosie is niet gestopt en het aantal partijen die zetelen in het parlement blijft toenemen. En een niet-traditionele partij, N-VA, is vandaag de grootste in België. Dat alles biedt voer voor verder empirisch onderzoek naar de wijze waarop het afbrokkelende vertrouwen in partijen ook de nieuwe partijen treft en participatie zou kunnen doen afnemen, evenals naar de wijze waarop het veelvoud aan partijen evenals de personificatie van de politiek het traditionele model van politieke besluitvorming en sturing kunnen ondermijnen. Maar ook de andere evoluties bieden perspectieven voor verder onderzoek, zoals naar de aspecten van executive federalism die vooral de participatie voeden en hoe daar in andere landen in vergelijking met België mee wordt omgegaan, of naar de wijze waarop nieuwe groepen in de politiek gecoöpteerd worden door partijen en hun agenda mee vorm geven in verhouding tot issues die ze ook zouden kunnen uitspelen op basis van hun achtergrond, en wat dat betekent voor de bestaande breuklijnen.

Noten

1. Voor Europese verkiezingen is er een soortgelijke kiesdrempel voor elk van de drie kiescolleges (Nederlandstalig kiescollege, Franstalig kiescollege, Duitstalig kiescollege).

Bibliografie

- Aarts, K., Blais, A., & Schmitt, H. (Eds.) (2011). *Political leaders and democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- Alen, A., Dalle, B., Muylle, K., Pas, W., Van Nieuwenhove, J., & Verrijdt, W. (Red.) (2014). *Het federale België na de zesde staatshervorming*. Brugge: Die Keure.
- Andre, A., Depauw, S., & Pilet, J.-B. (2018). The nature of preference voting: Disentangling the party and personal components of candidate choice. In K. Deschouwer. *Mind the Gap. Political Participation and Representation in Belgium* (pp. 251-274). Colchester: ECPR Press.
- Armingeon, K., & Guthman, K. (2013). Democracy in crisis? The declining support for national democracy in European countries, 2007 – 2011. *European Journal for Political Research*, 53(3), 423-442.
- Balmas, M., Rahat, G., Sheaffer, T., & Shenhav, S.R. (2014). Two routes to personalized politics: Centralized and decentralized personalization. *Party Politics*, 20(1), 37-51.
- Bedock, C. (2017). *Reforming democracy. Institutional engineering in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Beyers, J., & Bursens, P. (2013). How Europe shapes the nature of the Belgian federation: Differentiated EU impact triggers both cooperation and decentralization. *Regional and Federal Studies*, 23(3), 271-291.
- Bittner, A. (2011). *Platform or personality? The role of party leaders in elections*. Oxford: Oxford University Press.
- Bouhon, F., Dodeigne, J., & Vandeleene, A. (2018) La confection des listes. Règles juridiques et pratiques politiques. In F. Bouhon & M. Reuchamps (Eds.) *Les systèmes électoraux de la Belgique* (pp.193-214). Louvain-la-Neuve-Paris: Bruylant-Larcier.
- Cain, B.E., Ferejohn, J., & Fiorina, M. (1987). *The personal vote: Constituency service and electoral independence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.) (2010). *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek*. Gent: Academia Press.
- Coates, D. (1995). Measuring the 'personal vote' of members of congress. *Public Choice*, 85(3-4), 227-248.
- Crewe, I., & Denver, D. (Eds.) (1985). *Electoral change in Western democracies: Patterns and sources of electoral volatility*. London: Routledge.
- Cross, W.P., & Katz, R.S. (2013). *The challenges of intra-party democracy*. Oxford: Oxford University Press.

- Dahlerup, D. (Red.) (2006). *Women, quotas and politics*. London: Routledge.
- Dalton, R. (2004). *Democratic challenges, democratic choices: The erosion of political support in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Damay, L. (2013). Le budget participatif de la ville de Mons. Compétences des citoyens et procédures d'action publique. In F. Claisse, C. Laviolette, M. Reuchamps, & C. Ruyters (Eds.), *La participation en action. Différentes méthodes pour quel vivre ensemble?* (pp. 133-144). Brussel: Peter Lang Verlag.
- Dassonneville, R., & Baudewyns, P. (2014). Transferts de voix, flux électoraux et électeurs mobiles. *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 2225, 9-19.
- Delwit, P. (2013). The end of voters? Electoral turnout in Europe since WWII. *Open Journal of Political Science*, 3(1), 44-52.
- Delwit, P., Pilet, J.-B., & van Haute, E. (2010). *Les partis politiques en Belgique*. Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles.
- De Winter, L., & Dumont, P. (2006). Do Belgian parties undermine the democratic chain of delegation? *West European Politics*, 29(5), 957-976.
- De Winter, L., & Van Wynsberghe, C. (2015). Kingdom of Belgium: Partitocracy, corporatist society, and dissociative federalism. In W. Rensch & K. Detterbeck (Eds.), *Dialogues on Political Parties and Civil Society in Federal Countries* (pp. 40-69). Oxford: Oxford University Press.
- De Winter, L., Swyngedouw, M., & Dumont, P. (2006). Party system(s) and electoral behaviour in Belgium: From stability to balkanisation. *West European Politics*, 29(5), 933-956.
- Deschouwer, K. (2012). *The politics of Belgium. Governing a divided society*. Basingstoke: Palgrave.
- Deschouwer, K. (2006). And the peace goes on? Consociational democracy and Belgian politics in the twenty-first century. *West European Politics*, 29(5), 895-911.
- Dewachter, W., & De Winter, L. (1981) Over participatie. Themanummer van *Res Publica*, 23(1), 1-151.
- Drummond, A. (2006). Electoral volatility and party decline in Western democracies: 1970 – 1995. *Political Studies*, 54(3), 628-647.
- Erzeel, S., & Meier, P. (2011). Is er iets veranderd? De rekrutering en selectie van kandidaten door Belgische partijen na de invoering van quotawetten. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 14(2), 6-19.
- Erzeel, S., Meier, P., & Vandeleene, A. (2018). *25 years of gender quotas and still a man's world! What's wrong with their implementation in the Belgian case?* Paper gepresenteerd tijdens de ECPR General Conference, Hamburg, August 2018.
- Fiers, S. (2006). Evoluties in het parlementair bestel. In E. Witte & A. Meynen (Red.), *De geschiedenis van België na 1945* (pp. 263-288). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Fiers, S., & Krouwel, A.P.M. (2005). The low countries: From prime minister to president-minister. In P. Webb & T. Poguntke (Eds.), *The presidentialization of politics: A*

- comparative study of modern democracies* (pp. 128-158). Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, M., Mackie, T., & Valen, H. (2009). *Electoral change. Responses to evolving social and attitudinal structures in Western countries* (2nd edition). Colchester: ECPR Press.
- Garzia, D. (2012). Party and leader effects in parliamentary elections: Towards a reassessment. *Politics*, 32(3), 175-185.
- Henry, L., van Haute, E., & Hooghe, M. (2015). Politiek vertrouwen en partij voorkeur. In K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe, P. Baudewyns, & S. Walgrave (Red.), *De kiezer ontcijferd. Over stemgedrag en stemmotivaties* (pp. 203-217). Leuven: Lannoo campus.
- Hooghe, M., Marien, S., & Pauwels, T. (2011). Where do distrusting voters turn if there is no viable exit or voice option? The impact of political trust on electoral behaviour in the Belgian regional elections of June 2009. *Government and Opposition*, 46(2), 245-273.
- Karvonen, L. (2010). *The personalisation of politics: A study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press.
- Katz, R.S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*, 1(1), 5-28.
- Katz, R.S., & Mair, P. (2009). The cartel party thesis: A restatement. *Perspectives on Politics*, 7(4), 753-766.
- Krook, M.L. (2009). *Quotas for women in politics: Gender and candidate selection reform worldwide*. New York: Oxford University Press.
- Lacey, J. (2017). *Centripetal democracy. Democratic legitimacy and political identity in Belgium, Switzerland and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset, S.M., & Rokkan, S. (1967). *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. New York: Free Press.
- Lobo, M.C., & Curtice, J. (2015). *Personality politics? The role of leader evaluations in democratic elections*. Oxford: Oxford University Press.
- Mair, P. (1993). Myths of electoral change and the survival of traditional parties. *European Journal of Political Research*, 24(2), 121-133.
- Mansbridge, J. (1999). Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent "yes". *Journal of Politics*, 61(3), 628-657.
- Marsh, M. (2007). Candidates or parties? Objects of electoral choice in Ireland. *Party Politics*, 13(4), 500-527.
- Matland, R. (1993). Institutional variables affecting female representation in national legislatures: The case of Norway. *The Journal of Politics*, 55(3), 737-755.
- Mattes, K., & Milazzo, C. (2014). Pretty faces, marginal races: Predicting election outcomes using trait assessments of British parliamentary candidates. *Electoral Studies*, 34(1), 177-189.
- Mazzoleni, G., & Schulz, W. (1999). 'Mediatization' of politics: A challenge for democracy. *Political Communication*, 16(3), 247-261.

- McAllister, I. (2007). The personalization of politics. In R.J. Dalton & H.D. Klingemann (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Behavior* (pp. 571-588). Oxford: Oxford University Press.
- Meier, P. (2004). De kracht van de definitie. Quotawetten in Argentinië, België en Frankrijk vergeleken. *Res Publica*, 46(1), 80-100.
- Meier, P. (2012). Why the traditional laggard became a model student: Explaining the Belgian gender quotas and parity clause. *West European Politics*, 35(2), 362-379.
- Meier, P., & Bursens, P. (in druk). Belgium: The democratic state of the federation. In A. Benz & J. Sonnicksen (Eds.), *Federal democracies at work. Varieties of complex government*. Toronto: University of Toronto Press.
- Meier, P., & Severs, E. (2018). The dark side of descriptive representation: bodies, normalisation and exclusion. *Politics and Governance*, 6(3), 31-42.
- Michels, R. (1915) *Political parties: A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracies*. New York: The Free Press.
- Norris, P. (2011) *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. New York: Cambridge University Press.
- Pedersen, M. (1979). The dynamics of European party systems: Changing patterns of electoral volatility. *European Journal of Political Research*, 7(1), 1-26.
- Philipps, A. (1995). The politics of presence. Oxford: Clarendon Press.
- Pilet, J.-B., & Pauwels, T. (2010). De vertegenwoordiging van taalgroepen in België: de weg naar een hyperinstitutionalisering. In K. Celis, P. Meier, & B. Wauters (Red.). *op. cit.* (pp. 47-68).
- Pilet, J.-B., & Wauters, B. (2014). Party leadership selection in Belgium. In W. Cross & J.-B. Pilet (Red.), *The selection of political party leaders in contemporary parliamentary democracies: A comparative study* (pp. 30-46). Oxford: Routledge.
- Pilet, J.-B., Verlet, D., Heyerick, A., Delwit, P., & Block, T. (2007). Participatory democracy in Belgium. Between the politician's mistrust and citizen apathy. In P. Delwit, J.-B. Pilet, H. Reynaert, & K. Steyvers (Red.), *Towards DIY-Politics: Participatory and direct democracy at the local level in Europe* (pp. 191-212). Brugge: Vanden Broele.
- Pitkin, H.F. (1967). *The concept of representation*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Poguntke, T., & Webb, P. (Red.) (2005). *The presidentialization of politics: A comparative study of modern democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Popelier, P., & Sinardet, D. (2012). Stabiliteit en instabiliteit in de Belgische federale staatsstructuur. In P. Popelier, D. Sinardet, J. Velaers, & B. Cantillon (Red.), *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?* (pp. 3-31). Antwerpen: Intersentia.
- Popelier, P., Sinardet, D., Velaers, J., & Cantillon, B. (Red.) (2012). *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?* Antwerpen: Intersentia.
- Renwick, A., & Pilet, J.-B. (2016). *Faces on the ballot. The personalization of electoral systems in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

- Sliwa, S., Meier, P., & Thijssen, P. (2011). De impact van party magnitude op het aantal vrouwelijke verkozenen. Gender quota in België kritisch bekeken. *Res Publica*, 53(2), 141-165.
- Swenden, W., & Jans, M.T. (2006). "Will it stay or will it go?" Federalism and the sustainability of Belgium. *West European Politics*, 29(5), 877-894.
- Tremblay, M. (Ed.) (2012). *Women and legislative representation: Electoral systems, political parties and sex quotas*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Aelst, P., Sheafer, T., & Stanyer, J. (2012). The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations, and key findings. *Journalism*, 13(2), 203-220.
- Van Dyck, R. (1996). Divided we stand. Regionalism, federalism and minority rights in Belgium. *Res Publica*, 38(2), 429-446.
- van Haute, E., Amjahad, A., Borriello, A., Close, C., & Sandri, G. (2013). Party members in a pillarised partitocracy. An empirical overview of party membership figures and profiles in Belgium. *Acta Politica*, 48(1), 68-91.
- Van Molle, L., & Gubin, E. (1998). *Vrouw en politiek in België*. Tiel: Lannoo.
- Wattenberg, M.P. (1991). *The rise of candidate-centered politics: Presidential elections in the 1980s*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wauters, B. (2010). Blauwe kieren zonder rode vanen? De veranderde vertegenwoordiging van de arbeidersklasse in de Kamer. In K. Celis, P. Meier, & B. Wauters (Red.). *op. cit.* (pp. 69-88).
- Wauters, B., Thijssen, P., Van Aelst, P., & Pilet, J.-B. (2018). Centralized personalization at the expense of decentralized personalization. The decline of preferential voting in Belgium (2003-2014). *Party Politics*, 24(5), 511-523.
- Wauters, B., Van Aelst, P., Thijssen, P., Rodenbach, J., Smulders, J., & Pilet J.-B. (2015). Presidentialisering vs. personalisering. In K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe, P. Baudewyns, & S. Walgrave (Red.), *op. cit.* (pp. 76-95). Leuven: Lannoo Campus.
- Wynants, P. (2004). Les partis politiques. In M.-T. Coenen, S. Govaert, & J. Heinen (Eds.), *L'état de la Belgique. 1989-2004. Quinze années à la charnière du siècle* (pp. 109-203). De Boeck: Brussel.

JILL COENE, PETER RAEYMAECKERS, BERNARD HUBEAU,
TIM GOEDEMÉ, ROY REMMEN & AN VAN HAARLEM (RED.)

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

JAARBOEK 2018

albo

Jill Coene, Peter Raeymaeckers, Bernard
Hubeau, Tim Goedemé, Roy Remmen, An
Van Haarlem

Armoede en sociale uitsluiting

Jaarboek 2018

ISBN 9789463448468
€34,50 (excl. verzendings-
kosten)

Deze 27e editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting legt de inhoudelijke vinger op de wonde. Veel inspanningen ten spijt, slagen we er maar niet in de armoede structureel terug te dringen.

We zoomen eerst in op recente beleidsontwikkelingen, niet alleen op Vlaams en federaal niveau, maar ook binnen de Europese Unie. Daarna bekijken we enkele 'klassieke' domeinen van sociale uitsluiting, zoals de (minimum)inkomens en ongelijkheid, ons onderwijssysteem, de ongelijke arbeidsmarktpositie van vrouwen met migratieroots en de crisis op de woonmarkt. Naast die klassieke thema's heeft deze editie ook aandacht voor nieuwe onderwerpen. We kijken naar de nadelige positie van gezinnen met kinderen met een beperking, vervoersarmoede, de ongelijke bewijslast tussen cliënten en OCMW's en de ontoegankelijke dringende medische hulpverlening aan

personen zonder wettig verblijf. Ten slotte krijgen ook positieve ontwikkelingen onze aandacht: de kansen van het geïntegreerd breed onthaal en een kinderrechtenbenadering van armoede. Twee organisaties uit het werkveld presenteren hun eigen kijk op de problematiek.

Na twee jaar afwezigheid presenteren we in deze editie opnieuw een overzicht van belangrijke cijfers op het vlak van armoede en sociale uitsluiting.

JILL COENE is sociologe en wetenschappelijk medewerker bij de Universitaire Stichting voor Armoedebestrijding van de Universiteit Antwerpen. Zij is ook verbonden aan het Centre for Research on Environmental and Social Change (CRESC, voormalig Centrum OASeS en Onderzoeksgroep Milieu en Samenleving).

Prof. dr. PETER RAEYMAECKERS is professor binnen de master Sociaal Werk van de Universiteit Antwerpen. Hij promoot onderzoek over netwerken, netwerk-governance, generalistisch sociaal werk en evaluatie.

Prof. dr. BERNARD HUBEAU is gewoon hoogleraar aan de faculteit Rechten (onderzoeksgroep Overheid en Recht) en voorzitter van de Academische Werkgroep van de Universitaire Stichting voor Armoedebestrijding van de Universiteit Antwerpen.

Dr. TIM GOEDEMÉ is onderzoeksleider bij het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleecq (Universiteit Antwerpen) en Senior Research Officer bij het Institute for New Economic Thinking aan de Oxford Martin School (Universiteit van Oxford). Hij doet onderzoek naar armoede, ongelijkheid en sociaal beleid.

Prof. dr. ROY REMMEN, huisarts, is voorzitter van de vakgroep Eerstelijns- en Interdisciplinaire Zorg van de Universiteit Antwerpen en hoogleraar huisartsgeneeskunde en gastprofessor aan de Universiteit Hasselt. Zijn passie is de eerstelijnszorg sterk te maken. AN VAN HAARLEM is master in de Politieke Wetenschappen en werkt als stafmedewerker kwaliteitszorg onderwijs aan de Universiteit Antwerpen.

Twee handen op één buik?

Hoe en waarom de mediatisering van de Vlaamse politiek en participatie hand in hand gaan

Peter Van Aelst

ABSTRACT: Hand in glove? How and why mediatization of Flemish politics and participatory go hand in hand

There is a growing consensus that politics have become mediated. News media have become more independent and are more guided by their own routines and standards and less by what political actors deem important. However, this paper argues that this has not led to a decrease of the power of political parties. In Belgium, participatory and mediatization seem to go hand in hand. There are mainly two reasons for this. Firstly, media attention focuses heavily on politicians with power and in that sense, media logic and party logic overlap. Secondly, parties have adjusted well to the media and their logic, among others by integrating journalists in the party organisation. We expect that social media will gradually become more important for politicians, but that this evolution too will change little to the central position of political parties in our democracy.

KEYWORDS: mediatization, participatory, media logic

1. Inleiding

In het publieke debat groeit een zekere consensus dat de media een steeds grotere invloed hebben op het politieke bedrijf. De media zouden via hun bepalende invloed op het publiek bepalen wie de verkiezingen wint en vervolgens ook wie macht heeft en wie niet. De nieuwsmedia zijn niet langer de vierde macht die de andere machten controleert, maar zijn de eerste macht geworden die het politieke spel stuurt. De democratie is verworden tot een mediocratie. Het idee dat nieuwsmedia oppermachtig zijn, is op het eerste gezicht niet ver gezocht. Mensen consumeren massaal nieuws en leren bijna alles wat ze weten over politiek via (oude en nieuwe) media. Politici van hun kant wandelen met de krant onder de arm het parlement binnen en vinden er geen doekjes om vanwaar hun inspiratie komt. Uit

een bevraging blijkt dat de grote meerderheid van de Vlaamse politici ook sterke aanhanger is van het almachtige mediaparadigma. Zo is 91 % van de parlementsleden het in 2006 eens met de stelling dat de media politici kunnen maken en kraken en is ruim 70% akkoord met de stelling dat de media de politieke agenda bepalen en dat de politiek daar weinig greep op heeft. Die opvattingen onder politici zijn allerminst een Vlaams fenomeen, ook bijvoorbeeld Noorse en Zweedse parlementsleden geloven sterk in de almacht van de media (Van Dalen & Van Aelst, 2014).

De centrale stelling van dit stuk is niet dat de media almachtig zijn geworden, van een mediocratie is geen sprake, maar wel dat de politiek in sterke mate is gemediatisiseerd en dat dit belangrijke gevolgen heeft voor hoe politiek wordt bedreven. Mediatisering betekent dat het belang van de media door de tijd heen geleidelijk is toegenomen en dat de politiek zich structureel heeft aangepast aan de media en hun logica. Maar de mediatisering van de politiek impliceert niet, in tegenstelling tot het idee van een mediocratie, dat de macht van de politiek is afgekalfd. De centrale stelling van deze bijdrage is dat de mediatisering van de politiek *niet* heeft geleid tot een teloorgang van de participatie. Partijen hebben zeker in de Belgische context hun centrale positie en dominante impact op de politieke besluitvorming behouden. We zien daarvoor twee belangrijke verklaringen. Ten eerste blijkt de medialogica niet altijd tegengesteld te zijn aan de klassieke partijpolitieke logica. Vooral in hun dagelijkse berichtgeving van de politiek versterken media vaak de bestaande machtsverhoudingen binnen en tussen de partijen, eerder dan dat ze die wijzigen. Dat maakt dat ‘gewone’ politici zoals parlementsleden nauwelijks aandacht krijgen en hun invloed binnen en buiten de partij nauwelijks hebben zien toenemen. Bovendien blijkt in de Belgische context de personalisering van de politiek niet te betekenen dat politici zich afzetten tegen hun partij, maar eerder dat ze zich tonen als loyale verdedigers van de partij. Ten tweede lijkt het erop dat partijen zich op zulke manier weten aan te passen aan de medialogica dat ze hun centrale machtspositie hebben kunnen behouden. Partijen en ministeries hebben onder meer door journalisten in te lijven een stukje ‘mediakennis’ in hun organisatie binnengebracht. Politieke actoren geraken steeds meer vertrouwd met de werking en logica van de nieuwsmedia en gaan daarnaast ook steeds meer inzetten op nieuwe mediakanalen, waardoor ze de rol van kritische journalisten kunnen omzeilen.

In dit artikel werken we die twee verklaringen verder uit. Vooreerst gaan we dieper in op de relatie tussen media en politiek in Vlaanderen en hoe die relatie de laatste decennia is gewijzigd. We duiden beknopt de historische evolutie van een verzuilde pers en een gecensureerde omroep naar een autonome journalistiek, quasi vrij van politieke inmenging, maar wel onder steeds meer commerciële druk. De journalistieke en politieke wereld blijven evenwel ook vandaag nog nauw verbonden. Vervolgens gaan we dieper in op hoe politici en partijen zich aan die evolutie

hebben aangepast. We steunen daarbij op het werk van Strömbäck & Esser (2014) over de mediatisering van de politiek als overkoepelend kader. We lichten dat model in een volgend deel kort toe. In het besluit speculeren we over de mate waarin mediatisering en participatie zich ook in het digitale tijdperk verzoenbaar blijven.

2. ‘Mediatisering van de politiek’ als kader

Mediatisering verwijst naar een brede verandering van de samenleving onder druk van het toegenomen gebruik en belang van de media als communicatie- en informatiekanaal. Het gaat om een structurele verandering die vaak op gelijke voet wordt gesteld met andere evoluties zoals individualisering en globalisering. Dus niet enkel de politiek maar ook allerlei andere domeinen van de samenleving, gaande van religie tot mode, zouden verandering ondergaan vanwege een toegenomen rol van de media. Het concept wordt sinds het laatste decennium steeds vaker gebruikt om de infiltratie van de media in de politieke wereld te schetsen (Kriesi et al., 2013; Lundby, 2009). Door het belang van de media als brug tussen kiezer en politiek in een representatieve democratie lijkt het ondenkbaar dat politici geen rekening houden met de media. Mediatisering van de politiek wordt daarbij gebruikt als een overkoepelend concept om die toegenomen invloed en de reacties van politieke actoren en instellingen te duiden. Centraal is de gedachte dat de media steeds meer volgens hun eigen werkwijzen en commerciële drijfveren het politieke nieuws brengen. Naarmate politici zich aan die medialogica zijn gaan aanpassen, hebben ze het belang van de media verder versterkt.

Hoewel mediatisering en medialogica brede concepten zijn, is er de laatste jaren grote vooruitgang gemaakt om het concept beter af te bakenen en ‘meetbaar’ te maken. De verdienste van met name Strömbäck en Esser is dat ze een eerste stap hebben gezet van een theoretisch concept naar een empirisch model. Mediatisering wordt opgevat als een model dat bestaat uit vier dimensies of fases. In een eerste fase zijn de media de belangrijkste bron van informatie voor burgers om zich te informeren over politiek. Dat betekent dat de media veruit de beste manier zijn voor politici om een ruim publiek te bereiken. In een tweede fase zijn de media politiek onafhankelijk en hebben ze (nog) weinig last van politieke druk en inmenging. In een derde fase bepalen de media autonoom hoe ze hun berichtgeving over politiek invullen en moeten politici hun communicatie aanpassen aan de wetten van de media. In een vierde fase passen politieke actoren en instituties hun politiek gedrag aan aan de nieuwsmedia en hun logica. Die laatste fase impliceert dus een invloed op het politieke beleid, maar ook op het functioneren van politieke instellingen zoals het parlement en politiek partijen.

Elke fase kan worden opgevat als een continuüm waarbij aan het ene uiteinde de media beschouwd worden als een marginale speler en de politiek autonoom werkt, en aan het andere uiteinde de media de lakens uitdelen en politici gedwongen worden te volgen. Het spreken in termen van fases veronderstelt een zekere, maar geen eenduidig rechtlijnige, chronologie in het model: de kans is klein dat de nieuwsmedia de politiek sterk sturen als kiezers ze nauwelijks consumeren of als journalisten nog aan de leiband van de politiek lopen. De eerste twee fases zijn met andere woorden een voorwaarde voor de derde en vierde fase (zie ook Van Aelst, 2014, 14-15). Het is belangrijk op te merken dat dit een ideaaltypisch model is en de realiteit complexer is en bovendien verschilt in plaats en tijd. Of anders gezegd, de mate van mediatisering van de politiek is eerder een onderzoeksvraag dan een gegeven.

Het concept mediatisering biedt ook een nieuwe kijk op het oude machtsvraagstuk. Politieke communicatiewetenschappers zijn het er over eens dat journalisten en politici elkaar wederzijds beïnvloeden, maar op de vraag wie de leidende partner is in die dans is geen consensus. Verschillende auteurs wijzen op de macht van vooral leidende politici in de totstandkoming van nieuwsberichten, terwijl anderen eerder de invloed van mediaberichten op politieke actoren beklemtonen. Bij mediatisering gaat het niet zozeer over wie de bovenhand heeft in de machtsstrijd, maar eerder over de aanpassingen die de politiek heeft ondergaan als een reactie op het toegenomen belang van de media. Dat is niet noodzakelijk hetzelfde en kan zelfs leiden tot heel uiteenlopende interpretaties. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een studie van de rol van de media in de aanloop naar de oorlog in Irak. Bennett en collega's (2007) tonen aan hoe de Bush-regering, ondersteund door een klein leger mediaexperten en spin-doctors, de berichtgeving naar haar hand heeft gezet. De Amerikaanse nieuwsmedia worden bestempeld als onderdanig en meegaand ten opzichte van de regering. Maar vanuit een mediatiseringsperspectief volgt een heel andere conclusie: de uitgebreide communicatiestructuren en de uitgekende persstrategie van de Bush-administratie zijn juist een bewijs van een vergevorderde en structurele vorm van mediatisering. De mediastrategie is onderdeel geworden van het politieke beleid. Mediatisering gaat dus veel meer over de structurele reactie van politici op de media dan over wie de dagelijkse strijd wint om het nieuws. Bovendien houdt het mediatiseringsconcept ook rekening met zogenaamde indirecte effecten en het anticiperende gedrag van politici.

3. Van partij- of partijdige logica naar een medialogica: de media als politiek autonome actor?

Strömbäck en Esser (2014) stellen dat in de tweede fase van hun mediatiseringsmodel de media politiek onafhankelijk worden (zie ook Brants & Van Praag, 2006).

Dat betekent dat journalisten en redacties nog weinig te maken krijgen met externe politieke druk en weinig last hebben van politieke inmenging. Het betekent evenwel nog niet dat de media de politiek naar hun hand kunnen zetten; het is er eerder een voorwaarde voor. De politieke onafhankelijkheid van de media was zeker in het verleden allerminst evident. Vlaamse journalisten bevonden zich lange tijd in een ondergeschikte positie waarbij ze ofwel werden ingezet om een bepaalde visie te ondersteunen (kranten) of juist eerder extreem voorzichtig over politiek moesten berichten (televisie). In een eerste deel schetsen we hoe de media stelselmatig zijn losgekomen uit de politieke houdgreep en zijn geëvolueerd naar een quasi autonome speler ten aanzien van de politiek. Hoewel een aantal evoluties gelijklopend zijn, heeft de (on)afhankelijkheid van kranten en televisie ten aanzien van de politiek verschillend vorm gekregen. Bij de pers spreken we eerder over ontzuiling, bij de publieke omroep gaat het veeleer om depolitisering ten aanzien van regering en partijpolitieke belangen. Daarom bespreken we de evolutie van beide type massamedia afzonderlijk. In een derde deel staat de huidige situatie centraal. We gaan daarbij na wat er van die verzuiling en politisering is overgebleven en hoe de relatie tussen politici en journalisten er vandaag uitziet.

A. *De ontzuiling van de Vlaamse geschreven pers*

De Vlaamse pers is bij haar ontstaan op het einde van de 19^e eeuw een politieke opiniepers. De politieke boodschap was veelal de bestaansreden van een krant en leidende politici waren vaak nauw betrokken bij het ontstaan van een krant. De indeling van kranten gebeurde steevast volgens de drie grote politieke stromingen: katholiek, socialistisch, liberaal. Neutrale kranten waren in Vlaanderen onbestaande en de kranten pasten op die manier moeiteloos in de verzuilde naoorlogse maatschappij. Hoewel alle kranten tot een bepaalde zuil werden gerekend, verschilde hun relatie tot de centrale zuilorganisaties wel enigszins. Kranten zoals *Het Volk* of *Vooruit* waren echte partij- of vakbondskranten, terwijl kranten als *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* een uitgesproken partijpolitieke voorkeur hadden, maar met minder manifeste structurele banden met de partij of vakbond. Tot het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw had ongeveer een derde van het aantal leidende figuren binnen de krantenwereld ook een topmandaat in een zuilorganisatie of partij (De Winter, 1981).

De relatie tussen politicus en journalist was in die periode zeer nauw. Bij de socialistische kranten was er in de naoorlogse jaren nog sprake van politieke censuur. De socialistische beweging en vooral de partij pompten heel wat geld in hun kranten en hanteerden daarbij het principe 'voor wat, hoort wat'. Ook bij de meer 'onafhankelijke' kranten was de verwevenheid met de politiek bijzonder groot. *De*

Standaard en zijn voornaamste journalisten knoopten in de jaren vijftig van de vorige eeuw zeer nauwe en persoonlijke banden aan met verschillende leidende mandatarissen uit de christelijke partij. Van Nieuwenhuysse (2005) toont aan dat die relatie wel eerder op wederkerigheid berustte. De krant onderging politieke druk, maar probeerde ook zelf de politiek, in de eerste plaats de CVP, te beïnvloeden in de gewenste richting. Tijdens politieke lunches werd informatie uitgewisseld en trachtten journalisten en politici elkaar wederzijds te beïnvloeden. De krant poogde zo bij de regeringsvorming de opmaak van het programma en de samenstelling ervan te sturen. Het initiatief daartoe kwam evenwel niet enkel van de krant, maar ook van leidende politici, zoals Paul Van den Boeynants die in 1966 als formateur verschillende journalisten uitnodigde voor een gedachtenwisseling over het regeerprogramma. Volgens voormalig hoofdredacteur van *De Standaard* Manu Ruys (1996, 63) genoten journalisten van de geschreven pers in die periode het nodige ontzag bij de politieke klasse en werd een select groepje van toonaangevende journalisten ook geraadpleegd als er belangrijke politieke beslissingen werden genomen.

De afgelopen decennia zijn de structurele banden tussen pers en politiek sterk afgenomen. Kranten zijn hun eigen weg gegaan en openlijke verwijzingen naar de politieke roots zijn verdwenen. Tegelijk valt op dat dit een zeer traag proces is geweest, dat pas bij het begin van het millennium lijkt afgerond. De socialistische partij trok zich pas in 1986 terug als financier van *De Morgen* en de samenwerking tussen de christelijke arbeidersbeweging (ACW) en *Het Volk* werd pas in 1994 stopgezet. Het duurde tot 1999 voordat *De Standaard* het logo AVV/VVK ('Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus') van zijn voorpagina liet verwijderen. Daarmee lijkt de ontzuiling van de pers, net als de ontzuiling van andere sectoren, er te zijn gekomen "op het ritme van de geleidelijkheid, als de som van miljoenen muizenstapjes van talloze individuen" (Huyse, 1994, 379). Ook de journalisten namen afstand van de partijpolitiek. In 1973 was nog 40% van de dagbladjournalisten lid van een politieke partij, in 1983 was dat aantal gedaald tot 27%, en nog eens tien jaar later beschikte slechts 6% van hen over een partijlidkaart (De Bens, 2001). Vandaag is het ondenkbaar dat een journalist over een partijkaart zou beschikken.

De zeer geleidelijke ontzuiling van de Vlaamse pers toont zich ook duidelijk uit een longitudinale studie van de verkiezingsberichtgeving van *De Standaard* (DS) en *Het Laatste Nieuws* (HLN) (Van Aelst, 2014). In de aanloop naar de verkiezingen van 1958 en 1968 tonen die kranten openlijk hun steun voor respectievelijk de toenmalige CVP en de liberale partij, eerst PVV later VLD. In de periode 1970-1980 is de partijdige toon in de krantenberichtgeving nog steeds zichtbaar, zij het minder sloganesk en subtieler. Op het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw is daar nog nauwelijks sprake van en lijkt de politieke ontvoogding zo goed als voltooid. Kranten tonen enkel nog een zekere partijdigheid door hun openlijke

afkeur van de extreemrechtse partij Vlaams Blok/Belang. We kunnen besluiten dat de kranten geëvolueerd zijn van een partijdige aanpak naar een meer open en tegelijk afstandelijke kritische aanpak. In 1958 beschouwde *De Standaard* het als zijn missie de lezer te overhalen om voor de CVP te stemmen; in 1999 wordt CD&V openlijk bekritiseerd voor haar falend regeringsbeleid. In veertig jaar tijd is men haast geruisloos van de ene positie naar de andere geëvolueerd. Hoewel de ontzui-ling van de Vlaamse pers vrij langzaam is verlopen, in vergelijking met onze buur-landen, lijkt ze in zekere zin verder te zijn doorgetrokken. In Vlaanderen spreekt geen enkele krant zich voor de verkiezingen nog uit voor een bepaalde partij, wat bijvoorbeeld bij de Britse pers nog wel vaak voorkomt.

B. *De politieke ontvoogdingsstrijd van de audiovisuele media*

De relatie tussen de politiek en de openbare omroep is door de jaren heen ook sterk veranderd, maar de evolutie is toch duidelijk verschillend van die van de geschre-ven pers. De openbare omroep in België was oorspronkelijk sterk gepolitiseerd (Burgelman, 1990). Vooral de impact van de regering was voor 1960 bijzonder groot: de Raad van Beheer werd door de ministerraad aangesteld en voorgeze-ten door de bevoegde minister. De minister kon rechtstreeks tussenkomen in de nieuwsuitzendingen en deed dat ook (De Winter, 1981). Geleidelijk verschoof de politieke invloed op de 'staatsomroep' van de regering naar de drie klassieke par-tijen. Vanaf 1973 werd in navolging van het cultuurpact de samenstelling van de Raad van Beheer proportioneel samengesteld volgens de uitslag van de verkiezin-gen. Bij de benoeming van journalisten en hoofdredacteurs werd telkens rekening gehouden met het politieke evenwicht. Evenals bij de pers lijken ook bij de omroep media en politiek in die periode sterk overlappende werelden. De journalistieke basis vereenzelvigde zich al dan niet gedwongen met de partij en haar vertegen-woordigers in de Raad van Beheer (Boone, 1998).

Ondanks de grote gelijkenis met de situatie in de geschreven pers, was de berichtge-ving wezenlijk verschillend. Daar waar de krantenjournalist haast werd aangemoedigd zijn politieke opinie te verkondigen (spreekbuis), werd van de journalisten van de audiovisuele media een extreme neutraliteit en voorzichtigheid verwacht. De eigen inbreng van de journalisten in het nieuws was minimaal. Omroepjourna-listiek fungeerde als passief doorgeefluik, hoofdzakelijk voor gebeurtenissen met een officieel karakter. Daarnaast bestond het nieuws uit manifestaties van allerlei maatschappelijke organisaties, in de eerste plaats de klassieke politieke partijen en de grote erkende zuilorganisaties. Dat zogenaamde 'nieuws op aanvraag' kwam er niet op initiatief van de journalist, maar werd op voorhand door de betrokkenen besteld. De Raad van Beheer maakte er een permanent agendapunt van om de ob-

jectiviteit van de programma's uit de nieuwssector te beoordelen. Het kwam erop aan dat de traditionele partijen elk hun zeg konden doen. Niet-zuilgebonden actoren citeren als nieuwsbron leidde volgens de Raad tot onduidelijkheid en sociale onrust en kon daarom best zoveel mogelijk worden vermeden.

Eind jaren zeventig van de vorige eeuw begonnen de omroepjournalisten zich tegen de zeer passieve en gezagsgetrouwe invulling van hun functie te verzetten. Dat leidde steeds nadrukkelijker tot conflicten met BRT-bestuurders en politici. Voor het eerst ontstond binnen de televisieredactie een groepje van 'kleurlozen' die niet meteen een etiket konden worden opgeplakt. Vooral onder die nieuwe lichte journalisten vond een actievere en kritischere journalistieke opvatting ingang. In de loop van de jaren tachtig van de vorige eeuw wonnen de journalisten geleidelijk aan autonomie. De aanwerving van journalisten gebeurde ook minder op basis van politieke en steeds meer op basis van bekwaamheidscriteria. Politieke tussenkomsten in de berichtgeving verminderden, maar de druk bleef bestaan om zeker in tijden van hoogspanning de nodige terughoudendheid aan de dag te leggen. In 1985 waren bijvoorbeeld twee actievoerders tegen de raketten aan het woord gelaten. Toenmalig PVV-voorzitter Guy Verhofstadt protesteerde daar fel tegen en kreeg gelijk bij de Raad van Beheer van de BRT. De politiek was niet van plan haar greep op de omroep zomaar te lossen.

De aanhoudende kritiek en politieke onvrede bij liberalen en christendemocraten zou de weg openen naar het doorbreken van het BRT-monopolie en de introductie van de commerciële televisie. Volgens critici hoopten de politici op een 'meer gewillige' berichtgeving bij een commerciële omroep. VTM werd begin jaren negentig van de vorige eeuw een commercieel succes met een marktaandeel van bijna 40% van de kijkers. De openbare omroep bleek noch voorbereid noch in staat om te reageren. De politiek aarzelde om de BRTN meer (financiële) slagkracht te geven. Het was pas in 1995 dat onder voogdij van mediaminister Eric Van Rompuy de politiek een duidelijke stap terugzette en de omroep een resultaatgerichtere en ook onafhankelijker koers liet varen. In 1997 werd de hervorming voltooid met een naamsverandering naar VRT en een nieuwe statutaire relatie met de overheid. De invloed van de Raad van Beheer, die nog steeds politiek wordt samengesteld, is sindsdien verder geslonken.

De politisering en latere depolitisering is ook duidelijk merkbaar in de verkiezingsberichtgeving door de tijd heen (Van Aelst, 2014). Zeker tot de jaren tachtig van de vorige eeuw werd de houding van de openbare omroep ten aanzien van de verkiezingen gekenmerkt door afzijdigheid (journaal) en afstandelijkheid (debatten). Een korte reportage over een politicus of een al te kritische vraag werd al snel ver-

taald in termen van politieke vooringenomenheid. Het voorzichtigheidsbeleid was er daarom ook in verkiezingstijden op gericht de bestaande krachtverhoudingen rigoureus te respecteren. Vandaag blijft er van het voorzichtigheidsbeleid alvast weinig over. In de verscheidene debat- en duidingsprogramma's spelen televisiejournalisten een vrije en kritische rol.

Aan de politieke ontvoogding van de politieke journalistiek ligt zowel bij de audiovisuele media als de geschreven pers een groeiend belang van de economische logica ten grondslag. Kranten en zenders worden minder beschouwd als middelen om een boodschap te verspreiden, maar eerder als producten die geconsumeerd moeten worden. Commercialisering en de depolitisering van de media gaan hand in hand (McQuail, 1988, 108). Een commerciële strategie houdt rekening met de wensen van adverteerders en consumenten, niet of nauwelijks met die van politieke partijen. Bovendien hadden partijen en drukkingsgroepen in het verleden al bewezen niet meteen de beste managers te zijn. Hun politieke overtuigingen en belangen blijken meermaals tegengesteld aan een zo groot mogelijk publiek bereiken. Volgens Witte (2002) heeft de commercialisering van de media geleid tot een *middle off the road* politiek, waarbij media geen duidelijke politieke standpunten innemen en zoeken naar de veilige, grootste gemene deler. De nieuwsmedia zijn geëvolueerd van een aanbodmarkt naar een vraagmarkt: vroeger boden de media een product aan, los van de vraag, nu vormt de vraag vanuit het publiek eerder het uitgangspunt (Van Cuilenburg, 1999).

Het is duidelijk dat het publiek niet langer gediend is met een militante partijgebonden berichtgeving. Die verandering hangt samen met de teloorgang van de band tussen de politieke partijen en hun traditionele achterban. De burger wil zich steeds minder onvoorwaardelijk binden, maar wil de vrijheid om te 'shoppen' tussen verschillende politici en partijen. Door een minder gekleurde of eenzijdige berichtgeving konden kranten hun doelgroep uitbreiden. Vandaag is de achterban van kranten partijpolitiek bijzonder heterogeen geworden. De lezers van populaire kranten zoals *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* hebben bijvoorbeeld de meest uiteenlopende stemintenties (Van Aelst, 2014, 48-49).

C. De relatie tussen media en politiek vandaag: tussen wantrouwen en informaliteit

Het historische overzicht toont aan dat door de processen van ontzuiling en depolitisering de (machts)relatie tussen politici en journalisten grondig is gewijzigd, al blijft er onduidelijkheid bestaan over de gevolgen van die veranderingen. Leven journalisten en politici in gescheiden werelden? De tijd dat enkel gelijkgestemde

journalisten en politici met elkaar in contact kwamen, ligt ver achter ons. Maar de nauwe banden tussen politici en journalisten lijken de ontzuiling wel moeiteloos te hebben overleefd. De lunchcultuur heeft nauwelijks aan belang ingeboet en de informele contacten zijn frequent. Het feit dat die contacten niet langer de oorspronkelijke ideologische grenzen respecteren maakt de gevolgen ervan wel minder voorspelbaar. Zo zijn de bronnen waarop journalisten steunen minder bekend en niet noodzakelijk stabiel. Politici gebruiken journalisten ook als klankbord en vragen hun zelfs advies over aspecten van hun job. De informaliteit van de relatie lijkt in Vlaanderen ook iets hoger te zijn dan in landen zoals Zweden en Noorwegen (Van Aelst & Aalberg, 2011). De contacten tussen politici en journalisten steunen minder dan voorheen op ideologische gelijkgezindheid maar eerder op een soort ruilrelatie. Journalisten hebben nood aan informatie over wat voor en vooral achter de schermen plaatsgrijpt, met een grote voorkeur om die informatie als eerste te ontvangen. Politici hebben er belang bij hun boodschap op het juiste moment op de juiste manier de wereld in te sturen. Het valt op dat die frequente en soms ook informele contacten samengaan met een hoog wederzijds wantrouwen. Uit een bevraging van journalisten en politici blijkt dat nauwere contacten niet noodzakelijk leiden tot meer vertrouwen. Negatief geformuleerd kunnen we stellen dat beide groepen vrij cynisch staan tegenover elkaar, maar positiever bekeken kan je stellen dat journalisten en politici een gezonde afstand bewaren. Het is niet omdat men samen gaat lunchen, dat men ook verzekerd is van een voorkeursbehandeling.

Heel wat journalisten maakten de afgelopen jaren de overstap van media naar politiek. In het verleden was dat logisch en veelal een bevestiging van de bijna perfecte osmose tussen pers en politiek. Vandaag zijn die overstappen voor partijen en ministers in de eerste plaats een manier om een stukje media-expertise in de partij te injecteren (zie verder). Journalisten lijken te kiezen voor een nieuwe uitdaging, vaak aangeboden door partijen die electoraal in de lift zitten. Tussen 1999 en 2004 is Open Vld op het toppunt van haar electorale populariteit en trekt ze heel wat journalisten aan, vanaf 2009 is N-VA de meest gegeerde partij, ook bij journalisten. De omgekeerde weg, van politiek naar journalistiek, wordt eerder uitzonderlijk bewandeld. In het ontzuilde Vlaanderen moeten journalisten boven de partijgrenzen staan en hun persoonlijke politieke voorkeur zeker niet publiekelijk uiten. De nieuwsmedia gaan daarbij steeds meer uit van hun eigen manier van werken en laten zich minder leiden door wat politici en partijen belangrijk vinden. Maar dat betekent niet dat de journalistiek volledig vrij is van politieke druk en onderhandeling. De spanning tussen pers en politiek lijkt eerder een opvallende constante in de geschetste evolutie. De media voelen zich vaak het slachtoffer van politieke spelletjes, de politici op hun beurt zien zich opgejaagd door nieuwshongerige verslaggevers.

Als we de evolutie van de politieke ontvoogding van de Vlaamse journalistiek in het mediatiseringsmodel van Strömbäck en Esser (2014) plaatsen, dan komen we tot een vrij eenduidige conclusie. De tweede fase van de mediatisering, die een verschuiving veronderstelt op het continuüm van volledige politieke afhankelijkheid naar volledige onafhankelijkheid, lijkt voltooid. De Vlaamse nieuwsmedia die zijn ontstaan als onderdeel van de politieke wereld, zijn vandaag geëvolueerd naar één quasi zelfstandige institutie, die werkt volgens eigen regels en wetten (Cook, 2005). Het mediatiseringsmodel van Strömbäck en Esser behoeft wel een belangrijke nuance. De auteurs suggereren dat de politieke onafhankelijkheid van de media een voorwaarde is voor een autonome invloed van de media op de politiek. Uit de historische schets blijkt duidelijk dat de Vlaamse media ook in het verleden een politieke rol speelden. Met name een selecte groep van politieke journalisten van de geschreven pers had ook ten tijde van de verzuiling een invloed op hun lezers die politici niet volledig naar hun hand konden zetten. Politici beschouwden hen bovendien als experts en gebruikten hen als klankbord om hun beleid te toetsen. In zekere zin is politiek dus altijd al een beetje gemediatiseerd geweest. Het grote verschil met vandaag is dat hun rol zich binnen een duidelijker ‘partijpolitiek’ kader afspeelde en dus ook veel voorspelbaarder was. Kortom, de toegenomen aandacht van de media voor de politiek, in combinatie met de ontvoogding van de Vlaamse journalist, heeft een verregaandere mediatisering van de politiek mogelijk gemaakt. In een volgend deel gaan we na wat daarvan het gevolg is voor de positie van politieke partijen in Vlaanderen.

4. Waarom de mediatisering de participatie niet aantast

De toegenomen autonomie en centralere positie van de Vlaamse nieuwsmedia heeft er evenwel niet toe geleid dat de macht van de politieke partijen afkalfde. We schuiven daarvoor twee verklaringen naar voren die we afzonderlijk uitwerken.

Verklaring 1: medialogica en politieke logica zijn niet (altijd) tegengesteld

De historische schets toont aan dat de tijd van de verzuiling en uitgesproken politieke bevoogding ver achter ons ligt. Dat maakt dat nieuwsredacties veel vrijer dan voordien kunnen bepalen wie ze uitnodigen in de studio of wie ze prominent op de voorpagina plaatsen (fase 3). Vanuit het perspectief van de

medialogica lijkt het logisch dat politici die het best beantwoorden aan de voorname nieuwswaarden het meeste media-aandacht genieten. Meer concreet zou dat betekenen dat we een oververtegenwoordiging krijgen van politici die goed en vlot communiceren, die charismatisch zijn en die voor conflict en opschudding zorgen.

Toch valt op dat de nieuwsmedia in de eerste plaats en overwegend de bestaande politieke machtshierarchie respecteren. Dat blijkt uit onderzoek naar de politieke berichtgeving in zowel verkiezingstijd als daarbuiten. In verkiezingstijd gaat de meeste aandacht naar de partijen en politici die bestuurd hebben en/of voorop liggen in de peilingen. Buiten verkiezingstijd zijn het regeringsleden en partijvoorzitters die de media-aandacht onderling verdelen.

Tabel 1 toont de verdeling van aandacht voor politici in beide televisiejournals van VRT en VTM voor de afgelopen vijftien jaar (2003-2017). Aangezien de cijfers opvallend gelijklopend zijn voor beide zenders, geven we enkel de totale aandacht. De dagelijkse berichtgeving in de journals toont een vrij consistent beeld: hoe hoger de politieke functie, hoe meer aandacht in de media. Regeringsleiders, partijvoorzitters, ministers, parlementsleden met een hogere functie en tot slot parlementsleden.

Die focus op ministers en de uitvoerende macht is niet verwonderlijk. Zij maken immers beleid of initiëren wetten die een directe impact hebben op het dagelijkse leven van mensen. Parlementsleden kunnen vaak enkel maar hun ongenoegen laten horen, maar de impact van die woorden blijft veelal beperkt. Niet toevallig staat het hoofd van de regering aan het hoofd van de mediahitparade: de premier. In de periode 2003-2017 gaat ruim 8% van alle spreektijd voor politici in de zeven-uurjournals naar de premier. De status en macht die verbonden is aan het ambt van regeringsleider leidt tot een hogere zichtbaarheid in het nieuws. Walgrave en De Swert (2005) stelden vast dat die zogenaamde 'kanseliersbonus' in de Vlaamse kranten in de jaren negentig van de vorige eeuw rond de 10% schommelde. Ondanks de uitgesproken koppositie van de premier in de mediahitparade is de dominantie in internationaal vergelijkend perspectief eerder aan de lage kant. Studies tonen aan dat de regeringsleider in andere landen een (veel) groter aandeel van de aandacht opeist (Vos & Van Aelst, 2018). Bovendien is de mediadominantie van de premier de afgelopen tien jaar eerder gedaald dan gestegen en de kloof met de eerste achtervolger, de Vlaamse minister-president, geslonken. Bovendien blijkt dat er nog een derde politicus is die zich kan meten met die tenoren: Bart De Wever, voorzitter van de grootste partij van Vlaanderen én burgemeester van Antwerpen.

TABEL 1. Spreektijd politici per functie in televisiejournals VTM en VRT, periode 2003-2017 (in verhouding tot de totale spreektijd voor alle politici).

	Functie	Gemiddelde Spreektijd per individuele politicus (%)	Totale spreektijd (alle politici samen) (%)	Totale spreektijd (minuten)
1	Federaal premier	8,17%	8,2%	1.320
2	Vlaams minister-president	4,64%	4,6%	749
3	Federale vicepremier	2,02%	10,1%	1.633
4	Partijvoorzitter grote of traditionele partij	1,93%	13,5%	2.188
5	Vlaams vicepremier	1,42%	2,8%	460
6	Federale minister	1,14%	10,3%	1.664
7	Vlaams minister	1,07%	6,4%	1.036
8	Federale staatssecretaris	0,57%	3,4%	551
9	Partijvoorzitter kleine partij	0,54%	2,7%	436
10	Kamervoorzitter	0,48%	0,5%	77
11	Europees commissaris	0,38%	0,4%	61
12	Fractie leider Vlaams parlement	0,26%	1,8%	296
13	Voorzitter Vlaams parlement	0,26%	0,3%	42
14	Burgemeester van een grote Vlaamse stad	0,25%	5,3%	862
15	Fractie leider Kamer	0,20%	2,2%	359
16	Senaatsvoorzitter	0,10%	0,1%	16
17	Fractie leider Senaat	0,06%	0,6%	90
18	Kamerlid	0,04%	5,7%	914
19	Senator	0,03%	2,3%	372
20	Vlaams parlements lid	0,02%	2,5%	406
	Andere		16,1%	2.605
	Totaal		100%	16.165

Leesvoorbeeld: Een federaal minister spreekt gemiddeld iets meer dan 1% van de tijd dat alle politici samen in de periode 2003-2017 aan het woord zijn geweest. Alle federale ministers samen spreken in die periode 10,3% van de tijd of 1.644 minuten.

Bron: Nieuwsarchief van het Steunpunt Media.

Deze cijfers zijn vooral voor parlementsleden in de Kamer of het Vlaamse parlement niet meteen hoopgevend. De gemiddelde aandacht voor een parlements lid is verwaarloosbaar. Zo spreekt een Vlaams parlements lid 50 keer minder lang in het nieuws dan een Vlaamse minister. Dat betekent evenwel niet dat die gewone stervelingen zich daarbij volledig moeten neerleggen. Internationaal onderzoek toont dat naast de politieke status van een politicus andere zaken een aanvullende rol spelen in de verdeling van media-aandacht. Zo zijn charisma, communicatieskills en zelfs het uiterlijk van een politicus niet helemaal onbelangrijk in de verdeling van media-aandacht (Sheafer, 2001; Waismel-Manor & Tsati, 2011). Uit recent onderzoek van Vos (2005) naar de persaandacht voor Vlaamse parlementsleden weten we dat naast status en functie ook bepaalde aspecten van hun werk (bijvoorbeeld veel vragen

stellen) en communicatiestrategie (bijvoorbeeld frequente contacten met journalisten) bijdragen aan media-aandacht. Gewone politici kunnen soms ook surfen op een golf van media-aandacht als hun specifieke expertise van pas komt (Wolfsfeld & Sheafer, 2006). In verkiezingstijd krijgen zogenaamde BV's en dochters en zonen van bekende politici iets meer nieuwsaandacht dan gemiddeld (Van Aelst, Madens, Noppe & Fiers, 2008). Al bij al gaat het evenwel om eerder bescheiden aanpassingen en verandert er weinig aan de rol van politieke functie in de mediahitparade.

Het doorslaggevende belang van de politieke functie geeft aan dat het nog steeds politieke partijen (en de kiezer) zijn die bepalen wie de leidende politici zijn. Of anders gesteld: politieke macht leidt steeds tot media-aandacht, maar omgekeerd leidt media-aandacht slechts zelden tot politieke macht. Ook in verkiezingstijd bepalen de partij en de volgorde van de verkiezingslijsten in hoofdzaak de media-aandacht van een kandidaat. Daarbij moet natuurlijk wel opgemerkt worden dat partijen het 'mediapotentieel' meenemen bij de selectie van hun politiek personeel. In het begin van de jaren 2000 hadden jonge politici zoals Freya Van den Bossche (sp.a) en Inge Vervotte (CD&V) bij hun eerste optredens bewezen talent te hebben voor politiek, maar ook goed te kunnen omgaan met de media en zo snel een zekere bekendheid en populariteit bij het bredere publiek verworven. Maar na enige tijd werden zij 'gewone' politici die volgens dezelfde machtshiërarchie worden beoordeeld.

Dat journalisten de interne machtshiërarchie van partijen nauwgezet respecteren, doen ze niet omdat ze zo gezagsgetroouw de politiek volgen, maar voornamelijk omdat politici met macht meer invloed hebben op het leven van mensen en bijgevolg nieuwswaardiger zijn. Het verwijzen naar *the power elite* wordt in de literatuur zelfs beschouwd als een klassieke nieuwswaarde (O'Neill & Harcup, 2009). De aandacht voor politici met meer invloed is tegelijkertijd in overeenstemming met een traditionele politieke machtslogica. De logica van de media en de politiek bevinden zich hier op één lijn. De media reflecteren niet enkel de status van politici, ze legitimeren en versterken die ook. De focus op een selecte groep van toppolitici maakt het voor gewone parlementsleden en politieke outsiders bijzonder moeilijk om door de poorten van de nieuwsselectie te glippen. Door die extreem scheve verdeling versterken media de bestaande machtsverhoudingen in de politiek eerder dan dat ze die zouden betwisten. Dat betekent dat er aan de ene kant een kleine groep toppolitici is die de media soms naar hun hand kunnen zetten. Aan de andere kant van het spectrum staat een grote groep politici die nauwelijks in beeld komt en vaak krampachtig probeert op te vallen om de broodnodige media-aandacht te vergaren.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat een meerderheid onder hen de media als boosdoener ziet voor hun politieke carrière die niet van de grond komt. Maar daarbij vergeten ze dat niet de media maar nog steeds partijen in de eerste plaats beslissen over

politieke carrières. Dat blijkt ook wanneer een politicus in opspraak komt. Op dat moment ontstaat er vaak een dynamiek waarbij alle journalisten gelijktijdig in twijfel gaan trekken of de politicus zal blijven voortbestaan. De kracht zit dan niet zozeer in dat ene opiniestuk of nieuwsitem, maar in de opeenstapeling van berichten die via allerlei kanalen worden uitgestuurd en vaak nog heftig weergalmen op sociale forums. Menig politicus voelt zich op dat moment opgejaagd wild. Of een politicus zulke mediastorm en bijhorende druk overleeft, hangt van vele zaken af. De gretigheid van de journalisten, de persoonlijkheid van de politicus, maar ook de keuze van de partij. Politici die 'kraken' missen vaak (voldoende) ruggensteun van hun partij om de storm te doorstaan. In januari 2012 kwam Vlaams minister Philippe Muyters (N-VA) in opspraak naar aanleiding van een aantal uitgelekte mails van zijn kabinetssmedewerkers. De oppositie diende een motie van wantrouwen in en de pers beet zich vast in de zaak. Muyters wankelde, maar bleef overeind omdat zijn voorzitter en andere partijgenoten hem bleven steunen. Iets gelijkaardigs gebeurde in maart 2018 wanneer defensie-minister Steven Vandeput (N-VA) in opspraak kwam in het dossier van de vervanging van de F-16's. Media en oppositie richtten al hun pijlen op de minister, maar die behield het vertrouwen van de partijtopy en kon zo de mediastorm overleven.

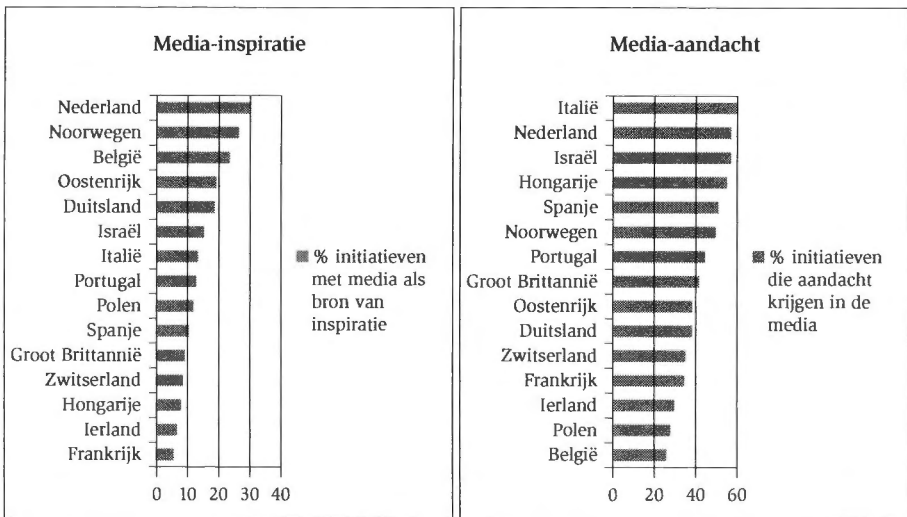
Verklaring 2: politici en partijen passen zich aan

De vierde fase van het mediatiseringsmodel heeft betrekking op de werking van de politiek zelf en houdt in dat politici, maar ook politieke instellingen en processen, zich aanpassen aan de media en hun logica. Tot op zekere hoogte hangt dat samen met de vorige verklaring: de media bepalen zelf hoe ze politiek weergeven en dat betekent dat politici, als ze in het nieuws willen komen, zich schikken naar de wetten van de media. Politieke communicatie hoort beknopt, bevattelijk en snel te zijn. Het gaat met andere woorden om een professionele communicatiestrategie waarbij de massamedia een centrale plaats krijgen. Die aangepaste communicatiestijl kunnen we beschouwen als de eerste stap of gradatie in de aanpassing van de politiek. De vierde fase gaat evenwel verder dan dat en veronderstelt ook dat politici in hun werk worden beïnvloed door de media.

In welke mate politici zich in hun werk laten leiden door mediaberichtgeving en media-aandacht is niet eenvoudig na te gaan. De politicus gaat vooraf al nadenken over 'hoe iets zal spelen in de media' en desgevallend de vorm of inhoud van de boodschap bijstellen. Davis spreekt in dat verband van een *anticipatory media effect* (2007, 188), terwijl Strömbäck en Esser (2014) het hebben over een vorm van 'zelf-mediatisering'. Om meer empirisch na te gaan in hoeverre parlementsliden zich in hun werk laten leiden door de thema's in de media is er de laatste jaren heel wat onderzoek uitgevoerd. Zo werd in een recente studie gevraagd naar de mo-

gelijke inspiratiebronnen voor parlementaire initiatieven. Daarin gaven Vlaamse politici aan dat de media de belangrijkste bron van inspiratie vormen (21 %) en net iets meer gebruikt worden dan input van belangengroepen (19%), ontmoetingen met burgers (18%), eigen ervaring (18%) en informatie vanuit de eigen partij (16%). De media zijn dus zeker niet de enige maar wel een belangrijke bron op basis waarvan parlementsleden initiatieven ontwikkelen. Dat geldt in het bijzonder voor leden van de oppositie, jongere politici en politici die meer gericht zijn op het partijpolitieke spel en minder op politiek beleid (Sevenans, Walgrave, & Vos, 2015)

Het belang van de media voor parlementsleden is niet in alle landen even groot. Dat blijkt uit een eerder internationaal vergelijkend onderzoek dat parlementsleden in vijftien landen dezelfde vraag voorlegde naar hun bronnen van inspiratie (Midtbø, Walgrave, Van Aelst & Christensen, 2014). Figuur 1 toont dat Belgische parlementsleden, na de Nederlandse en Noorse parlementsleden, het meest steunen op de media om parlementaire initiatieven te ontwikkelen. In datzelfde onderzoek werd ook gevraagd hoe vaak over die initiatieven in de media werd gerapporteerd. Op dat vlak is de inschatting van de Belgische parlementsleden het meest pessimistisch. Slechts in een van de vier gevallen is er ook aandacht voor hun parlementaire vraag, interpellatie of wetsvoorstel. Dat betekent dat onze parlementsleden meer dan in andere landen steunen op de media, maar er minder dan in andere landen ook in slagen om met hun werk in het nieuws te komen. Het bevestigt de al aangetoonde zwakke positie van gewone parlementsleden om media-aandacht te genereren.

Bron: Midtbø et al. (2015) (zij maken gebruik van de PARTIREP MP-survey).

FIGUUR 1. Media als inspiratiebron en succes in de media voor parlementaire initiatieven.

Als 'gewone' politici met al hun initiatieven dan toch zo zelden in de media geraken, stelt zich de vraag waarom ze er toch zoveel moeite voor blijven doen. Natuurlijk blijft het belangrijk dat kiezers politici opmerken in het nieuws, ook al is het maar occasioneel. Onderzoek toont aan dat media-aandacht bijdraagt aan het persoonlijke electorale succes van kandidaten bij verkiezingen (Van Aelst et al., 2008; van Erkel, Van Aelst & Thijssen, 2018). Belangrijker dan media-aandacht is evenwel de plaats op de lijst bij verkiezingen. Maar paradoxaal genoeg draagt volgens politici zelf media-aandacht dan weer bij aan de plaats op de lijst. Uit een bevraging in 2018 bij Vlaamse parlements- en Kamerleden bleek dat 73% van hen het eens is met volgende stelling: 'In de media komen helpt mij om een goede positie te krijgen op de kieslijst van mijn partij.' Slechts 11% was het daar niet mee eens en 16% was het noch eens noch oneens met die stelling (Ketelaars & Van Aelst, 2018). Dat geeft ook aan dat politici zich in de media willen profileren, maar dat zeker niet willen doen ten koste van hun partij. Integendeel, scoren in de media kan de positie van de politicus in de partij versterken, allicht op voorwaarde dat die media-aandacht niet gebruikt wordt om zich af te zetten tegen de partijtop. Dat blijkt ook uit een bevraging van kandidaten voor de verkiezingen van 2014. De meerderheid van de kandidaten gaf daarin aan in de eerste plaats de partij te promoten en pas in tweede orde hun persoon (van Erkel, Thijssen & Van Aelst, 2016). We komen daarop terug in het besluit.

Misschien nog meer dan individuele politici hebben partijen zich aangepast aan de mediatisering van de politiek. Als gevolg van het toenemende belang van de media hebben ook politieke partijen niet enkel hun communicatiestrategie maar ook hun organisatie aangepast. In de literatuur worden daarin drie stappen of manieren onderscheiden. Partijen hebben in de eerste plaats meer gespecialiseerd personeel in huis gehaald en meer middelen vrijgemaakt om hun communicatie te verzorgen. In navolging van Amerikaanse en Britse partijen hebben zowat alle Europese partijen die veranderingen in meerdere of mindere mate doorgevoerd. De Zwitserse sociaaldemocraten hadden bijvoorbeeld in 1992 nog geen duidelijke communicatiedienst of -verantwoordelijke; in 2005 was de campagne- en communicatiedienst met negen medewerkers de grootste van de partij. Een tweede, verregaandere manier is de communicatieverantwoordelijke opnemen in de hogere beslissingsorganen van de partij. Op die manier wordt de mediastrategie een integraal onderdeel van alles wat partijen doen en beslissen. Een derde ultieme stap wordt gezet wanneer partijen hun selectie van politiek personeel aanpassen. Verkiezingskandidaten en partijleiders worden dan geselecteerd op basis van hun kennis en kunde op het vlak van media (Davis, 2010; Strömbäck & Van Aelst, 2013).

In eigen land worden die aanpassingen door partijen vaak verondersteld, maar zijn ze nauwelijks onderzocht. De stelling van communicatiestrategie Noël Slangen dat

partijen mensen en middelen verschoven hebben van hun studiedienst naar hun communicatiedienst is allicht correct.¹ Het is wel ironisch dat die bedenking door Slangen wordt gemaakt, aangezien hij vaak beschouwd wordt als een voorbeeld van de tweede stap: een communicatiedeskundige die hoog opklimt in de partijhiërarchie. Noël Slangen begon als campagneadviseur, maar schopte het (onder meer) tot politiek directeur van Open Vld. Toch lijkt hij eerder de uitzondering dan de regel. Partijen laten zich wel vaker bijstaan door externe specialisten, al gaat het meestal om marktonderzoekers en minder om communicatieadviseurs. Bovendien verwerven de meeste van die adviseurs zelden een duidelijke sterke interne positie. Hoe hebben partijen dan wel media-expertise in huis gehaald? Het lijkt erop dat partijen (en ministers) de expertise simpelweg zijn gaan halen bij diegenen die de medialogica het best beheersen: de politieke journalisten.

Zo blijkt dat tussen 1990 en 2014, 40 politieke journalisten de media omruilden voor een job bij een politieke partij (Van Aelst, 2014, 85-86). De betrokken journalisten gaan naar partijen van alle kleuren en er is niet meteen een bevoorrechte politieke partij of strekking te onderscheiden. De meeste overstappen wijzen eerder op een keuze voor een partij die electoraal groeit en mag deelnemen aan het bestuur. Dat verklaart dat ongeveer een derde van de politieke journalisten die de overstap maakten de job van woordvoerder van een bewindspersoon opnemen. In die gevallen is de transfer van kennis en kunde vrij evident. De woordvoerder weet hoe de journalist werkt en denkt en kan bijgevolg de mediaoptredens van de politicus beter sturen. Bovendien zijn de contacten uit de vorige werksfeer meer dan welkom. Naast de job van woordvoerder worden journalisten naaste medewerker of (communicatie)adviseur. Het valt wel op dat niet alle journalisten op dezelfde plaats terechtkomen: tv-journalisten belanden vaker dan hun collega's van de geschreven pers op een lijst en vervolgens ook in het parlement. Naast hun mediakennis wordt ook de televisiebekendheid bij het bredere publiek uitgespeeld. Op die manier zijn ze een uitgesproken voorbeeld van het feit dat media de selectie van het politieke personeel van partijen mee beïnvloeden. Slechts zelden stoten die nieuwe politici ook door naar de top van hun partij.

5. Conclusie en discussie

We vertrokken deze analyse vanuit de vaststelling dat de massamedia een steeds centralere positie hebben opgenomen in de werking van politiek. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is dat de media in Vlaanderen politiek nagenoeg volledig onafhankelijk zijn geworden. Het naoorlogse Vlaamse krantenlandschap, gekenmerkt door een veelheid aan dagbladen die elk werkten volgens een partijdige logica, is

geëvolueerd naar een landschap waarbij alle kranten werken volgens een gedeelde medialogica. De radio- en televisiejournalisten hebben zich eerder moeten losmaken van de druk van de partijenlogica en de inmenging van de uitvoerende macht. Maar net als bij hun collega's van de geschreven pers zijn ze autonoom beginnen opereren volgens een medialogica die steunt op journalistieke routines en een gedeeld commercieel doel om zoveel mogelijk mensen te bereiken. Het is net omdat die logica zo sterk gedeeld wordt door alle nieuwsmedia, dat ook politieke actoren en instellingen zich aan die medialogica zijn gaan aanpassen.

Op het eerste gezicht zou je dan ook verwachten dat die evolutie van een partijdige of partijlogica naar een medialogica samengaat met een inkrimping van de macht van partijen. Of anders gesteld, dat de mediatisering van de politiek een bedreiging vormt voor de sterke participatie die ons systeem kenmerkt. We hebben geprobeerd te argumenteren dat dit om twee redenen niet of nauwelijks het geval is.

Ten eerste blijkt dat de media in hun aandacht voor politici vaker de bestaande machtshierarchie volgen dan gedacht. Onder meer voormalig premier Jean-Luc Dehaene (2012, 912) suggereerde in zijn memoires dat de media autonoom bepalen "wie in beeld komt en wie niet". In principe klopt dat, maar in de praktijk valt op dat de uitkomst van al die vrije keuzes bijna perfect voorspelbaar is. De nieuwsmedia volgen overwegend een politieke machtslogica en focussen op politici met invloed. Regeringsleiders, ministers, partijvoorzitters en politici die electoraal de wind in de zeilen hebben, domineren de mediahitlijsten. Terecht kan worden opgemerkt dat die leidende politici de medialogica incorporeren en voor een stuk hun positie te danken hebben aan het feit dat ze eerder bewezen hebben mediaproof te zijn. Al leert een blik op de recente toppolitici dat communicatievaardigheden zelden doorslaggevend zijn. Zo beantwoorden de CD&V-voorzitters van het laatste decennium – Jo Vandeurzen, Marianne Thijssen en Wouter Beke – geen van alle aan het profiel van een mediapoliticus maar eerder aan dat van een politicus gepikt en gemazeld binnen de partijstructuren. Op het moment dat hun partij hen op het voorplan plaatst, volgt ook de media-aandacht automatisch. Niet zozeer omdat journalisten volgzaam zijn, maar eerder omdat medialogica en politieke logica elkaar op dat vlak versterken. Politici met een hogere functie hebben simpelweg een grotere electorale populariteit en ook meer invloed op het dagelijkse leven van mensen.

De dupe van beide logica's die samenvallen, zijn de gewone parlementsleden. Daarmee zijn we bij onze tweede verklaring aanbeland. Parlementsleden blijven veelal buiten beeld ondanks dat ze zich permanent in de gunst van journalisten proberen te werken. Ze laten zich inspireren door in te spelen op de thema's in het nieuws om hun kans om later door diezelfde media opgepikt te worden te ver-

hogen. Het is een bron van frustratie, die verklaart waarom parlementsleden vaak negatief denken over de media, maar die zijn diepere oorsprong vindt in partijdiscipline en de zwakke positie van het parlement. Politici in hogere functies lijken in hun werk op het eerste gezicht minder afhankelijk van de media. Bovendien laten de hogere beleidsagenda's, zoals de ministerraad of de budgettaire agenda, zich minder sturen door mediaberichtgeving (Van Aelst & Walgrave, 2016).

In tegenstelling tot 'gewone' politici, hebben politieke partijen zich als instituties beter weten aan te passen aan de mediatisering. Partijen hebben zich geprofessionaliseerd door hun structuren aan te passen en journalisten als media-experts in hun organisatie te betrekken. Partijen gaan steeds vaker proactief communiceren en gebruiken steeds vaker de media om een beslissing in hun voordeel te beslechten. De klassieke politieke logica van partijcompetitie wordt verschoven naar de media-arena. Door die verschuiving lijkt het weleens dat journalisten de belangrijke spelers zijn geworden in het politieke spel. Politici zijn daar alvast van overtuigd. Uit een bevraging in 2006 blijkt dat bijna twee derde van de parlementsleden in Vlaanderen van mening is dat een politiek journalist meer macht heeft dan een parlements lid. Zonder een definitief oordeel uit te spreken over de macht van de journalist, lijken twee zaken van belang. Ten eerste is het veilig te stellen dat media geen macht uitoefenen, maar wel invloed hebben. Macht houdt in dat je iemand iets (tegen zijn zin) kan opleggen, invloed werkt eerder indirect en subtieler. Een journalist kan een politicus niet dwingen af te treden, zelfs niet om een simpele parlementaire vraag te stellen. Ten tweede schuilt die invloed niet zozeer in de pen van één journalist, maar eerder in het gezamenlijk optreden van alle journalisten samen. Dat brengt ons opnieuw bij de medialogica – de gedeelde routines en opvattingen – die ervoor zorgt dat alle journalisten door eenzelfde bril naar de politieke realiteit kijken.

En is ook de zwakke positie van het parlement en zijn leden de schuld van de mediatisering van de politiek? Het klopt dat het toenemende belang van de media geen goed heeft gedaan aan het idee van het parlement als centrale plaats voor het politieke debat. Maar de zwakke positie van individuele parlementsleden heeft diepere oorzaken. De dominantie van de uitvoerende macht is een klassiek gegeven, maar de parlementen in België hebben de laatste decennia nog verder aan invloed ingeboet. Volgens Deschouwer (2009) kan dat voornamelijk verklaard worden door de doorgedreven federalisering van ons land. Die heeft ervoor gezorgd dat het aantal Belgische verkozen parlementsleden sterk is toegenomen tot ruim 500. Ook de Vlaamse parlementsleden vechten om een stukje van de mediataart, maar moeten het meestal met de kruimels stellen. Daarenboven vraagt de Belgische context met een versnipperd partijlandschap en meerdere regeringen om een hoge mate van partijdiscipline. Daardoor komt de macht bij de partijvoorzitter

en enkele toppolitici te liggen, niet bij de parlementsleden. De onmacht van het parlement of de wetgevende macht blijkt het pijnlijkst uit het feit dat ruim acht op de tien goedgekeurde wetten geïnitieerd zijn door de regering. Parlementsleden dienen steeds vaker wetsvoorstellen in om zich te profileren, maar steeds minder leiden die tot echte wetten (Van Aelst & Louwerse, 2014). Misschien moeten ook parlementsleden eens reflecteren over hoe ver ze nog meegaan in de medialogica. Hun politieke invloed is bescheiden, hun mediawaarde verwaarloosbaar. Waarom niet opteren voor een kleiner aantal volksvertegenwoordigers dat beter omringd is? Parlementsleden die zich kunnen laten bijstaan door meerdere dossiervreters én een communicatie-expert? Op die manier zullen ze meer kunnen wegen op de besluitvorming, een minister beter controleren en mogelijk iets vaker onderbouwd afstand nemen van het partijstandpunt.

Tot slot stelt zich de vraag hoe en in welke mate de participatie ook de digitale revolutie en de opkomst van sociale media zal verteren. Politici en partijen moeten zich niet langer aanpassen aan de traditionele medialogica maar ook aan een zogenaamde 'nieuwe medialogica' of 'netwerklogica', waarbij directe interactie met het publiek aan belang wint (Klinger & Svensson, 2015). Dat kan verschillende gevolgen hebben voor de verschillende fases in het mediatiseringsmodel. Als meer mensen zich gaan informeren via sociale media, kan dat ten koste gaan van de media als het dominante informatiekanaal (fase 1). Bovendien kunnen politici hun positie ten aanzien van de traditionele media weer versterken door de klassieke media te omzeilen of ze in diskrediet te brengen via beschuldigingen van partijdigheid, zoals president Trump momenteel frequent doet (fase 4). Op het eerste gezicht zijn ook er heel wat redenen om aan te nemen dat de personalisering van de politiek zal toenemen nu sociale media meer mogelijkheden bieden voor individuele politici om zich te profileren. Zo hebben anno 2018 van alle 211 Vlaamse politici die in een (regionaal, nationaal of Europees) parlement zetelen, slechts twee geen Facebookaccount en slechts vijftien geen Twitteraccount. Toch lijken die nieuwe mogelijkheden vooralsnog weinig te veranderen aan de positie van de partijen. Ten eerste blijkt dat de populaire politici op sociale media zoals Twitter overwegend dezelfde zijn als in de klassieke media (Van Aelst, van Erkel, D'heer, & Harder, 2016). In dat opzicht lijken ook sociale media de bestaande machtsverhoudingen eerder te bevestigen dan te ontcrachten. Ten tweede blijkt dat de meeste politici sociale media gebruiken om zichzelf te promoten, maar dat zelden doen ten koste van hun partij. In dat opzicht verschillen de optredens van politici op sociale media weinig van die in de klassieke media. Het lijkt erop dat de politieke partijen hun greep op individuele politici niet hebben gelost in dit digitale tijdperk. Partijen willen ook vandaag *on message* blijven en dulden het niet dat individuele leden te ver afwijken van die centrale boodschap. Dat neemt evenwel niet weg dat partijen en leidende politici hun campagnes steeds meer simultaan inzetten op oude én

nieuwe media. Politici zoals Trump in de Verenigde Staten (Wells et al., 2016) en partijen als Podemos in Spanje (Casero-Ripollés, Feenstra, & Tormey, 2016) tonen vandaag aan hoe die 'hybride' vorm van campagnevoeren succesvol lijkt te zijn. Bij de verkiezingen van 2019 verwachten we ook dat de Vlaamse partijen een stap zullen zetten in het omarmen van sociale media en proberen te integreren in hun bestaande kennis en expertise van de traditionele medialogica.

Noten

1. Slangen zei hierover het volgende: "De permanente afbouw van studiediensten, waarbij het aantal woordvoerders en communicatiemedewerkers wel groter lijkt geworden dan het aantal medewerkers aan de studiedienst, zorgt ervoor dat de inhoudelijke onderbouwing van vraagstukken meer en meer neerkomt op het doornemen van kranten en het eindeloos opmaken van vaak ridicule parlementaire vragen." (Lezing aan de Universiteit Antwerpen, 27/09/2011).

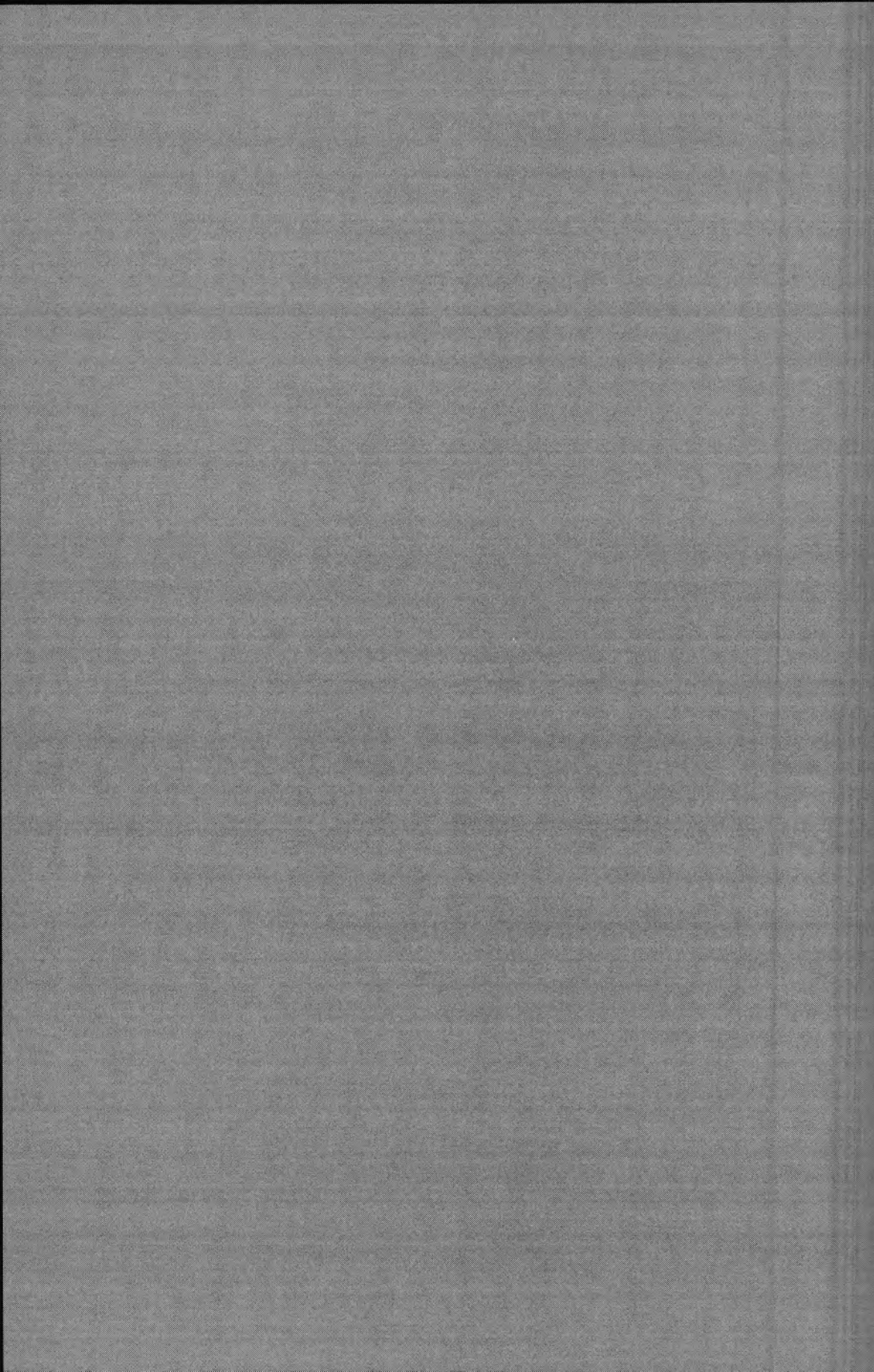
Bibliografie

- Bennett, L., Lawrence, R., & Livingston, S. (2007). *When the press fails. Political power and the news media from Iraq to Katrina*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boone, L. (1998). Het objectiviteitsbegrip. Wettelijke voorschriften, oorsprong en definitie. In A. Hendriks, J. Huypens, & J. Servaes (Red.), *Media en Politiek. Liber Memorialis Luk Boone* (pp. 23-44). Leuven: Acco.
- Brants, K., & Van Praag, P. (2006). Signs of media logic. Half a century of political communication in the Netherlands. *Javnost/The Public*, 13(1), 27-41.
- Burgelman, J.C. (1990). *Omroep en politiek in België*. Brussel: BRT uitgave.
- Casero-Ripollés, A., Feenstra, R.A., & Tormey, S. (2016). Old and new media logics in an electoral campaign: The case of Podemos and the two-way street mediation of politics. *The International Journal of Press/Politics*, 21(3), 378-397. doi:10.1177/1940161216645340.
- Cook, T.E. (2005). *Governing with the news: The news media as a political institution (2nd edition)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Davis, A. (2007). Investigating journalist influences on political issue agendas at Westminster. *Political Communication*, 24(2), 181-199.
- Davis, A. (2010). *Political Communication and social theory*. London: Routledge.
- De Bens, E. (2001). *De Pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers gisteren, vandaag en morgen*. Tielt: Lannoo.

- De Winter, L. (1981). De partij-politisering als instrument van participatie. *Res Publica*, 23(1), 53-107.
- Dehaene, J.-L. (2012). *Memoires*. Antwerpen: Van Halewyck.
- Huysse, L. (1994). *De politiek voorbij. Een blik op de jaren '90* (1^e ed.). Leuven: Kritak.
- Ketelaars, P., & Van Aelst, P. (2018). *What determines politicians' successful news management? The effectiveness of different ways in which politicians adapt to the news media logic*. Paper presented at the ICA Annual Meeting, Washington.
- Klinger, U., & Svensson, J. (2015). The emergence of network media logic in political communication: A theoretical approach. *New Media & Society*, (17)8, 1241-1257. doi:10.1177/1461444814522952
- Kriesi, H., Bochler, D., Matthes, J., Lavenex, S., Bühlmann, M., & Esser, F. (2013). *Democracy in the age of globalization and mediatization*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lundby, K. (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. Peter Lang.
- McQuail, D. (1988). Commercialization and beyond. In D. McQuail & K. Siune (Eds.), *The media policy. convergence, concentration and commerce* (pp. 107-107). London: Sage.
- Midtbø, T., Walgrave, S., Van Aelst, P., & Christensen, D.A. (2014). Do the media set the agenda of parliament or is it the other way around? Agenda interactions between mps and mass media. In K. Deschouwer & S. Depauw (Eds.), *Representing the People. A Survey among Members of Statewide and Sub-state Parliaments* (pp. 188-208). Oxford, UK: Oxford University Press.
- O'Neill, D., & Harcup, T. (2009). News values and selectivity. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 161-174). Routledge.
- Ruys, M. (1996). *Achter de maskerade: over macht, schijnmacht en onmacht*. Kapellen: Pelckmans.
- Sevenans, J., Walgrave, S., & Vos, D. (2015). Political elites' media responsiveness and their individual political goals: A study of national politicians in Belgium. *Research & Politics*, 2(3), 1-7. doi:10.1177/2053168015593307
- Sheafer, T. (2001). Charismatic skill and media legitimacy: An actor-centered approach to understanding the political communication competition. *Communication Research*, 28(6), 711-736.
- Strömbäck, J., & Esser, F. (Eds.). (2014). *Mediatization of politics: Understanding the transformation of Western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Strömbäck, J., & Van Aelst, P. (2013). Why political parties adapt to the media: Exploring the fourth dimension of mediatization. *International Communication Gazette*, 75(4), 341-358. doi:10.1177/1748048513482266.
- Van Aelst, P. (2014). *De mediativering van de Vlaamse politiek*. Leuven: Acco.
- Van Aelst, P., & Aalberg, T. (2011). Between trust and suspicion. A comparative study of the relationship between politicians and political journalists in Belgium, Norway and Sweden. *Javnost/The Public*, 18(4), 73-88.

- Van Aelst, P., & Louwerse, T. (2014). Parliament without government: The Belgian parliament and the government formation processes of 2007 – 2011. *West European Politics*, 37(3), 475-496. doi:10.1080/01402382.2013.832953.
- Van Aelst, P., & Walgrave, S. (2016). Political agenda setting by the mass media: Ten years of research, 2005 – 2015. In N. Zahariadis (Ed.), *Handbook of Public Policy Agenda Setting* (pp. 157-179). Cheltenham UK: Edward Elgar Publishing.
- Van Aelst, P., Maddens, B., Noppe, J., & Fiers, S. (2008). Politicians in the news: media or party logic? Media attention and electoral success in the Belgian election campaign of 2003. *European Journal of Communication*, 23(2), 193-210. doi:10.1177/0267323108089222.
- Van Aelst, P., van Erkel, P., D'heer, E., & Harder, R.A. (2016). Who is leading the campaign charts? Comparing individual popularity on old and new media. *Information, Communication & Society*, 20(5), 715-732. doi:10.1080/1369118X.2016.1203973.
- Van Cuilenburg, J. (1999). Het Nederlandse mediabestel: verscheidenheid tussen kartel en concurrentie. In J. Van Cuilenburg, P. Neijens, & O. Scholten (Red.), *Media in Overvloed* (pp. 10-24). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Dalen, A., & Van Aelst, P. (2014). The media as political agenda-setters: Journalists' perceptions of media power in eight West European countries. *West European Politics*, 37(1), 42-64. doi:10.1080/01402382.2013.814967.
- van Erkel, P.F., Thijssen, P., & Van Aelst, P. (2016). One for all or all for one: The electoral effects of personalized campaign strategies. *Acta Politica*, 1-22. doi:10.1057/s41269-016-0034-9
- van Erkel, P.F., Van Aelst, P., & Thijssen, P. (2018). Does media attention lead to personal electoral success? Differences in long and short campaign media effects for top and ordinary political candidates. *Acta Politica*, 1-19. doi:https://doi.org/10.1057/s41269-018-0109-x.
- Van Nieuwenhuysse, K. (2005). *De Klauw van een papieren leeuw. De politieke geschiedenis van de krant De Standaard (1947-1976)*. Leuven: Acco.
- Vos, D. (2005). *Beyond political power. Which politicians pass the news gates and why?* Antwerpen: Proefschrift Universiteit Antwerpen.
- Vos, D., & Van Aelst, P. (2018). Does the political system determine media visibility of politicians? A comparative analysis of political functions in the news in sixteen countries. *Political Communication*, 35(3), 371-392. doi:10.1080/10584609.2017.1383953
- Waismel-Manor, I., & Tsifti, Y. (2011). Why do better-looking members of congress receive more television coverage? *Political Communication*, 28(4), 440-463. doi:10.1080/10584609.2011.617719.
- Walgrave, S., & De Swert, K. (2005). De 'kanseliersbonus' revisited. Over de dominante aanwezigheid van de regering en de premier op het nieuws. In M. Hooghe, K. Deswert, & S. Walgrave (Red.), *Nieuws op televisie. Televisiejournals als venster op de wereld*. (pp. 79-98). Leuven: Acco.

- Wells, C., Shah, D.V., Pevehouse, J.C., Yang, J., Pelled, A., Boehm, F., ..., Schmidt, J.L. (2016). How Trump drove coverage to the nomination: Hybrid media campaigning. *Political Communication*, 33(4), 669-676. doi:10.1080/10584609.2016.1224416.
- Witte, E. (2002). *Media en Politiek. Een inleiding tot de literatuur*. Brussel: VUB Press.
- Wolfsfeld, G., & Sheafer, T. (2006). Competing actors and the construction of political news: The contest over waves in Israel. *Political Communication*, 23(3), 333-354.

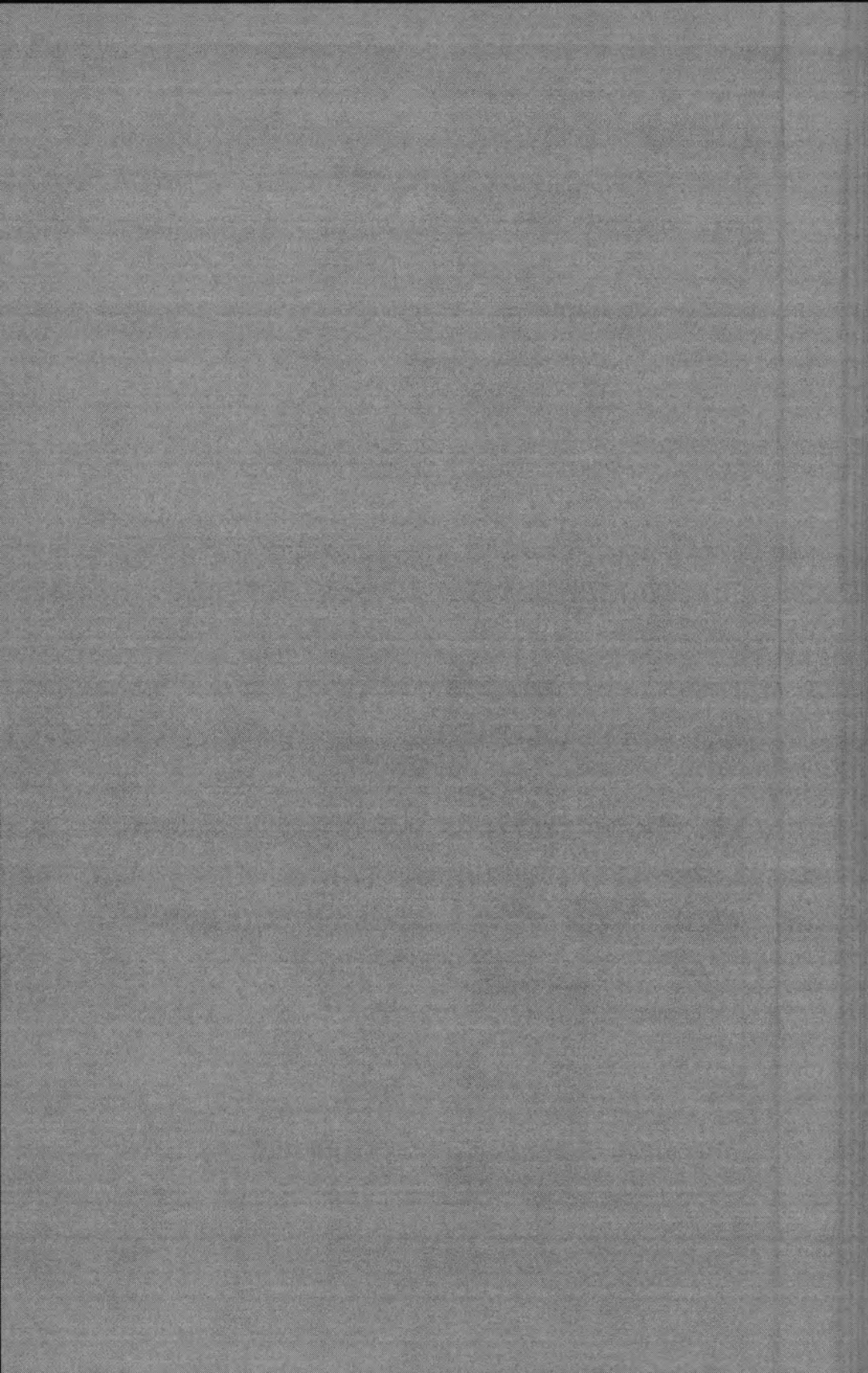

DEEL 2

RUBRIEKEN

INHOUD

- ESSAY:
La Belgique confédérale wil unitair
beleid voeren zonder democratie **375**
Wilfried Dewachter
- SYMPOSIUM: Is de wetenschap de voeling
met de politieke praktijk kwijt? **387**
- Politologie hoeft niet ten dienste
te staan van de politici **388**
Kris Deschouwer
- Relatie politicologie-politiek is
veranderd, maar niet verslechterd **391**
Stefaan Walgrave
- De revolutie eet haar eigen kinderen op **394**
Marc Hooghe
- Waarom Dewachter gelijk heeft **397**
Bart Maddens
- Politologie en politici,
twee aparte werelden **400**
Carl Devos
- Slechts nu en dan een bui **403**
Joop van Holsteyn
- ONDERZOEK UITGELICHT:
Het potentieel van denktanks als
strategische partner in beleidsvorming **407**
Bert Fraussen en Darren Halpin
- Parlementarisering als tweerichtings-
verkeer: een verklaring voor vooraf-
gaande parlementaire consultatie bij
militaire operaties **410**
Daan Fonck en Yf Reykers
- AUTEURSINFO **413**

La Belgique confédérale wil unitair beleid voeren zonder democratie

Wilfried Dewachter

Het wordt deskundig verborgen gehouden, maar sinds zowat een halve eeuw legt België aan tot en als een confederale staat. Niet doorgeduwd door separatistische Vlaams-nationalisten, maar door de grote Franstalige politieke partijen, wanneer die zich in 1968-1978 eenzijdig afscheuren van de unitaire partijen.

Macrostructurering

In de jaren zestig van de vorige eeuw bereikt Vlaanderen economisch een peil dat evenwaardig wordt aan dat van Franstalig België. De economische groei in Vlaanderen stijgt voor het eerst tot boven het Belgische gemiddelde. En gaandeweg verschuift het economische zwaartepunt nog meer naar Vlaanderen. Politiek komt Vlaanderen daarmee in de jaren zestig van de vorige eeuw tot zo'n machtsniveau dat het voortaan mee zal wegen op de belangrijke beslissingen. Niet meer zoals in de koningskwestie, tien jaar eerder, waar de Vlaamse meerderheid in de volksraadpleging zich uiteindelijk moest neerleggen bij de tegengestelde oplossing van de hoofdzakelijk Waalse revolte tegen koning Leopold III. Er is het uiteindelijk goedkeu-

ren in 1961, tegen de Waalse revolte in, van de eenheidswet van Gaston Eyskens. Die eenheidswet diende om "de staat te ontvetten om de economische groei en de sociale bescherming veilig te stellen". Die goedkeuring stimuleert in Wallonië het federalisme, onder impuls van de Waalse vakbondsleider André Renard.

Tot in de kern van *la Belgique unitaire car francophone* treffen twee cruciale beslissingen die nagenoeg integraal de Vlaamse voorstellen ter zake overnemen: de wettelijke vastlegging van de taalgrens in 1961 en de overheveling van de *Université Catholique de Louvain* naar Wallonië en Brussel in 1968. Andere 'veroveringen', zoals na 130 jaar eindelijk een rechtsgeldige Nederlandstalige Grondwet erkend krijgen, beroeren nauwelijks de Belgische politieke elite en haar Franse politieke cultuur. Die blijft ongestoord dominant, gewoon al omdat de meeste Franstalige toppolitici niet eens Nederlands verstaan, laat staan spreken. Het rijtje van de machtige socialistische partijvoorzitters van na de Tweede Wereldoorlog met geen of nauwelijks kennis van het Nederlands is indrukwekkend: Max Buset, opgevolgd door Leo Collard, dan Edmond Leburton, André Cools, Guy Spitaels, nadien Philippe Busquin en dan in 1999 Elio Di Rupo...

Met bovendien hun typische ingesteldheid tot strijd: “Si on nous barre la route du pouvoir, c’est la guerre” (Guy Spitaels, *Le Soir*, 5 november 1987).

Maar de echte Belgische elite reikt nog verder, in andere selecte Franstalige kringen. “En Belgique il suffit de connaître cent personnes” (Albert Frère): de voertaal en cultuur zijn en blijven Frans.

De afbakening van de taalgrens en ‘Leuven-Vlaams’ komen als verwittigingen voor veranderde machtsverhoudingen zwaar aan bij de Franstalige toppolitici. In 1968 splitsen de Franstalige christendemocraten en liberalen zich af van de unitaire partij. De socialistische partijvoorzitter André Cools beslist in 1978 de Waalse socialistische federaties af te scheiden uit de PSB-BSP en een totaal zelfstandige Parti Socialiste uit te bouwen. Zo is ook de voornaamste Waalse partij afgesplitst, een belangrijk signaal naar de andere Waalse partijen. Het Belgische partijwezen is van dan af gesplitst, van hoog tot laag, in al zijn componenten: werking, leiding, programma, financiën, lijstensamenstelling, politiek personeel, beleidskeuzes. Met verregaande gevolgen.

Gecombineerd met de vastgelegde taalgrens wordt het land politiek opgedeeld tussen CVP, SP en PVV in Vlaanderen enerzijds, en in Wallonië PS, PSC en PRL anderzijds. De natie België is gesplitst in twee kieskringen: die van de Vlaamse partijen en die van de Waalse partijen. Alleen in Brussel-Halle-Vilvoorde treffen ze elkaar. En vooral bij de regeringsvorming, maar dan met een andere kiezersopdracht. Want de kiezers in Vlaanderen kunnen de Waalse partijen niet meer beoordelen of steunen. En omgekeerd. Ook de zuster-

partijen kunnen nauwelijks nog beslissen voor elkaar, zeker naarmate de Vlaamse socialisten en liberalen hun ‘satellietstatus’ van vóór de splitsing ten aanzien van hun grotere Waalse zusterpartijen meer en meer afleggen.

In februari 1970 verklaarde eerste minister Gaston Eyskens: “De unitaire Staat, met zijn structuur en zijn werkwijze is door de gebeurtenissen achterhaald. De Gemeenschappen en Gewesten moeten hun plaats innemen in vernieuwde staatsstructuren die beter aangepast moeten zijn aan de eigen toestanden van het land.” Maar in plaats van naar een helder en democratisch federalisme te gaan, eventueel eerst via een eerlijke regionalisatie, drukken de Franstalige toppolitici vijf werkwijzen door die hun dominante machtspositie in het België voor vele jaren zullen verankeren en de verdere afbouw van hun *la Belgique* zullen tegengaan.

Zo verzekeren de Franstaligen zich van de pariteit in de nationale regering. En van dominant toezicht op bijzondere wetgeving die met een tweederdemeerderheid in elke Kamer aangenomen moet worden, en bovendien een meerderheid in elke taalgroep in elke Kamer vereist. Zes meerderheden moeten gevonden worden om te beslissen. Berekend op de verkiezingsuitslag van 2010: met 17% van de stemmen kan één partij de overige volksvertegenwoordiging van 83% blokkeren. Van 1993 tot 2004 heeft men niet minder dan 37 wetten met de zesvoudige meerderheden uitgevaardigd. En dat is lang niet de enige manier om ‘te besturen’.

De instelling van de taalgroepen in Kamer en Senaat maakt dat men voor de gesplitste politieke partijen een eigen

parlement heeft gemaakt, dat de nationale wetgeving kan vetoën. Dit alles leidt tot een gesplitst grondgebied, met eigen politieke partijen, met een eigen parlement, met een eigen regering, beide eerst verschoen, maar later geïnstitutionaliseerd. Maar totaal autonoom zoals het kan in een participatie. Ze kan eigen strijdpunten maken en veto's stellen tegen de Vlaamse meerderheid. Dat is niet veel anders dan een confederatie die door de secessie van de Franstalige partijvleugels staatkundig opgetuigd is tot een bondstaat.

Vergelijk het met de toestand voordien. Het akkoord Klemserke-Verviers in BSP-PSB of het vergelijk van Oostende in CVP-PSC, met een analoog akkoord in de PLP-PVV in de beginjaren zestig van de vorige eeuw, waren telkens moeizaam gesloten overeenkomsten in die drie partijen, die de 'communautaire' eisen eerst in de partijen afzwakten alvorens ze op het nationale niveau kwamen. Als eerdere compromissen waren ze dan ook beter handelbaar in pacificatieopzicht. Na de opsplitsing escaleert men ongeremd in de opgedeelde partijen om desgewenst het strijdpunt onopgelost verder te laten 'kanalen'. De splitsing van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde is daar een sprekend voorbeeld van. Het strijdpunt duurt van 1989 tot in 2014... (*Bruxelles* had zijn voordeel al netjes geboekt.) Een bondstaat die men concipieert met eenzijdig overwicht, moet nu beslissen.

Gaston Eyskens ging in 1970 voor Brussel niet verder dan het te vermelden om later uit te werken. Wat in 1980 al gebeurde, en wel zo dat *Bruxelles* meteen doorschoot tot het eerste gewest in België, met de pretentie van 'enig gewest'. Later

wordt dat nog sterker tot een dienstbaar maken van het hele land. In de formulering van koning Albert II: "devenir de fait, comme pays, la capitale de l'Europe" (20/07/2011).

Het overleg tussen Gemeenschappen en Gewesten om belangenconflicten te beslechten toonde onder premier Di Rupo zijn ultieme participatieve vormgeving. Onder leiding van premier Di Rupo, die *de facto* ook nog PS-partijvoorzitter bleef, verzamelden vier PS-minister-presidenten (*Wallonië, Bruxelles, Communauté française* en *OstBelgien*) die kort voordien dat minister-presidentschap uit de handen van hun partijvoorzitter Elio Di Rupo hadden ontvangen, tegenover de enige Vlaming, Vlaams minister-president Kris Peeters (CD&V). Uitkomst verzekerd.

Een dramatisch voorbeeld van een uitgesproken sterk veto is de weigering van PS-voorzitter Elio Di Rupo in 2001 om een referendum te organiseren: "Non! Pas de référendums nationaux! Ce serait le meilleur moyen de révéler des différences fondamentales de sensibilité et d'aller vers la déchirure du pays. Je mets en garde ceux qui voudraient s'aventurer dans cette voie" (*Le Soir*, 28/08/2001). Ook al had eerste minister Guy Verhofstadt als oppositieleider, voor de verkiezingen van 1999, 'een nieuwe politieke cultuur' beloofd, met onder meer referenda en de rechtstreekse verkiezing van de regering. Maar het veto van Di Rupo sneed alles af. Ook als eind 2004-begin 2005 de Europese Unie haar Grondwet ter goedkeuring aanbiedt en alle partijen in het Belgische parlement voor een goedkeuring via referendum zijn, wat de meest legitieme inspraak is voor een grondwet. Alle

partijen zijn voor, behalve de PS van Di Rupo en een eerder lauwe CD&V onder impuls van Jean-Luc Dehaene. Slotsom: geen sprake van een referendum. Ook niet apart in Vlaanderen, wat afgewezen wordt door het Vlaamse parlement.

Dat *confédéralisme francophone* moet én wil wel een algeheel Belgisch beleid voeren. Het beleid moet zoveel mogelijk unitair blijven, vandaar de weerstanden tegen het overhevelen van bevoegdheden en middelen naar de Gemeenschappen en Gewesten in de zes staatshervormingen sinds 1970. Maar ook met verkavelingen van bevoegdheden, die besluitvorming onnodig ingewikkeld maakt. Met de openlijke politieke intenties om die opgedeelde bevoegdheden niet door te geven naar de gedefedereerde entiteiten of terug te halen naar het federale niveau. Dat unitaire beleid en het afremmen van een heus federalisme kan bovendien vooral bereikt worden door de gelijke partijpolitieke samenstelling van alle regeringen.

Om die partocratische sturing van alle regeringen in België nog meer te verzekeren, wordt de democratie in België nagenoeg helemaal uitgeschakeld. Ze is bovendien al zwak. In 2014 kan “men de last van al die verkiezingen aan de kiezers wel besparen”.

“Verkiezingen zijn een ramp voor de mensen”

Begin januari 2014 duwt de regering Di Rupo een kieshervorming door het federale parlement, in het kader van de zesde staatshervorming. Sp.a-voorzitster Caro-

line Gennez hierover: “Met acht mensen [acht partijvoorzitters] hebben we de staatshervorming onderhandeld. In het parlement voerde iedereen nadien een show op. Waarom konden parlementsleden of geïnteresseerde burgers hier geen input geven? We moeten meer mensen bij het besluitvormingsproces betrekken” (*De Standaard*, 29/01/2014). Een cynische laatste zin, want de bedoeling is juist de inspraak van de kiezers tot nagenoeg nul te herleiden, op de ene vaste stem na, voor de ‘goede’ partij om de vijf jaar.

Tijdens de lange formatieperiode van 541 dagen had formateur Elio Di Rupo meermaals het beroep op de kiezers om uit de impasse te geraken, verworpen. “Geen verkiezingen”, “Pas d’élections”, “Verkiezingen zullen niets oplossen”, “Verkiezingen zijn een soort ramp voor de mensen”. Dus geen verkiezingen om die crisissituaties op te lossen, wat toch een cruciale functie van verkiezingen in de democratie is, ook al lukken verkiezingen daar niet altijd in. Spanje en Italië leggen hun politieke partijen bij de regeringsvorming een termijn op waarbinnen de crisis afgerond moet zijn, respectievelijk 60 en 100 dagen, of er volgen automatisch nieuwe verkiezingen. Ook Griekenland werkt op die manier.

Maar zelfs in het normale functioneren moet de inspraak zo sterk mogelijk beperkt worden en zo weinig mogelijk medebeslissend zijn. De tien beslissingen die de regering Di Rupo daarover neemt, zijn vernietigend voor de democratie.

Er zijn vooreerst vijf niet-beslissingen: beslissingen om niet te veranderen.

Belangrijkste van al: er komt geen nationale kieskring. Of *la Belgique confédé-*

rale blijft verder bestendig, om unitair beleid te voeren. De Franstalige partijen blijven die nationale kieskring vragen. Als een toemaatje. Dubbel fout. Jean-Luc Dehaene: “Een verkiezing waarvan de uitslag op voorhand vastligt [9 tegenover 6] is geen verkiezing.” Overigens ook veel te klein. Terwijl de echte, de enige beslissing bij de partijen zelf ligt. Het volstaat dat die hun splitsing ongedaan maken. Maar dat is sinds 1978 niet gebeurd, in geen enkele verkiezing. Niet in 1981, niet in 1985, noch in 1987, 1991, 1995, 1999, 2003, 2007 of 2010 en evenmin in 2014. Tienmaal is *la Belgique confédérale* bevestigd.

Verder ook cruciaal wordt de stemplicht niet afgeschaft. Dat voorziet de grote politieke partijen vrij onbekommerd aan een surplus van stemmen én van de subsidies die daar automatisch aan gekoppeld zijn. Dat komt ten nadele van de verkiezingsinhoud en van de zeggingskracht van de kiezers. Die verliezen zowat een derde van de verkiezingscapaciteit! De opkomst bij vrij stemrecht is namelijk een graadmeter van de relevantie van het hele politieke bedrijf voor het dagelijkse leven van de burgers, volgens de eigen inschatting van die burgers. Een fundamenteel verschil tussen België en Nederland vanaf 1970. De opkomst bij de verkiezingen van het Europees Parlement in 2014 bedraagt niet eens de helft van de kiesgerechtigden in de EU: amper 42,5% tegenover 62,0% in 1979. In Nederland is de opkomst zelfs gedaald tot 37,3%. België ‘glorieert’ met 89,6%. Zulke scores zeggen veel over de geldigheid en de legitimiteit van zowel het beleid als de politici en de partijen en over hun gezag en leiding. Zij het in één grof, heterogeen en moeilijk leesbaar getal,

maar niet te ontkennen. Ook bijzonder hard soms voor de betrokken politici.

Bij *stemplicht* daarentegen worden de verkiezingen een soort oproep tot één grote nationale betoging op verkiezingsdag, gespreid over het hele land. In grote volgzzaamheid – want wettelijk verplicht – en bovendien nog financieel gesanctioneerd door een boetesysteem voor wie niet komt opdagen. Dat zet aan tot conform gedrag, wat op zijn beurt het zelfstandig denken en beslissen gaandeweg meer en meer afleert. Autonoom handelen inzake democratie wordt namelijk negatief voorgesteld, zelfs bestraft.

Bovendien is het wegvallen van die graadmeter van legitimiteit op drieërlei wijze een vorm van censuur. Erover publiceren moet niet verboden worden, of worden ontkend en weggesneden. Het cijfer moet niet ‘verbeterd’ of gefaket worden want de mate van relevantie komt niet eens tot stand; ze is er niet.

Dat alles samen kan men ruwweg taxeren als ‘een derde’ van de verkiezingsbeslissing. Dat een derde mag gewoon niet van de participatie in België. Punt.

Mocht men toch de stemplicht afschaffen, dan introduceert men minstens voor dat ‘een derde’ een soort federale kieskring. Want van Bastenaken tot Nieuwpoort beoordeelt men dan het hele Belgische politieke beleid. Ter vergelijking: de samenvoeging van Oost- en West-Duitsland heeft een significante daling van de kiesopkomst teweeggebracht, van gemiddeld 89,9% in 1972-1983 tot 79,1% in 1990-2005. Heel betekenisvol voor een Oost-Duitsland dat zich nog lang niet echt thuis voelt in het eengemaakte Duitsland en dat nog heel wat onvervulde verwach-

tingen koestert. Zulke opkomstcijfers zijn wel duidelijke verwittigingen vanuit één Duitse kieskring.

Dan komt de derde niet-beslissing. De Belgische verkiezingstechnieken bulken van onevenredige berekeningen en van actoren die met de verkiezingen niets te maken hebben. 40% van de zetelverdeling tussen de partijen wordt niet door de kiezers beslist. De geldige stemmen beslissen slechts over 60 % van de uitslag. Bovendien verschilt het stemmengewicht van gewest tot gewest. Vlaanderen heeft afgerond 48.000 stemmen nodig voor één Kamerzetel, terwijl men in Brussel per 33.248 stemmen één zetel bekomt. De Brusselse kiezer heeft dus 1,4 stem in vergelijking met de Vlaamse, bijna anderhalve stem, terwijl onze grondwet verkondigt: "Elke kiezer heeft recht op slechts één stem" (art. 61). Met zo'n Brusselse stemmenkracht zou Vlaanderen niet 87 Kamerleden tellen maar 125. Omgekeerd, aan het tarief voor Vlaanderen zou *Bruxelles* geen vijftien Kamerleden verkiezen, maar slechts tien. Het spreekt voor zich dat zo'n verschillend stemmengewicht effect heeft naar de politieke partijen. Hier hoeft blijkbaar, volgens *la Belgique particratique*, geen evenredige vertegenwoordiging gerespecteerd te worden. Hoewel een gelijke telling in het hele land, bovendien alleen op de echte stemmen, ook een stuk federale kieskring tot stand brengt. Omdat één stem dan één stem is, de sterkten gelijk zijn en dus de steun in het hele land gelijkmatig verdeeld.

Onevenredigheid doet zich ook voor bij de verkiezingen voor het Europees Parlement. De sp.a behaalt in 2014 haar ene zetel met 550.348 stemmen, terwijl het CSP met 11.710 stemmen eenzelfde zetel ver-

krijgt. Opmerkelijk dat het Grondwettelijk Hof daar geen graten in ziet. Er wordt bijgevolg dus ook niet geredigeerd.

De vierde niet-beslissing: geen afschaffing van de overdracht van de hoofdvakstemmen aan de kandidaten van de lijst in volgorde van rangschikking, ook niet als de voorraad gehalveerd is. Daardoor beslissen de politieke partijen en niet de kiezers wie parlementslid wordt. Volksvertegenwoordigers worden op die manier partijmandatarissen, in de volle betekenis van het woord. Dit stelsel is al in voege sinds 1919 en er wordt al sinds 1967 voortdurend op gewezen door de politicologie. Maar de politieke partijen geven niet toe. Parlementsliden in België zijn en blijven partijmandatarissen.

Ten vijfde blijft ook het stelsel van de opvolgers gehandhaafd: nóg een techniek om de carrière van de parlementsliden vanuit de partij te sturen. "Van de 150 Kamerleden, na de verkiezingen van 2003, hadden er 37 zitting als opvolger, waarvan 25 als opvolger van een regeeringslid" (Mark Deweerdt in *Res Publica*, 2004/2-3, p. 185). Herman De Croo, later Kamervoorzitter, is niet mals voor zulke opvolgers: "De parlementsliden van de meerderheid zijn uitgekocht. Door de legislatuur van vier of vijf jaar. Neem al die plaatsvervangers van ministers. Die stemmen nooit tegen de regering. Ze slikken alles. Ze bidden alle dagen dat hun minister op post blijft. Die cohorte sukkelaars zit daar bij de genade van het voortbestaan van de regering" (*Knack*, 28/02/1996).

De techniek van opvolgers bestendigt ook de techniek om toppolitici als lokvogels van stemmen op de partijlijsten te plaatsen zonder dat ze ooit zetelen.

Premier Guy Verhofstadt was daarvan een kampioen door in 2003 in de Senaat 573.182 voorkeurstemmen te behalen en diezelfde kiesdag nog 166.771 voor de Kamer. Een jaar later behaalde hij voor het Vlaamse parlement 47.754 voorkeurstemmen en voor het Europees Parlement 388.011 voorkeurstemmen. Voor geen enkel van die zetels was er maar enige kans op effectief zetelen: het sprak voor zich dat Guy Verhofstadt premier zou blijven. Als gevolg van die werkwijze met zo'n succes bouwen die lokvogels in de partocratische partij een aanzienlijke machtspositie verder uit, zodat ze nog amper genaatbaar zijn.

Naast die vijf zeer betekenisvolle niet-beslissingen of niet-veranderingen, die de toestanden en werkwijzen laten zoals het de participatie best uitkomt en zoals ze er het meest van profiteert, heeft de regering Di Rupo in 2014 vijf aanzienlijk ingrijpende veranderingen wél doorgevoerd. Daarin is wél beslissend opgetreden, maar in de richting van significante inperking van de democratie.

Als eerste beslissing valt de samenvoeging van alle grote verkiezingen op één dag, onder de populaire oneliner van telkens 'de moeder aller verkiezingen'. Niet minder dan zes verkiezingen worden gegroepeerd: de verkiezing van Kamer (en Senaat indien niet indirect), van de gewestparlementen – het Vlaamse parlement, het Waalse parlement, het Brusselse gewestparlement, het parlement van *Ost-Belgien* – en het Europees Parlement. Het Parlement van *la Communauté française* wordt indirect verkozen.

Door die samenvoeging van alle bovenlokale verkiezingen wordt doelbewust

op twee effecten gemikt. Vooreerst wil men van de Kamerverkiezing de richtinggevende verkiezing maken, de Kamer waar formeel-institutioneel het 'unitaire beleid' wordt bepaald. Daar waar ons *système à deux tours*, zeg maar onze partocratie, ten volle speelt. Vicepremier Didier Reynders heeft in 2007 een kernstuk uit de ongeschreven partocratische grondwet duidelijk verwoord: "Nous avons en Belgique en quelque sorte un système à deux tours. Le premier, ce sont les électeurs qui votent. Et puis on ferme la porte et ce sont les partis qui jouent. Celui qui réussira à former une majorité derrière lui sera premier ministre" (RTBF-TV, 08/07/2007).

De andere verkiezingen worden gestroomlijnd om eventueel het Belgische niveau sterker in te treden. Daarom moeten de verkiezingen in de Gemeenschappen en Gewesten zoveel mogelijk van hun autonome eigenheid en inhoud verliezen. De bondsstaat apart moet een eenheidsstaat zijn, ondanks alle staatshervormingen. Dat is de partocratische greep op het federalisme, het liefst nog beslist in het eigen partijbureau. Een opvallend verschil met Nederland, waar men de verkiezingen met grote ijver uit mekaar houdt. Vlaams minister-president Kris Peeters hierover: "Ik vind het verschrikkelijk spijtig dat alle verkiezingen samenvallen. Als het van mij afhangt is het de laatste keer dat het gebeurt. Zo worden wij te weinig beoordeeld op het goede beleid van de Vlaamse regering" (VRT, 11/05/2014).

De tweede ingrijpende beslissing is de verlenging van de nationale legislatuur van vier naar vijf jaar. De andere parlementen (Gewesten en Europees Parlement) hadden al een vaste legislatuur van

vijf jaar. Om samen te vallen heeft men even de Belgische legislatuur verlengd. Dat houdt een vermindering van democratische inspraak in van één keer om de twintig jaar.

Ten derde is de voortijdige ontbinding van het nationale parlement nagenoeg onmogelijk gemaakt (zij het dat hier via de ingewikkelde techniek van het niet-uitvaardigen van de uitvoeringsbesluiten het toch mogelijk zou zijn). Dus geen tussentijdse verkiezingen. En als de nationale regering valt, mag de nieuw gevormde regering alleen de lopende legislatuur uitdoen, en niet meteen haar beleid voor vijf jaar plannen.

Vijf jaar zonder verkiezingen, dus zonder enige formeel-democratische inspraak of beoordeling. Daartussen: niets! De Belgische burgers worden zo om de twintig jaar viermaal geconsulteerd. In de Verenigde Staten hebben de kiezers in diezelfde periode tien verkiezingen van het Congres en vijf verkiezingen van de machtigste man/vrouw ter wereld, van hun president. Onmogelijk dat men die twee zeer uiteenlopende frequenties nog met een gelijk begrip, nog met dezelfde wetenschappelijke categorie 'democratie' kan duiden! De democratische vereiste van *frequent elections* is zo in het onbestaande terechtgekomen. Nog één keer om de vijf jaar, alles op één hoop.

Zeer significantief wordt de rechtstreekse verkiezing van 40 senatoren, 25 in het Nederlandse kiescollege en 15 in het Franstalige kiescollege, afgeschaft. Die rechtstreekse verkiezing had in de Belgische politiek groeiende betekenis in vier belangrijke opzichten. Dus had men veel beter die 40 rechtstreeks verkozen senatoren

overgeheveld naar de Kamer en de Senaat gewoon afgeschaft. De regering Di Rupo deed net het tegenovergestelde, *en connaissance de cause*. De Senaat wordt nu in zijn geheel indirect samengesteld, via de 'tekst-meesterwerkjes' van grondwet-artikels 67 en 68, meesterwerkjes althans voor wetgeleerden. De afschaffing van de Senaat zou ook het tweekamerstelsel afbouwen en de institutionele besluitvormingsweg significantief vereenvoudigen.

Die '40 senatoren' hadden (en kunnen dus opnieuw) vier functies (hebben), die helemaal in de lijn lagen (en kunnen liggen) van de vooruitgang die internationaal geboekt wordt inzake diepgang en reikwijdte van de democratie, via verkiezingen. Sta me toe om enkele uitslagen uit de vijf uitvoeringen van 1995 tot 2010 uit te lichten, om hun capaciteit te verduidelijken. (Alle cijfers zijn voorkeurstemmen, tenzij anders vermeld.)

In 1995 en 1999 scoort uittredend premier Jean-Luc Dehaene van alle kandidaten het best met rond een half miljoen stemmen. Maar in 1999 gooit de premier de handdoek in de ring lang voor alle voorkeurstemmen geteld zijn, waardoor zijn topscore uit de regeringsvorming wordt gesneden. Oppositieleider Guy Verhofstadt scoort in 1995 als derde met 423.335 voorkeurstemmen, net zoals in 1999, maar met minder stemmen (ondanks of te wijten aan zijn dioxineoffensief?). Bovendien wordt hij voorafgegaan met 50.000 voorkeurstemmen door zijn partijgenoot Marc Verwilghen, de voorzitter van de parlementaire onderzoekscommissie over de zaak Dutroux. Na vier jaar paarse regering, in 2003, is het niet premier Verhofstadt (die nu 573.182 scoort),

maar de voorzitter van de Vlaamse socialisten Steve Stevaert die aan de leiding staat met de hoogste score tot dan toe: 604.667 voorkeurstemmen. Stevaert ambieert evenwel niet het premierschap.

Bij die verkiezingen doemt wel een opmerkelijk vergelijking op. PS-partijvoorzitter Elio Di Rupo behaalt 442.537 voorkeurstemmen, op een totaal van 840.908 stemmen voor de partij. Oud-MR-voorzitter Louis Michel scoort net iets meer voorkeurstemmen dan Di Rupo (3932 meer), maar uit een kleiner aantal partijstemmen: 795.757. Op weg naar het eersteministerschap, is dat voor Elio Di Rupo wel een tegenvaller. Hij zal voortaan niet meer voor de Senaat kandideren, maar alleen in zijn kieskring Henegouwen voor de Kamer. Een positieve score naar de regeringsvorming, doet zich voor bij de volgende twee verkiezingen: in 2007 scoort Yves Leterme (CD&V) tot bijna 800.000 voorkeurstemmen (796.521), wat Bart De Wever (N-VA dit keer) in 2010 nagenoeg evenaart met 785.776 voorkeurstemmen. Is Yves Leterme na deze verkiezing niet bijzonder succesvol als regeringsformateur, de score van de N-VA voorzitter in 2010 is voor het officiële België zowat een 'horreur'. "Nous prendrons la Belgique. Nous garderons la Belgique." Dus: de kieskringen verkleinen tot de provincie. In 2014 valt Bart De Wever inderdaad terug tot 314.650 voorkeurstemmen in de provincie Antwerpen. En verliest de N-VA zowat 100.000 partijstemmen in Vlaanderen door het wegvallen van de personificatiebonus; een zeer sterke in dit geval.

Die senatorenverkiezing beslist niet over de regering, niet over de eerste mi-

nister, zelfs niet over de formateur, maar geeft wel sterke aanwijzingen vanuit het kiezerskorps. De kiezers beoordelen de uittredende eerste minister, enkele topministers en zo mogelijke kandidaat-opvolgers. Idem voor de formateur(s).

Verder worden per partij door zeer grote aantallen kiezers van de eigen partij de eigen topfiguren beoordeeld en desgevallend gesteund: de partijvoorzitter, de topleden van het bureau en de federatie. Maar ook de potentiële uitdagers op opkomend talent. Dankzij de meervoudige voorkeurstem per partijlijst, niet in onderlinge concurrentie, maar in samen optrekken... Dat is een massale ledenparticipatie die door geen enkele andere techniek zo uitgebreid tot heel de partij kan worden bereikt. Elke stem van elke kiezer bij elke verkiezing wordt ongevraagd belast met zowat 3 euro voor zijn/haar partij. Automatisch, zonder toestemming. Het is maar billijk dat hij/zij voor die ruime bijdrage ook een stuk inspraak in zijn/haar partij krijgt, zoals in Nederland waar voor een minder ruime subsidiëring door de overheid de verplichting opgelegd is om effectieve inspraak van de leden te organiseren, wat ook nog gecontroleerd wordt.

Waarop wacht een partijbureau in België om zijn partijvoorzitter te kiezen tussen zijn topkandidaten, na de beoordeling ervan door honderdduizenden eigen kiezers, kiezers die uiteraard een positieve ingesteldheid hebben tegenover de partij, anders zouden zij er niet op stemmen. Of door de eigen parlementsleden, naar het voorbeeld van de Britse conservatieven. Zo'n keuze van een partijbureau koerst opvallend legitiemer dan de huidige procedures om partijvoorzitters te 'laten

verkiezen', op onverwacht uitgeschreven data, met één kandidaat, door een modale 18.000 'leden' die eerder professionelen zijn die hun toekomst inschatten casu quo voorbereiden.

In deze verkiezing is de personificatie sterk aanwezig. De massacommunicatie heeft de politiek zeer sterk verpersoonlijkt, via dag- en weekbladen, via radio en televisie, via sociale media en via de kolossale uitbreiding van de beschikbare informatie – ook visueel, op computers en andere dragers – voor wie ze wil opvragen of opzoeken. Het komt erop aan die gemakkelijker toegang tot de politiek bij de verkiezingen ten volle te benutten.

De verpersoonlijking is onbetwistbaar een aanzienlijke meerwaarde. De leidende figuren vertonen namelijk grote verschillen, inhoudelijk en qua werkwijze, tot en met in de strategie. In de twintig jaar dat Elio Di Rupo nu voorzitter is van de Parti Socialiste, heeft de Vlaamse 'zusterpartij' zeven voorzitters gekend: Patrick Janssens, Steve Stevaert, Caroline Gennez, Johan Vande Lanotte, opnieuw Caroline Gennez, Bruno Tobback en nu John Crombez. Of bij Groen: Jos Geysels, Dirk Holemans, Vera Dua, Mieke Vogels, Wouter Van Besien en Meyrem Almaci.

De ene leider drukt meer op de partij dan de andere of tekent de partij meer of minder in bepaalde richting uit. Als alle hedendaagse toppolitici in die senatorenverkiezing, dus in heel Vlaanderen en in heel Wallonië, hun partij, haar programma en hun leiding aanbieden aan de kiezer, is dat een zeer significante verrijking van de keuzemogelijkheden én van de keuzes die de kiezers maken. Vicepremier Alexander De Croo heeft recent de werkwijze vanaf

2014 aan de kaak gesteld toen hij onderlijnde dat alleen in een van de kleinste kieskringen van het land, de provincie Waals-Brabant, op de uittredende eerste minister gestemd kan worden. Of slechts door 3,55% van de meer dan acht miljoen Belgische kiesgerechtigden. Van Wallonië uit gezien: de kiezers uit Henegouwen, Namen, Luxemburg, Luik en *Bruxelles* krijgen die mogelijkheid niet. Gegeven *la Belgique confédérale* kunnen de Vlaamse kiezers dat 'natuurlijk' evenmin. Dat is ver verwijderd van de reikwijdte in het Vlaamse kiescollege en het Franstalige kiescollege... En van de kans op meer adequate democratische keuzes. Het provincialiseren van de verkiezing van de Belgische toppolitici is een hoofdzaak in die 'opruiming van 2014'. In de 21ste eeuw, met de emancipatie van Vlaanderen en de groeiende identiteit van Wallonië, met bovendien de grondwettelijke pretentie een federale en democratische staat te zijn, bouwt men die deelstaat-natievorming niet af, maar steunt ze.

Als voorzitter van het Waalse parlement pleitte Patrick Dupriez (Ecolo) hiervoor: "Il n'y a pas d'avenir wallon sans une citoyenneté wallonne forte. Elle nous invite à participer à un projet collectif et à nous dire: c'est le nôtre!" (*Le Vif*, 19/04/2013).

Dat de participatie het aangedurfd heeft om die verkiezing van de 40 senatoren af te schaffen in plaats van ze naar de Kamer over te hevelen, is een vernietigende machtsgreep tegen de democratie om de top van de participatie, dus zichzelf, machtsmatig te handhaven in de eigen, veilige provinciale kieskring. En zich professioneel te garanderen, ook naar status. Veilig de hoogste posities verzekeren.

La porte fermée! Dat is participatie, maar ook louter antidemocratie. Onbegrijpelijk dat vier jaar later aan die tien maatregelen niet gesleuteld is. Men aanvaardt blijkbaar in heel de participatie, zowel in het noorden als in het zuiden dat wat ‘grondwettelijk’ uitgeschreven kan worden, ‘natuurrecht’ wordt. Ook al kan men en mag men dat niet meer ‘democratie’ noemen.

De democratie opnieuw invoeren: de oplossingen liggen voor de hand

- Onmiddellijke afschaffing van de stemplicht, waardoor men tegelijk een legitimiteitsmaatstaf en een federale kieskring invoert.
 - Zetelverdeling bij alle verkiezingen uitsluitend op basis van de geldige stemmen.
 - Afschaffing van de huidige Senaat. Als dat niet meer kan voor de verkiezingen van 2019, dan uitdrukkelijk verklaren dat men de Senaat niet meer zal samenstellen na die verkiezingen.
 - 40 van de 150 Kamerleden worden als ‘senatoren’ verkozen in de Vlaamse, respectievelijk Franstalige kieskring, in de verdeling 25 en 15.
 - In het Vlaamse parlement worden 40 van de 124 leden verkozen in één heel-Vlaamse kieskring. De legitimiteit van het Vlaamse parlement wordt zo significant gevestigd, want heel de Vlaamse natie beoordeelt het Vlaamse politieke gebeuren. De volksvertegenwoordigers verkozen in de provinciale kieskringen vormen per provincie
- ook de provincieraad vanaf 2019. Zij vergaderen in de gebouwen van het Vlaamse parlement. De bestaande provincieraden worden afgeschaft, maar de deputaties (voorlopig) behouden.
 - In het Waalse parlement wordt een derde van de leden verkozen in een heel-Waalse kieskring. Idem als in Vlaanderen voor de provincieraden.
 - De overdracht van de al dan niet gehalveerde hoofdvakstemmen wordt afgeschaft. De hoofdvakstem blijft bestaan als mogelijkheid voor de kiezer om te stemmen op de partij, zonder personen te kennen of te willen steunen.
 - Het ‘stelsel’ van de opvolgers wordt afgeschaft. Als er opvolgers aangeduid moeten worden, gaat dat in volgorde van rangschikking op basis van de voorkeurstemmen binnen de lijst, zoals nu al bij de gemeenteraadsverkiezingen.
 - Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement wordt het meerderheidsstelsel in *OstBelgiën* afgeschaft en de kieskring toegevoegd aan de Waalse kieskring. De ene zetel gaat naar het totale aantal te begeven zetels van België dat volgens de uitgebrachte geldige stemmen verdeeld wordt.
 - Bij de gemeenteraadsverkiezingen komt voortaan, zoals in Wallonië, de burgemeester uit de grootste partij in de coalitie. Burgemeester wordt die kandidaat uit die grootste partij die het meeste voorkeurstemmen heeft.
 - Na de verkiezingen van 2019 organiseert men in Vlaanderen de rechtstreekse verkiezing van de Vlaamse regering. Bijvoorbeeld in twee rondes:

in een eerste ronde kiest men de minister-president. Behaalt geen enkele kandidaat de absolute meerderheid, dan gaan de twee best scorende kandidaten naar de tweede ronde, drie weken later, waarin beide hun volledige regeringsploeg voorstellen met het regeerprogramma. De kiezers geven aan een van de twee ploegen uiteraard de absolute meerderheid van de stemmen. Die ploeg gaat een legislatuur in van vier (of vijf) jaar. Andere formules zijn mogelijk.

Belangrijk is de rechtstreekse verkiezing. Montesquieu houdt daarover midden de 18e eeuw voor: "Le peuple qui a la souveraine puissance doit faire par lui-même tout ce qu'il peut faire. [...] Ses ministres ne sont point à lui, s'il ne les nomme: c'est donc une maxime fondamentale de ce gouvernement, que le peuple nomme ses ministres" (*De l'esprit des lois*. livre II, Ch. II).

- In de komende legislatuur moet gezocht worden hoe Vlaanderen, met aandrang, verder gebracht kan worden naar: *to sit, as such, at the European tables where the decisions are made*.
- In het onderwijs wordt niet meer de formele en ingewikkelde officiële Belgische institutionalisatie 'onderwezen', maar wordt de ontwikkeling en de huidige stand van de democratie uitgelegd, door de regeringsvorming in de Verenigde Staten, in de Vijfde Franse Republiek, in de Duitse Bondsrepubliek en in het Verenigd Koninkrijk in hun grote lijnen uit te leggen.

Naschrift

Mocht men tegen die snelle doorvoering 'grondwettelijke' bezwaren aanvoeren, dan staan daar vele argumenten tegenover. Onder meer dat een politiek bestel dat op een formeel grondwettelijke manier de effectieve democratie uitschakelt, zoals in 2014 is gebeurd, eigenlijk het concept van grondwet de grond inboort. (Overigens is het in 2014 zelf niet grondwettelijk verlopen. Een grondwetsherziening vergt namelijk, volgens het concept van 1831, ten gronde een referendum-zonder-naam, dat bestaat in een vervroegde parlementsontbinding waar men de inhoud van de herziening aan de natie voorlegt. Dat is in 2014 niet gebeurd.) Het tweede argument is dat de Belgische Grondwet al meerdere malen is overtreden. Honderd jaar geleden, in 1918, onder druk van koning Albert I, om het meervoudig stemrecht te vervangen door het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen. Of op grote schaal na de Tweede Wereldoorlog om België te laten toetreden tot de NAVO, tot de EGKS, tot de EEG en tot Euratom.

Het herstel van de democratie is even heilig. Bovendien zal men de besluitvorming er significant door vereenvoudigen en de beklemmende participatie een stukje terugdringen. Als dat geen echt grondwetgevend werk is... Temeer de juridisch onbestaande politieke partijen er een eigen ongeschreven grondwet op nahouden, waarbij de formele grondwet slechts opgevoerd wordt als hij te pas komt aan de participatie...

Is de politieke wetenschap de voeling met de politieke praktijk kwijt?

Op de vooravond van de omvorming van *Res Publica* naar *Politics of the Low Countries* werd aan een van de founding fathers van dit wetenschappelijke tijdschrift, professor emeritus Wilfried Dewachter, gevraagd om zijn licht te laten schijnen over de stand van de politieke wetenschappen in de Lage Landen en het tijdschrift *Res Publica*. Dewachter betreurt vooral de evolutie in de richting van een meer 'hermetische' wetenschap der politiek, waardoor politici de voeling zijn verloren met het tijdschrift *Res Publica*.

We vroegen de voormalige hoofdredacteurs van het tijdschrift sinds Dewachter om op die prikkelende stelling te reageren. Wat vinden zij van de kijk van een van de grondleggers van de politieke wetenschap in onze contreien? Is het inderdaad zo dat politieke weten-

schappers als gevolg van de publicatiedruk en om gehoor te vinden op de wereldwijde academische markt in hun publicaties niches gaan verkennen die politici uit de praktijk niet altijd even relevant vinden? Hebben politieke wetenschappers de voorbije decennia een te hoge muur opgeworpen tussen zichzelf en de wereld waarover ze onderzoek doen? Wetenschappelijke bijdragen zouden vandaag vooral dienen om het cv op te smukken en minder om met de politiek in dialoog te treden. Behoren politicologen en politici echt tot twee parallelle werelden? En zo ja, is dat dan een groot probleem? Is de afstand tussen beide groepen te groot geworden en zal de verengelsing van het tijdschrift *Res Publica* het 'hermetische' karakter van de politieke wetenschap in de lage landen nog versterken?

Politologie hoeft niet ten dienste te staan van de politici

Kris Deschouwer (hoofdredacteur 1994-1996)

Op de General Conference van het European Consortium for Political Research (ECPR) van 2018 in Hamburg waren er bijna 2.500 deelnemers. Van die 2.500 waren er ruim 130 Belgen. Dat was zeker geen toevalstreffer. De Belgische politieke wetenschap en haar beoefenaars spelen al langer een ruime en in verschillende subdisciplines zelfs een prominente rol op het internationale forum. Politologen uit België communiceren vaker met elkaar (onder meer op het jaarlijkse Politologie-netmaal, op de jaarlijkse conferentie State of the Federation en in interuniversitaire projecten allerhande) en communiceren vaker met collega's in het buitenland. Dat doen ze live op conferenties, in workshops, in zomer- en winterscholen en in internationale projecten, en dat doen ze door hun ideeën en onderzoeksresultaten te publiceren in wetenschappelijke tijdschriften, boeken en boekhoofdstukken, blogs, tweets, Facebookposts en wellicht nog meer andere media waar deze wat ouder wordende politicoloog geen weet van heeft. Ze doen dat meestal – maar niet altijd – in het Engels. Het Engels is de lingua franca van de wetenschap, en dus ook van de politologie. We kunnen dat eventueel betreuren, maar zonder die lingua franca zouden politicologen – en an-

dere wetenschappers – hun bevindingen niet met elkaar kunnen delen. Ze zouden veel minder in staat zijn om hun methoden en technieken te bespreken, om data met elkaar uit te wisselen, om debatten te voeren, om commentaar te leveren op elkaars werk, en dus om de wetenschappelijke inzichten aan te scherpen en te verrijken. Zonder internationale uitwisselingen zouden politicologen – en andere sociale wetenschappers – concepten ontwikkelen en theorieën verzinnen die niet voorbij hun eigen landsgrenzen zouden kunnen reizen.

Er was op de General Conference van de ECPR ook één politica aanwezig: de Hamburgse vicepremier en minister van Wetenschapsbeleid sprak de aanwezigen kort toe tijdens de openingsceremonie. Nadien verdween zij naar haar werk, en dat deden ook de politicologen. Dat is niet hetzelfde werk. Politici besturen en politicologen bestuderen. Sommige politicologen bestuderen het overheidsbeleid, maar vele anderen doen dat niet. Sommige politicologen bestuderen diegenen die besturen, maar vele anderen doen dat niet. Het materiële object van de politieke wetenschap is immers de politiek, en niet de politici of het overheidsbeleid. De politieke wetenschap gaat op zoek naar pa-

tronen en verbanden in al wat op een of andere manier te maken heeft met de wijze waarop samenlevingen gestuurd en geleid worden, en dus met de wijze waarop macht uitgeoefend wordt, macht betwist wordt, macht veroverd en verloren wordt. In die processen van maatschappelijke sturing is een rol weggelegd voor politici, maar politiek vanuit een wetenschappelijk oogpunt reduceren tot het werk van politici zou een grove misvatting zijn. Politici reduceren zelf graag hun activiteiten tot 'de politiek', maar politicologen hoeven die erg beperkte definitie van politiek niet over te nemen. Politicologen moeten zich blijven buigen over denkbeelden en debatten over de gewenste samenleving, over sociale bewegingen allerhande, over participatie en passiviteit, vertrouwen en gebrek eraan, over partijen en verkiezingen, over stemgedrag, over communicatie, over democratie en haar wisselende vormen en soorten, over internationale en supranationale instellingen, over grote bedrijven die mee bepalen hoe we denken en voelen en proeven, over financiële markten en *rating agencies* die virtueel mee aan de regeringstafels en in de boardrooms zitten. Inzicht verkrijgen in de wijze waarop samenlevingen gestuurd en gekneed worden – door politici en in toenemende mate ook door andere actoren – is wat de politicologie nastreeft, en dat doet ze ook. Sommige politici hebben daar soms wat belangstelling voor (vooral als het over henzelf gaat), maar de meesten niet. Wat politici over die maatschappelijke processen te vertellen hebben, kan voorwerp van onderzoek zijn, maar dat maakt van politici niet de bevoorrechte consumenten van de resultaten van poli-

tiekwetenschappelijk onderzoek. Zij verdienen geen voorkeursbehandeling, geen speciale band, geen recht om te bepalen wat de onderzoeksvragen zijn en hoe de resultaten van het onderzoek geïnterpreteerd kunnen worden (in mijn ervaring: meestal verkeerd).

Gaat alles prima met de politicologie in het algemeen en met de Belgische tak in het bijzonder? Uiteraard niet. Ze is in België en elders te vaak gericht op het kleine, op deelvragen die makkelijk behapbaar zijn en snel te beantwoorden zijn. Ze wordt wat te veel gedreven door data en door de zoektocht naar extreem verfijnde technieken, en verliest op die manier al te makkelijk uit het oog hoe de onderzochte processen, fenomenen, ideeën, actoren en instellingen deel uitmaken van een groter geheel, van processen op lange termijn. Ze reageert te veel en anticipeert te weinig. Maar daar staat toch weer tegenover dat er ook ruimte bestaat om tijd te nemen, om projecten over verschillende jaren te spreiden, om fondsen te verzamelen die toelaten om vrij en vrank te zoeken zonder enige verbintenis voor een (economische of politieke) rentabiliteit van de resultaten. Interuniversitaire attractiepolen (van het ter ziele gegane Federaal Wetenschapsbeleid), Excellence of Science projecten van FWO en FNRS of ERC-projecten van de Europese Unie laten wel degelijk toe om dieper te graven, langer te zoeken, niet alleen te toetsen en te repliceren, maar ook aan theorievorming te doen en om reflectie in te bouwen. En daar zijn de Belgische politicologen beslist niet ondervertegenwoordigd.

Met andere woorden: de politieke wetenschap is best gezond. En de Belgische

beoefenaars ervan zijn geen meelopers. Zij bedrijven geen politieke wetenschap in België, van België en voor België, maar maken deel uit van de internationale gemeenschap die met een grote gedreven-

heid wil begrijpen hoe en waarom de wereld eruitziet zoals die eruitziet. Dat is de opdracht en de missie van de politico-logie.

Relatie politicologie-politiek is veranderd, maar niet verslechterd

Stefaan Walgrave (hoofdredacteur 2001-2002)

De stelling van Wilfried Dewachter dat de Belgische en Vlaamse politieke wetenschap de laatste decennia hermetischer zou zijn geworden is — als ze waar is — wellicht van toepassing op alle soorten sociaal-wetenschappelijke disciplines en niet alleen op de politieke wetenschap. De oorzaak is niet zozeer de publicatiedruk — dat spook wordt voor veel te veel kwalen aansprakelijk geacht — maar simpelweg de sterk gegroeide wetenschappelijkheid van onze discipline. Die uit zich vooral in verfijndere, en daardoor vaak ook wat minder toegankelijke, methoden en technieken. Politieke wetenschap is meer dan ze ooit tevoren was een verklarende wetenschap waarbij de determinanten van politiek gedrag van allerlei soorten en pluimage worden onderzocht. Gedrag verklaren vergt methoden die toelaten om causaliteit te meten, en die methoden zijn vaak wat lastiger en technischer. Neem bijvoorbeeld de experimentele methode. Die is momenteel aan een grote opmars bezig in onze discipline omdat ze precies toelaat om heel exact na te gaan wat de oorzaken zijn van bepaalde attitudes, percepties of gedrag. De experimentele logica mag dan relatief eenvoudig zijn, het opzetten van experimenten zelf vergt veel methodische ken-

nis en is vaak vrij technisch. Hetzelfde geldt voor de evolutie van het traditionelere surveyonderzoek; een snelle blik op de toonaangevende tijdschriften volstaat om te zien dat de klassieke cross-sectionele survey zijn beste tijd heeft gehad en dat longitudinale of panelsurveys, weeral methoden die beter geschikt zijn om causaliteit te meten, aan een stevige opgang toe zijn. En dat soort van surveys vraagt een gesofisticeerder statistisch instrumentarium. Onze discipline gaat dus zonder twijfel door een evolutie naar meer methodologische sofisticatie. Dat is op zichzelf een goede zaak, het geeft aan dat de politieke wetenschap matuur is geworden en aansluiting vindt bij de andere gedragswetenschappen. Want in essentie is elke goede wetenschappelijke discussie uiteindelijk een discussie over methoden, over hoe we tot een bepaald besluit komen en of we dat met deze of gene observaties wel kunnen.¹ Wat wetenschap onderscheidt van journalistiek, van ideologie en van religie — die allemaal uitspraken doen over de werkelijkheid — is precies haar methode. Of het toenemende gewicht van methodologie in onze discipline op zichzelf tot hermetischere wetenschap leidt, daar ben ik helemaal niet zo zeker van.

De cruciale kwestie is of we, door het belang dat we zijn gaan hechten aan methoden, minder belangrijke vragen zijn gaan stellen. Of met andere woorden: zijn de methoden onze vragen gaan dicteren en duwt onze voorkeur voor bepaalde methoden de belangrijke vragen van tafel? Dat denk ik niet. Wat me wel zeker lijkt, is dat we preciezere vragen zijn gaan stellen. Het belang dat we met zijn allen zijn gaan hechten aan causale inferentie heeft met zich meegebracht dat de reikwijdte van ons onderzoek zich heeft ingeperkt. In plaats van een 'grote' vraag te onderzoeken op een manier die niet echt toelaat een antwoord te formuleren, zijn we geneigd om 'kleinere' vraagjes te stellen, om daar dan wél met enige wetenschappelijke zekerheid uitspraken over te kunnen doen. Het is mijn sterke overtuiging dat de vragen die politieke wetenschappers zich stellen nog steeds belangrijk en relevant zijn; de thema's die onze discipline richting geven, zijn nog steeds dezelfde (Wie heeft macht? En wat zijn de oorzaken van machtsongelijkheid?). Maar we zijn nu meer geneigd de grote kwesties in stukken te kappen en ze stukje per beetje aan te pakken. Als je met al die kleine brokjes wordt geconfronteerd, kan het lijken alsof er geen eenheid is en iedereen maar met zijn eigen vierkante centimeter bezig is. Maar als je van wat verder kijkt, dan doemt er toch een coherent beeld op en werken al die kleine mieren wel degelijk samen aan het oplossen, of tenminste beantwoorden, van de grote vragen van onze tijd. Neem nu bijvoorbeeld de opkomst van populisme, inclusief het fenomeen Trump en de Brexit. Het onderzoek daarover is bijzonder uitgebreid en onderzoekt

allerlei aspecten; het veld lijkt enorm versnipperd. Je hebt, met andere woorden, veel afstand nodig om het overzicht te bewaren en krijgt pas door heel veel populismeonderzoek samen te nemen het antwoord op de grote vraag waaraan het succes van het populisme te danken is. Gelukkig zijn er ook steeds meer metastudies en stukken die de bredere *state of the art* schetsen, dus voor wie ernaar zoekt, is er zeker voldoende integratie en een *big picture* beschikbaar.

Maar grote vragen opsplitsen in vele kleintjes leidt soms juist niet tot het vinden van het grote antwoord; dat duikt vaak helemaal niet op. Misschien omdat het er niet is? Wat sociale wetenschappers in het algemeen en politicologen in het bijzonder vaak vaststellen, is dat de oorzaken van menselijk gedrag contingent zijn. Wat in sommige omstandigheden opgaat, geldt niet in een andere context. Menselijk gedrag is complex en reflexief; het hangt in grote mate af van subtiele verschillen in context en van wat de anderen doen. De opkomst van het populisme in Hongarije en de Verenigde Staten kan heel andere oorzaken hebben, zelfs als Orban en Trump sterk op elkaar gelijken. Ook die tegenstrijdigheid in uitkomsten kan soms de indruk geven dat politicologen niet in staat zijn om relevante vragen op een voldoende scheppende wijze te beantwoorden. De uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek zijn dan genuanceerd... omdat de werkelijkheid niet eenduidig is. Maar die optie is te verkiezen boven simplificaties die geen recht doen aan de complexiteit van het menselijke politieke gedrag.

Zelfs als er legitieme redenen zouden zijn waarom de politieke wetenschap

hermetischer is geworden — meer techniciteit, kleinere vragen, tegenstrijdige resultaten — is het dan een slechte zaak dat de eerste ‘makers’ van politiek, zijnde politici, niet meer geboeid worden door onze onderzoeksresultaten? Het zou best wel kunnen dat de interesse van politici voor de politieke wetenschap is gedaald. Maar de oorzaken daarvan liggen heus niet alleen aan de zijde van de politieke wetenschap. Politici worden meer dan ooit overstelpt met informatie van allerlei slag; de digitalisering heeft tot structurele informatieoverbelasting geleid. Het zou me niet verwonderen dat zo goed als elke maatschappelijke-informatieverstrekker die vroeger de indruk had gehoord te worden door politici nu het gevoel heeft dat de boodschap niet wordt opgepikt. Met andere woorden: terwijl *Res Publica* vroeger prominent op het bureau van politici lag, ligt het nu begraven onder een stapel van andere documenten die naar de aandacht van de politicus hingen. Daarbij komt dat een ‘professor’ nu gewoon minder gewicht in de schaal legt dan vroeger, maar dat is niet alleen bij politici zo; wetenschappers hebben minder gezag dan vroeger louter vanwege hun academische titel. Verder zijn volgens mij ook de bevoorrechte relaties die vroeger tussen politici en (sommige) politicologen bestonden geleidelijk verdwenen. Alleen al het

feit dat er nu veel meer politieke wetenschappers zijn, maakt dat de persoonlijke banden gemiddeld genomen verwateren. Verder kan je je de vraag stellen of het wel een goede zaak is dat er zo’n sterke banden waren. Politicologen worden geacht de politiek te bestuderen, niet er aan deel te nemen. Als met een ‘hermetischere politieke wetenschap’ wordt bedoeld dat politicologen minder dan vroeger kind aan huis zijn bij een klein kranjsje van bevriende politici, dan vind ik het nog helemaal niet zo’n slechte zaak dat de afstand wat toeneemt. Ten slotte wil ik graag kwijt dat ik persoonlijk helemaal niét de indruk heb dat er een grote afstand is tussen onze politici en de Vlaamse politicologie. Mijn ervaring is wellicht niet representatief voor de Vlaamse politicologie, maar in mijn ervaring zijn onze politici juist graag bereid wetenschappers te woord te staan voor wetenschappelijk onderzoek, ze komen met plezier optreden in een college als je daar om vraagt, ze reageren positief als je hun feedback van je onderzoek geeft...

Noten

1. Ik zou graag mijn vader Lode Walgrave, criminoloog en intellectuele sparring-partner, danken voor deze gedachte.

De revolutie eet haar eigen kinderen op

Marc Hooghe (hoofredacteur 2003-2004)

Natuurlijk heeft professor Dewachter gelijk. Ik heb een paar jaar de abonnementbestanden van *Res Publica* opgevolgd, en je zag de openbare bibliotheken en de studiediensten van politieke partijen systematisch afhaken naarmate de inhoud van de artikelen technischer werd, en dus ook 'hermetischer'. Dus ja, die band met de nationale politiek hebben we inderdaad verloren, en ik vermoed dat het tijdschrift tegenwoordig alleen nog in universiteitsbibliotheken te vinden is. De vraag is natuurlijk of die trend alleen maar nadelen heeft. Iedereen die al eens een beleidsrapport heeft geschreven, zal dezelfde ervaring hebben met politici: het zijn bijna per definitie onbetrouwbare partners. Als de conclusies van je onderzoek passen bij de al eerder gemaakte beleidsplannen, dan merk je tot je verrassing dat je vaak (al dan niet correct) geciteerd wordt. Als de conclusies niet passen bij de plannen, daarentegen, dan verdwijnt het resultaat van al dat harde werk in een anonieme lade. De vraag is dus wat het resultaat was van die nauwe banden tussen de politieke wetenschappen en de politiek die er vroeger allicht waren. Voor de echte beleidsstudies, zoals over pensioenen, criminologie of sociale zekerheid, kan je hier en daar duidelijk aantonen dat een specifiek onderzoek heeft gezorgd voor een bepaalde maatregel. Maar voor de po-

litieke wetenschappen in het algemeen zie ik niet onmiddellijk zo'n directe invloed. In alle bescheidenheid moeten we toegeven dat de politieke wetenschappen, als discipline, niet zo'n grote invloed heeft op het beleid of op de samenleving.

Bovendien moeten we er rekening mee houden dat elk voordeel ook zijn nadeel heeft. Het nadeel van een nauwe band met de samenleving is dat de thema's waarover we werken ook relevant moeten zijn voor diezelfde samenleving. Ik ben er niet van overtuigd dat dit nuttig of noodzakelijk is. Het is belangrijk dat wetenschappers hun onafhankelijkheid bewaren en zelf in belangrijke mate hun eigen onderzoeksthema's kunnen kiezen, op basis van theoretische overwegingen. Ik sta altijd een beetje huiverachtig tegenover pogingen om politici te laten bepalen waarover we onderzoek mogen doen, laat staan dat we ons laten dicteren door een grillige publieke opinie of door machts-hongerige drukkingsgroepen. Als we te dicht aanschurken bij de macht, verliezen we onze onafhankelijkheid, en dat is toch het meest kostbare goed waarover we als wetenschapper beschikken.

Ik zie ook nog een ander voordeel van de trend naar een 'hermetischere' politologie: de term 'hermetisch' is er natuurlijk enkel in de ogen van een bepaald publiek. Naarmate we het contact met de

nationale publieke opinie hebben verloren, hebben we er een heel ander publiek bijgewonnen, voor wie onze geschriften totaal niet hermetisch zijn. De politieke wetenschappen in ons land zijn nu veel sterker internationaal georiënteerd dan enkele decennia geleden. Dat uit zich op alle mogelijke manieren: er wordt meer gepubliceerd in internationale tijdschriften, *the Belgian case* duikt regelmatig op in de belangrijkste internationale congressen en onze vakgroepen zelf zijn internationaler geworden. Ik vermoed dat er in de Lage Landen geen enkele vakgroep politieke wetenschappen meer is waar je gewoon in het Nederlands kan vergaderen, iets wat twee decennia geleden nog bijzonder gebruikelijk was. Al die nieuwe internationale collega's zijn zonder meer een aanwinst: ze zorgen voor nieuwe theoretische perspectieven en ze brengen nieuwe ervaringen binnen. Als we ons te zeer richten op de binnenlandse *politique politicienne* dan snijden we ons af van die internationale uitwisseling die extreem belangrijk is geworden binnen onze discipline. We verliezen misschien voeling met de Belgische samenleving, maar we krijgen daarvoor veel in de plaats.

De eindbalans is in mijn ogen dan ook gemengd: we hebben inderdaad iets verloren in de manier waarop we nu politieke wetenschappen bedrijven, en met collega Dewachter betreur ik dat verlies. Je merkt dat er in de samenleving toch wel nood is aan een ernstigere analyse van het politieke bedrijf, en als de discipline in haar geheel afhaakt, dan laat je die markt over aan beunhazen. Dat is spijtig, maar we moeten ons daarover ook niet al te veel illusies maken. De media pakken graag uit

met alarmkreten, dat zorgt altijd voor goede titels, maar meestal is de inhoud van het stuk de volgende dag alweer vergeten.

Overigens: als men wil dat de sociale wetenschappen (in hun geheel) nog altijd een bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijke debat, dan bestaat daar een bijzonder eenvoudige oplossing voor: zorg voor de nodige structuren. Ik denk dan aan het Nederlandse voorbeeld van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) of het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), waar zeer ernstige en capabele mensen werken en er bijzonder relevant werk wordt verricht. Dergelijke structuren vallen buiten de academische publicatierace en de onderzoekers kunnen het zich dus veroorloven de aandacht te richten op publicaties die relevant en leesbaar zijn. In België ontbreken dergelijke structuren evenwel zo goed als volledig, de verdienstelijke pogingen van de Studiedienst van de Vlaamse Regering niet te na gesproken. Er is evenwel een bijzonder groot schaalverschil tussen de investeringen in België en de instellingen die in Nederland werken. Men kan niet verwachten van universitaire onderzoekers dat ze, 's avonds na hun dagtaak, het werk van de WRR of de SCP nog eens lichtjes overdoen. Als je zoiets ernstig wil doen, dan heb je daarvoor een volwaardige staf nodig, die ook binnen de instelling de eigen carrière kan uitbouwen.

De trend naar een meer gespecialiseerde en academische invulling van de politieke wetenschappen is bovendien onvermijdelijk. Voor onze Nederlandse lezers: in Vlaanderen is het de gewoonte dat rectoren verkozen worden door de universiteit. Dat zorgt voor heuse verkie-

zingscampagnes, met de daarbij horende vage beloften. Een belofte die daarbij geregeld terugkomt is dat men iets zal doen aan het belang dat gehecht wordt aan wetenschappelijke publicaties. Dat is een wat vreemde belofte, omdat men er blijkbaar van uitgaat dat de rector van één Vlaamse universiteit eventjes de internationale publicatiedruk ongedaan kan maken. Misschien was dat vroeger zo, toen iedereen nog 'van de wieg tot het graf' binnen dezelfde instelling bleef en je stamboom belangrijker was dan je wetenschappelijke profiel. Maar we worden nu al lang niet meer enkel beoordeeld door de eigen instelling. Veel belangrijker is het oordeel van tijdschriftreviewers, commissies van NWO en FWO, Europese jury's, buitenlandse juryleden van doctoraten en aanwervingscommissies die beslissen over het lot van onze voormalige doctorandi. Mijn ervaring is dat er binnen al die gremia toch een merkwaardige consensus bestaat over wat nu precies een goede wetenschapper is. Het is gewoon onmogelijk om zich nog aan die consensus te

onttrekken en te doen alsof je ergens in Vlaanderen de tijd kan laten stilstaan. De Vlaamse politieke wetenschappers zijn geen eiland, maar volgen gewoon de internationale trends.

Het is intussen twee decennia geleden dat enkele jonge Turken het initiatief namen om van *Res Publica* een moderner, eigentijds tijdschrift te maken. We geloofden toen oprecht dat er in de Lage Landen voldoende wetenschappelijk talent was om ook in het Nederlands te publiceren. Dat model heeft het ongeveer twintig jaar volgehouden en verdwijnt met dit nummer. De evolutie is dus veel sneller gegaan dan we toen voor mogelijk hadden gehouden. Aan de ene kant is er het besef dat we toen mee hebben gezorgd voor een noodzakelijke 'update' van de discipline. Aan de andere kant is het ook pijnlijk vast te stellen dat de nieuwe generatie politicologen het niet langer belangrijk vindt om in het Nederlands te publiceren. Zoals we als politieke wetenschappers maar al te goed weten: de revolutie eet haar eigen kinderen op.

Waarom Dewachter gelijk heeft

Bart Maddens (hoofdredacteur 2005-2007)

Een van de laatste bijdragen van Wilfried Dewachter aan *Res Publica* verscheen in 2003: 'De moeilijke voorwaarden van een democratisch partijcongres'. Het artikel zou vandaag niet meer door het review-proces geraken. Het theoretische kader is ondermaats, om niet te zeggen totaal afwezig. De auteur expliciteert nergens welke methodologie hij hanteert. De gebruikte concepten worden amper gedefinieerd. Er worden enkel Belgische partijen geanalyseerd, maar die caseselectie wordt niet gemotiveerd. Naar het achterliggende comparatieve onderzoeksdesign heeft de lezer het raden. Het is volstrekt onduidelijk wat de afhankelijke variabele is in het onderzoek, laat staan dat er onafhankelijke variabelen worden vermeld en theoretisch gefundeerde hypothesen over de relatie daarvan met de afhankelijke variabele worden geformuleerd en getoetst. Kortom, een *desk reject* lijkt me de meest waarschijnlijke uitkomst van de review-procedure.

Er was natuurlijk wel dat ene kleine detail. Ik aarzel om het hier te vermelden, want het verzinkt werkelijk in het niets naast de hoger vermelde wetenschappelijke mankementen van het artikel. Maar toch: als je het artikel hebt gelezen, dan weet je perfect hoe congressen in België worden georganiseerd, welke technieken de partijleiding gebruikt om de deelne-

mers aan congressen te manipuleren, welke kloof er gaapt tussen de partijdemocratie op papier en de oligarchie in de praktijk.

Hoe zou de politicoloog van vandaag onderzoek doen naar de rol van partijcongressen? Die zou snel een of ander vergelijkend databestand downloaden met een paar variabelen over de rol van congressen. Data die bijvoorbeeld gebaseerd zijn op een expertsurvey, waarbij andere politicologen de vraag moeten beantwoorden 'Hoe belangrijk is het partijcongres in de besluitvorming van deze partij?'. 'Zeer belangrijk, belangrijk, een beetje belangrijk, enzovoort.' Die politicoloog zou vooral tijd stoppen in het lezen van de theoretische literatuur over types van partijen, besluitvorming in partijen, partijverandering, ... Het resultaat zou een gesofisticeerd diagram zijn waarin pijltjes aangeven welke factoren welke impact hebben op de rol van congressen, volgens de uit de theorie afgeleide hypothesen. Vervolgens zou de politicoloog zich inwerken in een of andere fancy statistische techniek om het analytische model te toetsen aan de empirie. Dat alles zou uitmonden in een artikel dat als titel zou kunnen hebben 'The impact of the congress on intra-party decision-making. A multilevel comparative analysis of seventeen European democracies'. Klinkt lekker wetenschappelijk. Met wat

geluk is de uitkomst van de reviewprocedure dan ook *resubmit with minor revisions*. Bingo!

Hoe anders ging Wilfried Dewachter te werk. Decennialang woonde hij zelf alle grote partijcongressen bij, die meestal in het weekend plaatsvonden. Als er te veel congressen waren in korte tijd, dan stuurde hij een medewerker. Dewachter ging achteraan zitten en observeerde. Hoeveel aanwezigen zitten er in de zaal? Hoe evolueert dat van dag tot dag? Hoeveel keer wordt er gestemd? Hoe wordt er gestemd? Wat is de uitkomst? Wie houdt een toespraak? Hoeveel applaus is er voor die toespraak? Tegelijkertijd hield hij nauwgezet bij wat er in de kranten over het congres werd geschreven. In de wandelingen wisselde hij met politici en andere deelnemers van gedachten over de impact van het congres. Nadien ging hij na wat er gebeurde met de goedgekeurde congresresoluties, of die bijvoorbeeld werden opgenomen in het verkiezingsprogramma van de partij en later eventueel in het regeerakkoord. Het resultaat is een schat aan informatie. Wat een geluk dat *Res Publica* in 2003 geen strenge wetenschappelijke reviewprocedure hanteerde, want anders was al die informatie in de schuif van Dewachter blijven liggen.

Voor Wilfried Dewachter en zijn generatiegenoten bestond de kerntaak van de politieke wetenschappen eruit om via zorgvuldig speurwerk de werkelijke processen van machtsverwerving en machtsuitoefening bloot te leggen. Daarbij vonden zij het evident om in de eerste plaats te focussen op de Belgische politiek. Zij gingen er immers van uit dat een oppervlakkige kennis van een politiek systeem

niet volstaat om de werking ervan te doorgronden. Vandaar ook dat zij zich minder aangetrokken voelden tot vergelijkend onderzoek, dat automatisch minder diepgang heeft. Let wel, Dewachter en zijn tijdgenoten waren wel degelijk goed vertrouwd met de gangbare theorieën en modellen uit de internationale vergelijkende literatuur. Alleen maakten ze daar spaarzamer gebruik van en pasten ze die enkel toe in de mate dat die een meerwaarde hadden om de Belgische politiek te begrijpen.

De drang om de politiek echt te doorgronden vertaalde zich ook een symbiose tussen politieke wetenschappen en journalistiek. Politicologen maakten dankbaar gebruik van de informatie die ze kregen van wetstraatjournalisten. Omgekeerd schreven die journalisten in hun krant graag over wat er in *Res Publica* verscheen. Geregeld publiceerden die journalisten ook zelf artikels in *Res Publica*. Artikels die, hoeft het gezegd, uiterst onwetenschappelijk waren volgens de hedendaagse normen.

Een mooi voorbeeld daarvan zijn de politieke jaaroverzichten van Mark Deweerd, die eerst wetstraatjournalist was bij *De Standaard* en nadien bij *De Tijd*. Het zijn de politieke jaarboeken die veruit het meest beduimd zijn in het rijtje *Res Publica's* op mijn bureau. Sterker nog, voor mij valt de recente politieke geschiedenis van België uiteen in twee tijdperken. Er is het jaarboektijdperk dat loopt tot en met 2006, en het postjaarboektijdperk, dat begint in 2007.

In dat jaar besliste de redactie inderdaad om te stoppen met de politieke jaarboeken. Die waren schadelijk voor de academische reputatie van *Res Publica* vond

men. Stel je voor, er waren politicologen die hun bijdrage aan het jaarboek in hun bibliografie opnamen als 'internationale publicatie', terwijl dat artikel enkel maar feitelijke informatie bevatte over de Belgische politiek tijdens het afgelopen jaar. In werkelijkheid waren er halfweg het vorige decennium amper nog onderzoekers te vinden die bereid waren om daar tijd in te steken.

Wat is het resultaat? Gedetailleerde informatie opzoeken over een gebeurtenis uit het jaarboektijdperk (Waarom startte het Vlaamse parlement een belangenconflict tegen die federale wet en wat was het resultaat daarvan? Wat werd er precies beslist bij de begrotingscontrole van dat jaar?) is een fluitje van een cent, met dank aan Mark Deweerdt. Voor het postjaarboektijdperk is het, alle moderne hulpmiddelen ten spijt, veel omslachtiger om die informatie terug te vinden.

De politicologen die vroeger in *Res Publica* schreven, hadden ook de ambitie om

hun inzichten over de werking van de Belgische politiek te laten doorstromen naar een breed publiek. Want uiteindelijk was het wel de belastingbetaler die hun onderzoek betaalde en die daarvoor wat in ruil mocht krijgen. Het was ook omwille van die bredere maatschappelijke opdracht dat de samenwerking met de journalisten werd gekoesterd. Dat was ook de reden waarom er, als vanzelfsprekend, in het Nederlands werd geschreven.

De verengelsing van *Res Publica* – die ik betreur – zal het hermetische en wereldvreemde karakter van de politieke wetenschappen enkel maar versterken. De kloof tussen de echte politiek en – wat Dewachter noemt – de parallelle wereld van de politicologie, zal enkel maar breder worden. En wat is dan de maatschappelijke meerwaarde van die aparte politologische werkelijkheid? Dat is niet altijd even duidelijk.

Politicologie en politici, twee aparte werelden

Carl Devos (hoofdredacteur 2008-2011)

Collega Dewachter heeft behoorlijk gelijk als hij stelt dat politici de voeling met *Res Publica* verloren zijn. Maar die vaststelling hoort thuis in een breder perspectief. Dat van de verwijdering tussen politici en politicologen. Dat is niet nieuw want een geleidelijk proces kent verschillende oorzaken en heeft voor- en ook nadelen.

Dat politici vandaag minder geneigd zijn om politiek-wetenschappelijke tijdschriften, zoals *Res Publica*, ter hand te nemen, heeft te maken met de verandering van de stiel van politicus en van die van politicoloog. Ze zijn allebei actief in een veranderende samenleving.

De politicologie is in recente decennia verder geprofessionaliseerd en in hoge mate gespecialiseerd. Die emancipatie was nodig om de discipline los te maken van de vaak overheersende beschrijvende-institutionele benadering en van hun verbinding van het politieke systeem waarin ze functioneerde. In die tijden waren publicaties inderdaad toegankelijker voor niet-politicologen, maar werden ook vragen gesteld over hun werkelijk toegevoegde en wetenschappelijke waarde en het unieke karakter van de politicologie.

Binnen de hedendaagse politicologie hebben generalisten het moeilijk en zijn de meeste collega's diep gespecialiseerd in een dikwijls eerder streng afgebakend onderwerp. Wie buiten die afbakening

actief is, kan vaak niet meer volgen. Dat geldt ook voor ervaren politicologen die in andere onderwerpen gespecialiseerd zijn. Het is voor een niet-academisch publiek, zoals politici, steeds moeilijker geworden om de taal (jargon), theoretische kaders, methoden, invalshoeken of paradigma's van de wetenschappelijke publicaties te begrijpen. Die publicaties, ook over Belgische cases, moeten immers om kwaliteitsredenen aansluiten bij geldende internationale vakliteratuur, en dus in eerste instantie voor de gemeenschap van *peers* bruikbaar en begrijpelijk zijn. Dat is de referentiegroep van de politicoloog-auteur, dat is hun lezerspubliek. Niet, of alvast in veel mindere mate, de politici waarover hij en zij eventueel schrijven.

De verengelsing van *Res Publica* zal helpen, als het tijdschrift een eigen invalshoek en identiteit kan behouden, om het een plaats te geven binnen en aansluiting te vinden met de internationale gemeenschap van onderzoekers, en zal daarmee ook gemakkelijker auteurs kunnen aantrekken. Maar die belangrijke historische stap zal de verwijdering, indien mogelijk, van politici nog vergroten. Vandaag lijkt dat evenwel steeds minder tot geen criterium meer te zijn. Die bekommernis stamt uit een eerder tijdperk.

Veel verder dan het abstract komen de niet-politicologen (en nogal wat poli-

ticologen) doorgaans niet. Vaak moeten gespecialiseerde auteurs allerlei verregaande 'veronderstellingen' maken over de complexe wereld die ze willen bestuderen, teneinde die te kunnen vatten in internationaal vergelijkende data, literatuur en methoden. Die veronderstellingen zijn vanuit wetenschappelijk oogpunt zeer verdedigbaar, maar maken ze ook 'wereldvreemd' voor wie ze vanuit een 'realistisch' beleidsperspectief leest. Voor nogal wat ervaringsdeskundigen gaan de abstracties en vereenvoudigingen van de auteurs van politicologisch onderzoek te ver om ze nog te kunnen volgen.

In die publicaties is zelden vereist om de maatschappelijke of beleidsbetekenis van de bijdrage aan te tonen. Wat telt, is de wetenschappelijke verdienste. Al zijn er best veel onderzoekers die hun onderzoek ook buiten de klassieke wetenschappelijke tijdschriften publiceren. Dat kan dan wel op een manier die dat werk voor een breed publiek toegankelijk maakt. Denk aan de vele stukken van politicologen die in onder andere *Samenleving en Politiek* verschijnen, een blad dat politici en journalisten wel opvolgen.

De toenemende publicatiedruk heeft ook geleid tot bijdragen die soms relevanter zijn voor de auteur dan voor de lezer. Laat staan voor een lezer buiten de academische wereld. De versnippering van het onderzoek in vele aparte afleveringenpublicaties om het cv te versterken, hebben de geloofwaardigheid van individuele publicaties niet altijd goed gedaan. Ook omdat het een lucratieve onderneming is die inspeelt op de behoeften binnen de internationale onderzoeksgemeenschap, zijn er ondertussen veel tijdschriften en veel

publicaties, zodat die laatste last hebben van een inflatoir effect.

Er is ook zelden consensus binnen de gemeenschap van onderzoekers, zodat de boutade dat voor elke mening wel een wetenschapper gevonden kan worden die ze zal onderbouwen niet ver van de werkelijkheid staat. Niet enkel het gezag van de wetenschappelijke publicaties van de politicoloog is aangetast, ook het gezag van de politicoloog en zelfs het gezag van het hele wetenschappelijke bedrijf is afgenomen. Dat geldt ook voor nogal wat andere professies en functies.

Daarenboven produceert men ook buiten de politicologie heel wat onderzoek over politiek, ruim omschreven. Niet enkel binnen de universiteiten. Het monopolie op wetenschappelijk onderzoek zijn de universiteiten verloren, als het ooit bestaan heeft. Vaak doen die andere onderzoekers meer moeite om hun onderzoek te vertalen naar een breed publiek of laat dat onderzoek dat ook veel meer toe.

Er zijn dus heel wat redenen die verbonden zijn aan de politicologie zelf, die maken dat er een verwijdering is tussen de politicologen en de politici. En dat *Res Publica* dus niet meer op de leestafel van politici terechtkomt. Dat verminderd contact is zelden een bewuste strategie, maar eerder het resultaat van het organisch uit elkaar groeien. Het kan de onafhankelijkheid van de politicologie versterken. Maar het is ook een verlies. Voeling met het politieke bedrijf is ook voor het wetenschappelijk onderzoek, een ander metier dan duiding voor een breed publiek, inspirerend en leerrijk. Het bevordert de realiteitswaarde van onderzoek als het uitgevoerd wordt door auteurs die weten

hoe het onderwerp dat zij bestuderen zich in de werkelijkheid, met inbegrip van alle nuances en soms ononderzoekbare facetten, gedraagt. Want uiteindelijk is dat wat ook de politicologie moet doen: sociale werkelijkheid verklaren. Het is een vaststelling, veel meer dan een verwijt, dat sommige politicologen weinig kennis hebben van echte – in tegenstelling tot een voor de wetenschap opgestelde versie daarvan – politiek, in brede zin. En daar soms zelfs maar matig in geïnteresseerd zijn. Nogal wat politici zijn daarvan op de hoogte. Anderen storen zich dan weer aan de ‘onwetenschappelijke’ rol die sommige politicologen in de publieksduiding opnemen.

Maar ook politici zijn de voorbije decennia in een ander vak terechtgekomen. Een waarin er minder tijd en nood is aan politicologische lectuur lezen. Sommigen zouden dat als de professionalisering en specialisering van het politieke ambt om-

schrijven. Beroepspolitici doen bijvoorbeeld minder aan dienstbetoon, hebben vaak minder eigen netwerken in het middenveld en studeren zelf minder lang en grondig dossiers in omdat ze daarvoor professionele ondersteuning hebben, via debatfiches bijvoorbeeld, en nu eenmaal over heel veel zaken tegelijk snel de juiste mening moeten hebben. Die beweegt conform de markt wetten van de 24/7-nieuwseconomie. In hun wereld is er nu eenmaal, voor de meeste politici, minder tijd of behoefte om politicologisch onderzoek, dat ze veel minder begrijpen dan vroeger, te lezen.

Politicologen en politici bedrijven niet enkel een heel andere discipline, behalve het onderwerp hebben zij steeds minder gemeenschappelijk. Dat *Res Publica* dan niet langer de brugfunctie tussen die groepen kan opnemen, kan moeilijk verbazing wekken.

Slechts nu en dan een bui

loop van Holsteyn (hoofdredacteur 2012-2016)

Begrijp ik hem goed, dan is professor emeritus Wilfried Dewachter een enigszins somber gestemd man. Politicologie en politiek zijn te zeer van elkaar verwijderd geraakt. De wetenschap der politiek geraakt verder en verder weg van de politieke praktijk. Politicologisch onderzoek lijkt 'hermetisch' te zijn geworden, zich richtend op specifieke, niet zelden in termen van ambitie bescheiden onderzoeksvragen die allicht wetenschappelijk erg verantwoord maar maatschappelijk nogal futiel en steriel zijn. Als de resultaten ervan dan ook nog eens in formele modellen worden gepresenteerd, minder in tekst dan in coëfficiënten worden uitgedrukt en in weinig soepel Engels worden verwoord in her en der verschijnende internationale tijdschriften, ja, dan is de wereld van de hedendaagse politicoloog in de Lage Landen een wezenlijk andere dan die van de actieve politicus of zelfs maar de sterk in politiek geïnteresseerde Belgische of Nederlandse burger. Trouwens, hij kan daarbij verwijzen naar de omvorming van *Res Publica* – *Politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen* tot *Res Publica* – *Politics of the Low Countries*. Om daar in eigentijds Engels aan toe te voegen: "I rest my case."

Als dat zo ongeveer de positie van Dewachter is, dan somber ik van harte een beetje met hem mee. Keek ik dertig jaar geleden om me heen in de vakgroep Politieke Wetenschap, dan zag en hoorde

ik vrijwel uitsluitend Nederlandse politicologen van wie een deel zich actief richtte op de bestudering van het eigen politiek-bestuurlijke systeem. Als ik de samenstelling van het huidige Leidse Instituut voor Politieke Wetenschap bekijk, zie ik een meerderheid van collega's van buitenlandse scholing en komaf, voor wie de term 'Lage Landen' waarschijnlijk geen enkele betekenis heeft; de voertaal bij vergaderingen en aan de lunchtafel is Engels. En ik heb weliswaar directe, actieve betrokkenheid gehad bij de overgang van *Res Publica* van een Nederlandstalig naar een Engelstalig tijdschrift, maar voelde me er bepaald niet vrolijk of gelukkig bij. Omdat het de laatste jaren niet of nauwelijks meer ging zoals het moest – dat wil zeggen met een voldoende ruim aanbod van hoogwaardige, toegankelijke Nederlandstalige wetenschappelijke bijdragen – moet het in de toekomst maar zoals het – hopelijk – gaat, met Engelstalige bijdragen waarin de politiek der Lage Landen centraal staat of althans op enigerlei wijze aan bod komt. Het is niet anders.

Maar, als Dewachter door het raam naar de politicologie kijkt en vooral en voortdurend regen denkt te zien, meen ik dat het herhaaldelijk droog en zonnig is, met slechts af en toe een bui, dat wel. Ik ben een tandje optimistischer gestemd dan de oud-hoogleraar en een der *founding fathers* van *Res Publica* en zie wel degelijk nog altijd de interessante en re-

levante verbanden tussen de wetenschap en de praktijk van de politiek. Waarbij ik me overigens ongemakkelijk voel bij de suggestie dat het vroeger beter was. De meeste goede oude tijden blijken bij nadere beschouwing toch vooral oude tijden geweest te zijn.

De redenen van mijn voorzichtige, ingetogen optimisme? Allereerst een principiële kanttekening, namelijk dat de wetenschap der politiek en de politieke praktijk in essentie gescheiden werelden zijn en moeten zijn. Dat praktiserende politici misschien andere accenten in politicologisch onderzoek zouden willen zien, is als zodanig van weinig of geen belang. Sterker, ik zie liever niet te veel directe bemoeienis van 'de' politiek met 'de' wetenschap. Politicologen in academies staan in dienst noch werken in opdracht van politici of beleidsmakers. Idem voor de bevindingen van het politicologisch onderzoek. Dat die niet direct bruikbaar zijn voor politici, politiek en beleid, is niet per se een probleem. Wetenschappelijk onderzoek kan en mag vooral praktijk- en beleidsgericht zijn, maar hoeft dat zeker niet te zijn. Wetenschappelijk onderzoek moet vanuit zijn aard in alle gevallen ten dienste staan van de wetenschap; maatschappelijke relevantie is een voornaam nevendoeel, soms aantrekkelijke bijvangst op korte of langere termijn.

Daarbij komt dat ook eigentijds politicologisch onderzoek, gepubliceerd in obscure Engelstalige bladen voor het grote publiek, nog altijd zijn weg naar een ruimer publiek van politiek geïnteresseerden, zoals journalisten en politici, kan vinden. Zeker, dat gaat niet vanzelf; niet zelden zal een publicatie in een top- dan

wel gespecialiseerd nichetijdschrift niet eenvoudig te vinden en volgen zijn voor een relatieve buitenstaander. Daar is een vertaalslag voor nodig, in meerdere opzichten: minder zwaar theoretisch, minder aandacht voor alle methodologische overwegingen en statistische bewerkingen en daarenboven de omzetting van Engels naar Nederlands. De rubriek 'Onderzoek uitgelicht' in *Res Publica* was een bescheiden poging daartoe. In de massamedia der Lage Landen zijn de politicologen wel degelijk hoorbaar, leesbaar en zichtbaar als het gaat om duiding en commentaar – naar mag worden gehoopt op basis van onderliggend empirisch politicologisch onderzoek. Nederlandstalige publicaties in de vorm van bundels zien met regelmaat het licht; denk ook aan *Democratie doorgelicht: Het functioneren van de Nederlandse democratie*, dat verscheen in 2011 en waarin tientallen politicologen en bestuurskundigen verslag uitbrengen van een omvattende 'evaluatie van het Nederlandse democratische bestel'. Een grotere gelijktijdige maatschappelijke betrokkenheid van politicologen en verwante wetenschappers en hun werk is zelden vertoond.

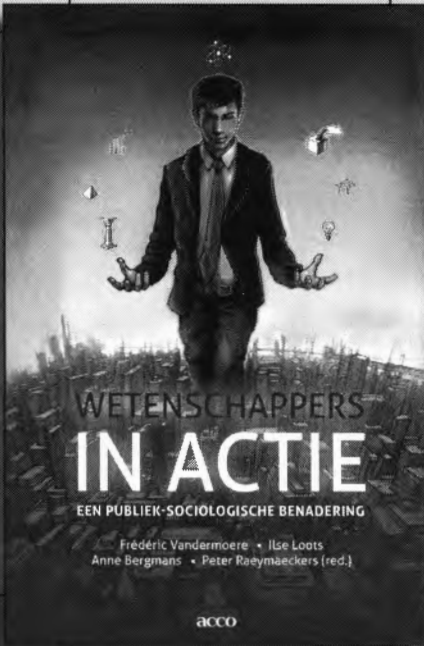
Voor het 'thuis brengen' van onderzoek en onderzoeksbevindingen is ook iets als Stuk Rood Vlees (SRV) van groot belang. Die blog, die is opgezet en wordt onderhouden door jonge politicologen (althans veel jonger dan Dewachter), is juist bedoeld om de mogelijk groeiende kloof tussen wetenschap en praktijk te dichten of beter: te overbruggen. "Ons onderzoek komt uiteindelijk terecht in wetenschappelijke tijdschriften die door technisch jargon en ontoegankelijke uitverijzen louter

gelezen worden door vakbroeders. Dat is zonde, want de relevantie van politicologisch onderzoek gaat veel verder dan de muren van de ivoren toren. Ons belangrijkste doel is dan ook om politicologisch onderzoek toegankelijk te maken voor een breder publiek [...]”. Als een dergelijke keuze en positiebepaling van jonge, internationaal hard aan de weg timmerende SRV-politicologen Dewachter niet een moment zijn somberte kan doen vergeten...

En vergeet de bijdragen niet van politicologen in staatscommissies, die voor het politiek-bestuurlijke bestel belangrijk zijn. De momenteel actieve Staatscommissie Parlementair Stelsel kent onder haar acht leden in de personen van Tom van der Meer en Ruud Koole twee actieve hoogleraren politieke wetenschap, plus de hoogleraar parlementaire geschiedenis Carla van Baalen. Wie de voorlopige rapportage *Tussenstand* van juni 2018 leest, ziet de doorwerking van politicologisch onderzoek en onderzoeksbevindingen, te meer omdat in de vorm van een digitale werkruimte als ‘buitenring’ ook overige politicologen hun inbreng konden hebben bij de werkzaamheden van de commissie en die commissie voor deelvraagstukken nader onderzoek heeft uitgelokt. Het ligt

voor de hand dat dit in het eindrapport dat dit jaar verschijnt niet anders zal zijn, waarna ongetwijfeld andere politicologen de alsdan gepresenteerde diagnose en oplossingsrichtingen van kritische commentaar zullen voorzien. Ook de afbreker bouwt immers op, wist Louis Paul Boon al.

Ik geef toe, door bovenstaande opmerkingen te maken in reactie op de al te sombere positie van Dewachter moet ik uitkijken dat ik niet doorsla. Dat ik niet alleen zonnige kanten zie en buiige perioden dreig te vergeten of negeren. Er zijn steriele onderzoeksvragen, er bestaan ondoorgroendelijke publicaties, er wordt soms cynisch gedacht puur aan de lengte van het cv en niet ook aan de politieke betekenis en maatschappelijke doorwerking ervan. Maar ik zie ook dat nog altijd politicologen de relatie en confrontatie met de praktijk aangaan, ik merk dat vanuit de praktijk het contact wordt gezocht met politicologen, vanwege hun expertise en onderzoek. Noem me naïef doch liever hoopvol, maar laat me geloven dat in dit verband *Res Publica – Politics of the Low Countries* toch ook van betekenis kan en zal zijn voor de politicologie en de politiek in de Lage Landen.

Frédéric Vandermoere, Ilse Loots, Anne Bergmans, Peter Raeymaeckers

Wetenschappers in actie

Een publiek-sociologische benadering

ISBN 9789463446808
€23,50 (excl. verzendingskosten)

De academici die in dit boek aan het woord komen, verlaten de ivoren toren en verkennen de wereld van de publieke sociologie. Ze reflecteren over die dingen waarvoor vaak geen plaats is in een wetenschappelijk artikel. Het gaat om de interactie tussen sociale wetenschappers en actoren zoals klimaatactivisten, overheden, hulpverleningsorganisaties, daklozen, en vele andere publieken. Het boek beschrijft de mogelijkheden en moeilijkheden in het professionele (samen)werken met deze publieken.

Met bijdragen van Anne Bergmans, Didier Boost, Dries Coertjens, Pieter Cools, Ann Crabbé, Anika Depraetere, Dries Dingenen, Koen Hermans, Ilse Loots, Bert Morrens, Peter Raeymaeckers, Thomas Swerts, Ewoud Vandepitte, Frédéric Vandermoere, Marlies Verhaegen en Gert Verschraegen.

“Er is niet veel reflectie op de eigen onderzoekspraktijken in Vlaanderen. Dit is het eerste boek over publieke sociologie in het Nederlandse taalgebied. De onderzoekers presenteren zich als Antwerpse school, maar de reflectie op de eigenheid van die Antwerpse school maakt het boek interessant voor een veel ruimer publiek.”
Raf Vanderstraeten – Universiteit Gent, Centrum voor Sociale Theorie

“Dit boek is een erg welkome bijdrage in de discussie over de maatschappelijke rol van wetenschappers. Het is een uitnodiging om de praktijk van de publieke sociologie heruit te vinden. Dit is erg relevant binnen de thematiek van sociale én ecologische rechtvaardigheid.”
Barbara Van Dyck – Onderzoekster en activiste

“Het is lovenswaardig dat de auteurs zich over hun wetenschappelijke en maatschappelijke rol bezinnen en hun inzichten te boek stellen. Andere onderzoekers kunnen uit hun ervaringen leren, evenals studenten en de publieken die de auteurs door hun onderzoek willen aanspreken en betrekken.”
Michiel Van Oudheusden – SCK en KU Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek

Het potentieel van denktanks als strategische partner in beleidsvorming

Bert Fraussen en Darren Halpin

SAMENVATTING VAN

Fraussen, B., & Halpin, D. (2017). Think tanks and strategic policy-making: The contribution of think tanks to policy advisory systems. *Policy Sciences*, 50(1), 105-124.

Bij het zoeken naar antwoorden op de grote maatschappelijke uitdagingen van de toekomst, zoals vergrijzing en klimaatopwarming, rekenen beleidsmakers vaak op inzichten van maatschappelijke stakeholders en experts, zoals belangengroepen, denktanks, bedrijven en academici. Daarbij moeten die externe partners niet alleen voldoende kennis in huis hebben, maar ook beschikken over een brede en toekomstgerichte blik.

Onze centrale assumptie is dat denktanks alvast in theorie uniek geplaatst zijn om die rol als strategische partner in beleidsvorming te vervullen. We definiëren denktanks hierbij als organisaties die onderzoek verrichten en op basis daarvan het maatschappelijke debat en politieke beleid proberen vorm te geven. Denktanks verbonden aan bedrijven of de overheid sloten we dus uit van onze studie (voor meer achtergrond over wat een organisatie tot denktank maakt, zie Pautz (2011) en Fraussen en Pattyn (2016) voor

een toepassing op de Belgische context). Op basis van eerder onderzoek belichten we drie kenmerken die volgens ons cruciaal zijn om als strategische partner in beleidsvorming te functioneren. Vooreerst moet een organisatie een hoge mate van *autonomie* hebben, waarbij er voldoende ruimte is om een eigen inhoudelijke koers te bepalen. Daarnaast is voldoende *onderzoekscapaciteit* essentieel. Om niet alleen aan te geven *wat* er moet gebeuren, maar ook *hoe* dat *beleidsmatig* en *politiek* gerealiseerd kan worden, is interne expertise daarover essentieel. Een derde element betreft een *langetermijnvisie*, gekoppeld aan een pioniersmentaliteit, met een focus op onderbelichte thema's en oplossingen die de platgetreden paden verlaten.

In ons onderzoek analyseerden we de strategische capaciteit van denktanks door na te gaan in welke mate ze over die drie eigenschappen beschikken. We focus-ten daarbij op de Australische context. Australië heeft een vrij sterk ontwikkeld

denktanklandschap, dat veel gelijkenissen vertoont met de diversiteit aan denktanks in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, zij het op een kleinere schaal. We selecteerden uit een populatie van 59 denktanks die op nationaal niveau opereren 30 denktanks met een minimum aan zichtbaarheid in de politieke arena, waarvan er 21 (70%) bereid waren deel te nemen aan een semigestructureerd interview.

Een eerste vaststelling was dat bij veel denktanks effectief een *pioniersmentaliteit* heerst. Op de vraag waarom ze een bepaald dossier prioriteit gaven, beklemtoonden quasi alle denktanks dat ze werken rond thema's die zij belangrijk vinden én die geen aandacht krijgen van andere organisaties. Dat wijst op een belangrijke troef van denktanks: eerder dan te werken rond dossiers die al op de politieke agenda staan of standpunten in te nemen die aansluiten bij bestaand beleid of waarvoor ze politieke bondgenoten hebben en dus snel resultaten kunnen boeken, proberen ze onderbelichte kwesties onder de aandacht te brengen. Die pioniersmentaliteit is voor veel organisaties gekoppeld aan een sterke focus op de lange termijn: ze proberen proactief en over een lange periode te investeren in een beperkt aantal dossiers, eerder dan steeds te reageren op zaken die de plotse aandacht van journalisten en beleidsmakers weten te kapen. Daarin verschillen ze sterk van andere politieke organisaties, zoals politieke partijen en belangenorganisaties, waarvan leden verwachten dat ze snel en effectief inspelen op de steeds veranderende politieke actualiteit (voor een discussie over het specifieke karakter van partijstudiediensten, zie Pattyn et al. (2014)).

Wat de andere twee dimensies betreft, autonomie en onderzoekscapaciteit, is er meer variatie onder de bevraagde denktanks. Wat *autonomie* betreft, focussen we hier op beleidsinhoudelijke autonomie, meer specifiek de flexibiliteit om rond verschillende thema's te werken en domeinoverschrijdende beleidsvoorstellen te formuleren. Dat vereist een vrij generalistische missie, die denktanks de nodige bewegingsruimte geeft. Hoewel er uiteraard denktanks zijn die zich beperken tot één beleidsdomein, zoals milieu of defensie, vinden we onder de prominentste denktanks vooral organisaties met een erg algemeen geformuleerde missie (bijvoorbeeld "politieke, sociale en economische ongelijkheid verminderen" of "het politieke debat en beleid vormgeven door relevant onderzoek"), waardoor ze hun aandacht op diverse thema's kunnen richten en gemakkelijker voorstellen kunnen formuleren die verschillende beleidsdomein overschrijden. Daarbij moeten we één belangrijke kanttekening maken. Hoewel denktanks geen leden hebben die hun inhoudelijke vrijheid aan banden kunnen leggen, kan de financiële afhankelijkheid van bepaalde sponsors uiteraard wel een belangrijke rol spelen. De mate waarin een denktank zijn inkomstenbronnen diversificeert, en die potentiële afhankelijkheid minimaliseert of beperkt tot thematische sturing, is evenwel vaak moeilijk in te schatten.

Ook wat betreft *onderzoekscapaciteit* zijn onze resultaten niet eenduidig. Enerzijds vormt de focus op onderzoek een van de belangrijkste onderscheidende kenmerken van denktanks. Uit onze studie bleek dat ze een "reputatie voor intellectuele

kwaliteit en geloofwaardigheid” absoluut cruciaal vinden, en dat veel belangrijker vinden dan regelmatige toegang tot beleidsmakers of zichtbaarheid in de media (in lijn met vorig onderzoek, zie onder meer 't Hart en Vromen (2008)). Anderzijds wordt die ambitie niet steeds weerspiegeld in de financiële middelen en stafcapaciteit. Zo hebben veel denktanks een zeer beperkt aantal medewerkers, wat hun slagkracht beperkt en hen vaak afhankelijk maakt van een netwerk van geaffilieerde academici. De vraag is in welke mate die beperkte capaciteit denktanks in staat stelt publicaties te realiseren die een wetenschappelijke toets doorstaan, of dat hun bijdrage eerder beperkt blijft tot academisch werk vertalen naar soundbites voor journalisten en beknopte en vlot leesbare rapporten voor beleidsmakers (zie Stone, 2007).

Onze conclusie is dat hoewel het theoretische potentieel van denktanks om bij te dragen aan strategische beleidsvorming erg groot is, veel denktanks die rol niet optimaal kunnen vervullen door een gebrek aan autonomie en onderzoekscapaciteit. Denktanks met de ambitie een strategische beleidspartner te worden, moeten met andere woorden meer inzetten op transparantie en intellectuele geloofwaar-

digheid. Zo niet dreigen sommige denktanks dichter op te schuiven in de richting van belangengroepen en opiniemakers en ook op die manier gepercipieerd te worden door beleidsmakers.

Bibliografie

- Fraussen, B., & Pattyn, V. (2016). Denktanks in België: onbekend en onbemand. *Samenleving en Politiek*, 23(5), 70-78.
- 't Hart, P., & Vromen, A. (2008). A new era for think tanks in public policy? International trends, Australian realities. *Australian Journal of Public Administration*, 67(2), 135-148.
- Pattyn, V., Van Hecke, S., Brans, M., & Lieber, T. (2014). Tussen politieke partijen en think tanks: een verkennende analyse van de Vlaamse partijstudiediensten. *Res Publica*, 3, 293-316.
- Pautz, H. (2011). Revisiting the think-tank phenomenon. *Public Policy and Administration*, 26(4), 419-435.
- Stone, D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. *Public Administration*, 85(2), 259-278.

Parlementarisering als tweerichtingsverkeer

Een verklaring voor voorafgaande parlementaire consultatie bij militaire operaties

Daan Fonck en Yf Reykers

SAMENVATTING VAN

Fonck, D., & Reykers, Y. (2018). Parliamentarisation as a two-way process: Explaining prior parliamentary consultation for military interventions. *Parliamentary Affairs*, 71(3), 674 – 696.

De traditionele dominantie van de uitvoerende macht over het buitenlandse beleid wordt in toenemende mate in vraag gesteld. In verscheidene westerse democratieën wordt immers een groeiende parlementaire betrokkenheid waargenomen, in het bijzonder in beslissingen omtrent deelname aan buitenlandse militaire operaties. Dat is opvallend, aangezien de beslissing tot oorlogsvoering lange tijd als het regeringsdomein bij uitstek werd beschouwd.

Ondanks een groeiende academische interesse voor het verklaren van die trend tot 'parlementarisering', ligt de focus vooralsnog voornamelijk op de motivaties van het parlement zelf. De belangen en de rol van de uitvoerende macht daarin blijven tot op heden onderbelicht. In dit onderzoek argumenteren we dat naast het parlement ook de regering vragende partij kan zijn om het parlement te betrek-

ken bij dergelijke beslissingen. We reiken daarbij een nieuw theoretisch kader aan om gevallen van parlementarisering van het buitenlands en veiligheidsbeleid te verklaren.

In deze publicatie bestuderen we de Belgische regeringsbeslissingen om deel te nemen aan de militaire interventies in Libië (2011) en Irak (2014). Hoewel die beslissingen grondwettelijk gezien een prerogatief van de regering zijn, werden ze beide onderworpen aan voorafgaande goedkeuring door het parlement. Onze analyse van beide besluitvormingsprocessen toont aan dat deze opmerkelijke gevallen van parlementarisering niet enkel voortkwamen uit een parlementair activisme, maar dat de belangen en strategieën van de uitvoerende macht om legitimiteit en steun te verwerven evenzeer een rol speelden en mogelijk zelfs doorslaggevend waren.

Theoretisch kader

Gebaseerd op inzichten uit *rational choice institutionalism* identificeren we een aantal mogelijke voorkeuren en strategieën van de wetgevende én de uitvoerende macht om het parlement te betrekken bij beslissingen aangaande buitenlandse militaire operaties. We vertalen dat in twee hypothesen.

De eerste hypothese stelt dat parlementarisering voortkomt uit een parlementair activisme (H1), gedreven door het nastreven van invloed en zichtbaarheid. Dergelijke strategieën kunnen zich uiten in de vorm van (1) inspraak eisen in onderhandelingen in ruil voor loyale samenwerking in andere beleidsdomeinen, (2) een legitimiteitsdiscours gebruiken of (3) een juridische strijd aangaan.

Met de tweede hypothese onderscheiden we ons van de bestaande literatuur, waarbij we argumenteren dat parlementarisering ook de uitkomst kan zijn van een proces dat gedreven wordt door de regering (H2). Die laatste is dan bekommerd om het gedeeltelijk afwenden van de verantwoordelijkheid naar het parlement of de instrumentalisering van parlementaire betrokkenheid als een hefboom voor diplomatieke geloofwaardigheid. Mogelijke strategieën daartoe kunnen variëren van regeringsinmenging in parlementaire procedures tot het gebruik van een legitimiteitsdiscours.

Analyse en bevindingen

We pasten het bovenstaande kader toe op de beslissingen om deel te nemen aan de

militaire interventies in Libië in 2011 en in Irak in 2014. In tegenstelling tot artikel 167 uit de Grondwet, dat een exclusief beslissingsrecht toekent aan de regering, werden beide beslissingen voorgelegd aan het parlement. Het empirisch materiaal werd verzameld via een inhoudsanalyse van parlementaire debatten en interviews met betrokken parlementsleden, regeringsleden en kabinetsmedewerkers (dataverzameling tussen mei 2015-juli 2017).

De interventie in Libië (2011)

De beslissing omtrent de militaire interventie in Libië werd voorgelegd aan het parlement in een context van een ontslagnemende regering. Desondanks die parlementaire raadpleging vonden we geen duidelijke indicaties van parlementaire invloed op het mandaat. Integendeel, de interviews tonen aan dat de betrokken parlementaire resolutie werd voorbereid op het kabinet van de minister van Buitenlandse Zaken, zonder substantiële aanpassingen vanuit het parlement. Bovendien leidde de parlementaire consensus over de noodzakelijkheid van een interventie ertoe dat de regering weinig weerstand ondervond in haar vraag tot goedkeuring. Wat betreft de grondwettelijke argumenten voor consultatie moet daarenboven genuanceerd worden dat volgens grondwetspecialisten de primaire beweegredenen voornamelijk het verhogen van democratische legitimiteit betrof, dan louter een legaliteitsvereiste. Interviews met regeringsleden en kabinetsleden bevestigen dat legitimiteit verwerven een belangrijke overweging was vanwege de regering.

Een nauwlettende analyse van het chronologische verloop van beslissingen toont bovendien dat de daadwerkelijke beslissing tot interventie werd goedgekeurd op de ministerraad, *alvorens* het parlement later die dag geconsulteerd werd. Het was dan ook geen toeval dat Belgische gevechtsvliegtuigen zich al in het Libische luchtruim bevonden nog voor de eigenlijke parlementaire stemming.

De interventie in Irak en Syrië (2014)

De beslissing tot militaire interventie in Irak in september 2014 vond eveneens plaats in een context van een ontslagnemende regering, opnieuw met een parlementaire consultatie tot gevolg. Toch waren er een aantal verschillen met de context van 2011. Ten eerste was er een duidelijk perspectief op een nieuwe aantredende regering. Dat zorgde ervoor dat de tweedeling tussen meerderheid en oppositie deels verwaterde, in die mate dat de ontslagnemende regering er zich van moest verzekeren dat de nieuwe meerderheid die beslissing loyaal zou uitvoeren. Ten tweede kon het parlement ditmaal het mandaat substantieel wijzigen via zogenaamde informele rondetafelgesprekken op initiatief van de regering, waarbij overlegd werd met de partijleiders van de huidige en toekomstige meerderheid, als ook met de groene fracties die op de oppositiebanken bleven. Die laatsten slaagden er samen met de socialistische fracties in om het mandaat aan te passen inzake het territorium, de aard van de inzet en een beperking in de tijd.

Niettegenstaande die parlementaire invloed nemen we evenwel opnieuw executieve voorkeuren en strategieën waar. Ten eerste speelde risicoaversie vanwege de ontslagnemende regering een belangrijke rol, in die mate dat parlementaire consultatie een instrument was om de toekomstige meerderheid via parlementaire stemming te binden aan een loyale uitvoering van de operatie. Ten tweede hielden opnieuw kabinetmedewerkers de pen van de resolutie vast. En ten derde tekende zich eenzelfde patroon af waarbij de gevechtsvliegtuigen al onderweg waren naar hun bestemming voordat de parlementaire stemming plaatsvond.

Besluit

Onze studie toont aan dat de parlementarisering van buitenlands en veiligheidsbeleid niet enkel tot stand komt vanuit het parlement. Executieve motivaties en strategieën in kaart brengen is essentieel om tot een afdoende verklaring te komen. De vaststelling dat beide Belgische regeringen al voorafgaand aan de stemming quasi zeker waren van een kamerbrede steun voor hun beslissing tot deelname aan de interventies in Libië en Irak is immers opmerkelijk. Niet enkel roept dat vragen op over de mate waarin een parlement, binnen een systeem dat gekenmerkt wordt door een diepgewortelde partijdiscipline, in staat is om op te treden als effectief democratisch controleorgaan. Het roept eveneens vragen op over de wenselijkheid en effectiviteit van de roep tot het doorbreken van het executieve prerogatief in het buitenlands en veiligheidsbeleid.

Kris Deschouwer is emeritus professor Politieke Wetenschappen aan de VUB en voorzitter van het European Consortium for Political Research (ECPR). Hij was van 1994 tot 1996 hoofdredacteur van *Res Publica*. E-mail: kris.deschouwer@vub.ac.be

Carl Devos is gewoon hoogleraar, voorzitter van de vakgroep Politieke Wetenschappen van UGent en was vele jaren redactielid van *Res Publica*, van begin 2008 tot eind 2010 als hoofdredacteur.

Wilfried Dewachter is een Belgisch politicoloog en gewoon hoogleraar emeritus van de KU Leuven. Hij publiceerde decennialang vooral over verkiezingen, politieke partijen en de rol van de elite, leidde generaties politicologen op en was van 1970 tot 1993 en van 1997 tot 2000 hoofdredacteur van *Res Publica*. Als politicoloog was Dewachter vaak een aanspreekpunt van de media.

Stefaan Fiers werkt als directeur Communicatie en Public Affairs in de privésector, en is deeltijds hoofddocent Politieke wetenschappen aan de KU Leuven, Centrum voor Politicologie. Hij doceert er de vakken vergelijkende politiek en public affairs. Hij is ook voorzitter van Bepact, de Belgische vereniging van public affairs officials. Zijn wetenschappelijk onderzoek spitte zich eertijds toe op de carrières van parlementsleden en regeringsleden. E-mail: stefaan.fiers@kuleuven.be

Daan Fonck is doctoraatsonderzoeker aan het Leuven International and European Studies instituut (KU Leuven). Zijn onderzoek richt zich op de parlementaire diplomatie van het Europees Parlement, en bij uitbreiding de parlementaire controle van buitenlands en veiligheidsbeleid. Zijn werk werd gepubliceerd in tijdschriften als *Cooperation and Conflict*, *Parliamentary Affairs*, *Contemporary Security Policy* en *Journal of Common Market Studies*. E-mail: daan.fonck@kuleuven.be

Bert Fraussen is universitair docent aan het Instituut Bestuurskunde aan de Universiteit Leiden. Zijn onderzoek focust op de interne organisatie en ontwikkeling van politieke organisaties zoals belangengroepen en denktanks, en de wijze waarop die organisatie relaties onderhouden met beleidsmakers en betrokken worden bij beleidsvorming. E-mail: b.fraussen@fgga.leidenuniv.nl

Darren Halpin is hoogleraar aan de Research School of Social Sciences aan de Australian National University. Zijn onderzoek focust op de rol van belangengroepen in beleidsprocessen, met bijzondere aandacht voor vraagstukken verbonden aan hun vertegenwoordigende functie, organisatiekenmerken en democratisch karakter. Hij is coredacteur van het tijdschrift *Interest Groups & Advocacy*. E-mail: darren.halpin@anu.edu.au

Marc Hooghe is gewoon hoogleraar Politieke Wetenschappen aan de KU Leuven en was in 2003 en 2004 hoofdredacteur van *Res Publica*.

Bart Maddens is gewoon hoogleraar aan het Instituut voor de Overheid van de KU Leuven en was van 2001 tot en met 2007 lid van de redactie van *Res Publica*, van 2005 tot en met 2007 als hoofdredacteur.

Petra Meier, hoogleraar Politieke Wetenschappen aan de Universiteit Antwerpen, focust op de representatie van gender, de reproductie van ongelijkheid en de constructie van normativiteit in politiek/beleid. Zij publiceerde recent een aantal special issues over de ontwikkeling van gender beleid (*Journal of Women, Politics and Policies*; met Emanuela Lombardo en Mieke Verloo), symbolische vertegenwoordiging (*Politics, Groups, and Identities*; met Tania Verge) en een boek over de professionalisering van de strijd voor gelijkheid (*Academia L'Harmattan*; met David Paternotte). E-mail: petra.meier@uantwerpen.be

Jean-Benoit Pilet is hoogleraar in de Politieke Wetenschappen aan de Université Libre de Bruxelles (ULB). Hij doet onderzoek naar politieke partijen, kiessystemen, kiesgedrag, de personalisering van de politiek en democratische vernieuwing. Over die thema's publiceerde hij boeken bij Oxford University Press en Routledge en artikels in wetenschappelijke tijdschriften zoals *European Journal of Political Reform*, *West European Politics*, *Party Politics*, *Electoral Studies*, *Environmental Politics*, *Representation*, *Journal of Elections*, *Public Opinion and Parties*, *Res Publica*, *Revue Française de Science Politique* en *Comparative European Politics*. E-mail: jean-benoit.pilet@ulb.ac.be

Yf Reykers is assistent-professor aan de faculty of Arts and Social Sciences van de Universiteit Maastricht. Hij is eveneens postdoctoraal onderzoeker van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) Vlaanderen, met een project getiteld 'Political Oversight of EU Military Forces'. Voordien was hij postdoctoraal onderzoeker aan het Leuven International and European Studies instituut (KU Leuven), waar hij ook zijn doctoraat behaalde in 2017. Zijn onderzoek richt zich op multinationale militaire operaties, snelle responsmechanismen en interorganisationele relaties in vrede en veiligheid. Zijn werk werd onder andere gepubliceerd in tijdschriften als *Contemporary Security Policy*, *European Security*, *International Peacekeeping* en *Parliamentary Affairs*. E-mail: yf.reykers@kuleuven.be

Peter Van Aelst is onderzoeksprofessor aan het departement Politieke Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen en lid van de onderzoeksgroep Media, Middenveld en Politiek. Hij doet onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van de mediatisering van de politiek, verkiezingscampagnes, nieuwe media en politiek nieuws. Zijn onderzoek verschijnt in toonaangevende internationale tijdschriften, maar ook in publicaties voor een breder publiek. E-mail: peter.vanaelst@uantwerpen.be

Prof. dr. **Joop van Holsteyn** is verbonden aan het Instituut voor Politieke Wetenschap van de Universiteit Leiden en maakte in de jaren 2008-2017 deel uit van de redactie van *Res Publica*, in de periode 2011-2017 als hoofdredacteur.

Karel Van Nieuwenhuysse is professor verbonden aan de onderzoekseenheid Geschiedenis van de KU Leuven. Zijn historische expertise situeert zich op het domein van politiek en dagbladpers in België in de 20^e eeuw. E-mail: karel.vannieuwenhuysse@kuleuven.be

Frederik Verleden is historicus en doctor in de Sociale Wetenschappen. Hij publiceerde een historische en politicologische analyse over het ontstaan van de participatie in België. Hij werkt bij de dienst Juridische Zaken en Parlementaire Documentatie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en is als gastdocent politieke geschiedenis verbonden aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de KU Leuven. E-mail: frederik.verleden@kuleuven.be

Stefaan Walgrave is politicoloog aan de Universiteit Antwerpen. Hij was hoofdredacteur van *Res Publica* in de periode 2001-2002. E-mail: stefaan.walgrave@uantwerpen.be

Vanaf 1 januari 2019 zal *Res Publica* verdergaan als *Politics of the Low Countries*. Deze overgang gaat gepaard met een omschakeling van het Nederlands naar het Engels als publicatietaal. Op die manier is ons tijdschrift toegankelijk voor een meer divers publiek van lezers en onderzoekers die geïnteresseerd zijn in de politiek van België en Nederland.

Politics of the Low Countries zal voornamelijk wetenschappelijke artikelen aanbieden, maar ook feiten en cijfers over de politieke situatie in België en Nederland. Door onze reikwijdte te verruimen, hoopt de redactie beter aansluiting te vinden bij nieuwe trends in internationaal onderzoek en te profiteren van de vele mogelijkheden die vergelijkende politiek te bieden heeft.

Het eerste nummer van *Politics of the Low Countries* zal begin 2019 worden gepubliceerd. Abonnees van *Res Publica* kunnen gebruik maken van een introductiekorting door contact op te nemen met info@elevenpub.com.

Call for special issue *Politics of the Low Countries*

The innovative character of local elections

Given its specific scale and scope, the local level is often used as a laboratory for innovative policy and for political reforms. In the Low Countries, multiple democratic innovations are being established and/or tested at the level which is closest to the citizen (i.e. the right to vote for immigrants, citizen participation, ...).

The recent local elections in Belgium, the Netherlands and Luxemburg offer a unique opportunity to investigate the specific character of the local political competition in its broadest sense. As such, the special issue of *Politics of the Low Countries* focusses on the innovative nature and pioneering role of local elections in Belgium, the Netherlands and Luxemburg. Research topics that can be covered are: the changing nature of local campaigning, representation and/or voting behavior of different socio-economic groups and minorities at the local level, the participation of women in local elections, ...

The guest editors of the special issue, Johan Ackaert and Sofie Hennau (Hasselt University), are looking for scientists who are willing to contribute on this theme. Preference is given to contributions with a comparative approach, either between Belgium, the Netherlands and/or Luxemburg or between regions.

Both scientific articles and a research note are being looked for. A scientific article consists of max. 10.000 words. A research note is not a full academic paper but a presentation of interesting data on local elections in the Low Countries. It seeks to explain and contextualize one aspect of local elections in the Low Countries by providing empirical material in a straightforward way. It is preferable between 3.000 and 4.000 words.

Abstracts and questions concerning the special issue may be sent to Sofie Hennau (sofie.hennau@uhasselt.be).

Deadlines

15.01.2019	Abstract submission deadline
01.02.2019	Deadline feedback abstracts
15.04.2019	Deadline to submit first version manuscript
25.09.2019	Deadline to submit full manuscript